

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

VUOROVAIKUTUKSEN YHTEISÖLLINEN OPPIMINEN

Meri Asplund
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Käyttätymistieteiden laitos
Logopedia
Kesäkuu 2016
Ohjaaja: Kaisa Launonen

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Käyttäytymistieteellinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department Käyttäytymistieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Meri Asplund	
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen	
Oppiaine – Läroämne – Subject Logopedia	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Kaisa Launonen	Vuosi – År – Year 2016
Tiivistelmä - Referat – Abstract <i>Tavoitteet:</i> Ihmisten kokemukset elämästä ja siitä, että he ovat olemassa, syntyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Puhevalmiiden ihmisten mahdollisuudet tulla kuulluksi ja osallistua toimivaan vuorovaikutukseen riippuvat hyvin paljon heidän lähi-ihmistensä taidoista toimia vuorovaikutusta ohjaavana, osaavana kumppanina. Lähi-ihmisillä viitataan tässä tutkimuksessa puhevalmiiden kanssa työskenteleviin ihmisiin. Työntekijöiden vuorovaikutustaidot riippuvat pitkälti niistä tiedoista, taidoista ja asenteista, joita he ovat omaksuneet koulutuksen, työn ja elämäkokemuksen myötä. Tutkimuksen tarkoituksena oli koota ja kuvata työntekijöiden tekemiä havaintoja vuorovaikutuksesta OIVA-vuorovaikutusmalli® työskentelyn aikana. Tavoitteena oli tuottaa tietoa onnistuneen vuorovaikutuksen elementeistä sekä havainnollistaa, mitkä asiat ovat keskeisessä asemassa vuorovaikutustaitojen kehittämisessä vaikeimmin puhevalmiiden ihmisten palveluja tuottavissa yhteisöissä. <i>Menetelmät:</i> Tämän tutkimuksen aineisto saatiin valmiina Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekistä. Aineisto koostui 38 OIVA-vuorovaikutusmallin® kooste -lomakkeesta. Ne oli kerätty vuosien 2010–2013 aikana vaikeimmin puhevalmiiden ihmisten palveluja tuottavien yksiköiden toteutuneista OIVA-vuorovaikutusmallin® mukaisista työskentelyistä. Koosteet olivat keränneet toteutuneiden OIVA-vuorovaikutusmallien® OIVA-ohjaajat. Aineiston analyysi toteutettiin mukaillen Grounded Theory -menetelmää. <i>Tulokset ja johtopäätökset:</i> Koko aineiston yhteen kokoavaksi ydinkategoriaksi muodostui <i>vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen</i>. Ydinkategorian muodostaviksi pääkategorioiksi muodostuivat <i>yhteisöllisyys ja oppiminen, osaava kumppani</i> sekä <i>asiakkaan elämänlaatu</i>. Ydinkategoria kuvaa keskeisesti yhteisöllistä työskentelytapaa sekä sosiokonstruktiivista ja kokemuksellista oppimista työntekijöiden vuorovaikutustaitojen kehittämisessä. Yhteisölliset työskentelytavat auttoivat työntekijöitä havaitsemaan vuorovaikutuksen keskeiset elementit ja vahvistamaan osaavaa kumppanuutta näitä elementtejä hyväksi käyttäen. Uusien vuorovaikutustaitojen omaksumisessa keskeisessä asemassa oli yhteisön toimivuus ja oppimisen reflektointi yhteisön jäsenten kesken. Osaavana kumppanina työntekijät mahdollistivat asiakkaille vuorovaikutuksellisesti hyvän elämänlaadun. Avainsanat – Nyckelord – Keywords vuorovaikutus, yhteisöllinen oppiminen, kokemuksellinen oppiminen, sosiokonstruktiivinen oppiminen, osaava kumppanuus, vuorovaikutuksen elementit, elämänlaatu	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) ethesis.helsinki.fi	

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Faculty of Behavioural Sciences	Laitos – Institution – Department Institute of Behavioural Sciences
Tekijä – Författare – Author Meri Asplund	
Työn nimi – Arbetets titel – Title Collaborative interaction learning	
Oppiaine – Läroämne – Subject Logopedics	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Kaisa Launonen	Vuosi – År – Year 2016
Tiivistelmä - Referat – Abstract Aim: Social interaction is the basis for experiencing life and knowing the fact that one even exists. For people with speech impairments the opportunities to be heard and to participate in social interaction depends greatly their communication partner's skills to act as a competent and a guiding partner. In this study, the term communication partner refers to staff working with people with speech impairments. Staff interaction skills will largely depend on the knowledge, skills and attitudes that they have embraced during their education, work and life experience. The purpose of this study was to gather and describe staff observations of interaction when the OIVA-interaction model applied in community. The aim of this study was to provide information about the elements of a successful interaction, as well as to illustrate the factors which are key in developing interaction skills in communities that provide services for people with severe speech impairments. Methods: The research data for this study were collected by the Communication and Technology Center of the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (Tikoteekki). The data consisted of 38 OIVA-interaction model summary forms, which were gathered during the period of 2010-2013 from the communities that provide services for people with severe speech impairments and whom participated in the OIVA-interaction models. Summary forms were filled in by the actual OIVA-counselors. The data were analyzed applying the Grounded Theory method. Results and conclusion: The core category of <i>collaborative interaction learning</i> became the combining theme for the entire data set. The core category consisted of three main categories: <i>community and learning</i>, <i>competent partner</i> and <i>customer's quality of life</i>. The core category describes the collaborative way of working, as well as socioconstructive and experiential learning to improve staff communication skills. Collaborative working practices helped staff to identify the key elements of interaction and strengthen the competent partnership by utilizing these elements. Well-functioning community and reflecting on learning among the members of the community played a key role when adopting new interaction skills. Staff as a competent partner made it possible for their customers to have the best possible quality of life regarding interaction.	
Avainsanat – Nyckelord – Keywords interaction, collaborative learning, experiential learning, socioconstructive learning, competent partner, elements of interaction, quality of life	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) ethesis.helsinki.fi	

ALKUSANAT

Haluan esittää erityiset kiitokset pro gradu työni ohjaajalle, dosentti Kaisa Launoselle, asiantuntevista neuvoista ja ohjauksesta. Kiitos myös OIVA-hankkeen kehittäjille Kehitysvamma-liiton Tikoteekistä aineiston antamisesta pro gradu tutkielman tekoon.

Kiitos ystävilleni työni kommentoinnista, vertaistuesta ja arvokkaista neuvoista. Lisäksi haluan kiittää perhettäni, erityisesti rakasta puolisoani Henrikiä, kannustuksesta ja tuesta. Iso kiitos kuuluu myös anopilleni Seijalle lapsenhoitoavusta, jota ilman tämän työn tekeminen olisi ollut lähes mahdotonta.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	TOIMIVA VUOROVAIKUTUS JA SEN HAASTEET	9
2.1	Sensitiivinen osaava kumppani	9
2.2	Varhaisten vuorovaikutustaitojen ja viestinnän kehitys	10
2.3	Toimiva vuorovaikutus osana elämänlaatua.....	12
2.4	Vuorovaikutuksen vaikeimmat haasteet.....	13
2.4.1	Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutus.....	14
2.4.2	Muistisairaiden ihmisten vuorovaikutus.....	15
3	VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KEHITTÄMINEN YHTEISÖISSÄ	16
3.1	Oppiminen sosiaaliseen toiminnan ja kokemuksen kautta	17
3.2	Yhteisöllinen kuntoutus	20
3.3	LOVIT – osaavan kumppanuuden viisi elementtiä	21
4	VUOROVAIKUTUKSEN KEHITTÄMISEN OHJAUSMALLIT	24
4.1	Video-ohjausmallit VIG ja VERP	24
4.2	OIVA-vuorovaikutusmalli.....	26
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	27
6	MENETELMÄ	28
6.1	OIVA-prosessin osa-alueet.....	28
6.2	Aineisto ja tutkittavat	30
7	AINEISTON ANALYYSI	31
7.1	Grounded Theory tutkimusmenetelmänä	31
7.2	Aineiston analyysin eteneminen.....	32
7.2.1	Käsiteindikaattorimalli	35
7.2.2	Koodausparadigma	36
8	TULOKSET	41
8.1	Ydinkategoriana vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen	41
8.2	Yhteisöllisyys ja oppiminen	42
8.3	Osaava kumppani	47
8.4	Asiakkaan elämänlaatu	54
8.5	OIVA-prosessin kehitysehdotukset	58
9	POHDINTA.....	60
9.1	Tulosten pohdinta	60

9.1.1	OIVA-prosessi vuorovaikutustaitojen kehittämisessä.....	60
9.1.2	Onnistuneen vuorovaikutuksen elementit	62
9.1.3	OIVA-prosessin vaikutukset yhteisön asiakkaiden elämänlaatuun.....	64
9.1.4	OIVA-prosessin vaikutus vastauksiin	65
9.2	Grounded theory tutkimusmetodina	66
9.3	Analyysiohjelman käyttö aineiston hallinnassa.....	67
9.4	Aineiston luotettavuus	68
9.5	Työskentelyprosessin pohdinta	68
9.6	Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset	70
LÄHTEET		72
LIITTEET		

1 JOHDANTO

Suomessa arvioidaan elävän noin 65 000 puhevammaista ihmistä (Papunet 2015a). Puhevammaisuudella tarkoitetaan kuulevan ihmisen ominaisuutta, jonka vuoksi puheen tuottaminen ja/tai ymmärtäminen on häiriintynyt (Papunet 2015b). Ongelmat vaikeuttavat selviytymistä puheen avulla arjen kommunikointitilanteissa. Puhevammaisilla ihmisillä on usein myös lukemisen ja kirjoittamisen sekä luetun ymmärtämisen vaikeuksia. Puhevammaisuuden taustalla voi olla aivojen kehityksellinen häiriö tai puhekyvyn ja kielellisten taitojen menettäminen myöhemmällä iällä (Papunet 2015b, c). Aivojen kehitykselliset häiriöt vaikuttavat monin tavoin kommunikointiin ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen. Kehitykselliset ja synnynnäiset häiriöt voivat liittyä esimerkiksi CP-oireyhtymään, kehitysvammaisuuteen, autismin kirjon muotoihin tai lasten kehityksellisiin kielihäiriöihin (Arikka & Wallden 2015; Arvio 2015; Korpilahti 2015; Mäenpää 2015; Vanhala 2015). Myöhemmällä iällä menetetty puhekyky ja vuorovaikutuksen ongelmat johtuvat yleensä aivokudokseen ja keskushermostoon kohdistuneesta vammasta tai sairaudesta (Papunet 2015c). Niitä ovat esimerkiksi aivoverenkierron häiriöt, aivovammat, MS- ja ALS-tauti sekä muistitoimintoja rappeuttavat sairaudet (ks. myös Hämäläinen & Rosti-Otajärvi 2015; Jehkonen, Nurmi & Nurmi 2015; Viramo & Sulkava 2015; Winqvist & Nybo 2015). Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten sekä muistisairaiden ihmisten vuorovaikutusta ja kommunikointia.

Kehitysvammaisia ihmisiä elää Suomessa arviolta 30 000, joista puhevammaisia noin 10 000 (Papunet 2015a). Aikuistuttuaan suurin osa kehitysvammaisista ihmisistä muuttaa muun väestön tapaan pois vanhempiensa luota, yleensä joko laitospuotoiseen tai autetun asumisen yksikköön (Launonen 2006). Useat kehitysvammaiset ihmiset tekevät työtä eriasusteiden tukitoimien turvin. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten päivätoiminnassa ei pyritä tuottavaan työhön, vaan tavoitteena on usein viireystilan, aktiivisuuden ja toimintakyvyn ylläpitäminen.

Kehitysvammaisten ihmisten kielen ja kommunikoinnin kehitys noudattaa normaalia kehityslinjaa siten, että uusien taitojen oppiminen edellyttää tiettyjen vanhojen taitojen hallintaa (Launonen 2006). Kehitysvammaisella lapsella kehityksen katto tulee aikaisemmin vastaan kuin normaalisti kehittyvällä lapsella. Monet vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset oppivat ilmaisemaan itseään jonkin verran puheella, mutta kommunikointitaidot voivat

myös tukeutua kokonaan varhaisimpiin kommunikoinnin keinoihin (Launonen 2006; Vuoti, Burakoff & Martikainen 2009).

Muistihäiriödiagnoosin saaneita ihmisiä arvioidaan elävän Suomessa jo yli 120 000 (Papunet 2015a). Väestön ikääntyessä muistisairaiden ihmisten määrä kasvaa (Burakoff & Martikainen 2013). Muistihäiriöt ovat merkittävä iäkkäiden ihmisten toimintakykyä ja elämänhallintaa heikentävä oireyhtymä. Vuorovaikutuksen ongelmat vaikeuttavat muistisairaiden ihmisten kykyä ilmaista itseään ja onnistua vuorovaikutuksessa (Pekkala 2010). Vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta siirtyykin taudin edetessä yhä enemmän kommunikointikumppanille.

Ihmisten kokemus elämästä ja siitä, että he ovat olemassa, syntyy vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa (Launonen 2007). Vaikeimmin kehitysvammaisten ja muistisairaiden ihmisten sosiaalinen verkosto koostuu usein heidän lähiomaisistaan sekä heitä hoivaavista henkilöistä ja työntekijöistä (Vuoti, Burakoff & Martikainen, 2009; Anttonen 2011; McCarthy 2011). Vuorovaikutuksen onnistuminen riippuu pitkälti niistä tiedoista, taidoista ja asenteista, joita työntekijät ovat omaksuneet koulutuksen, työn ja elämäkokemuksen myötä.

Kehitysvammaliiton Tikoteekissa toteutettiin vuosina 2005–2008 Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella OIVA – osallisuuden vuorovaikutuksella -hanke (Vuoti ym. 2009). Hankkeen tavoitteena oli vahvistaa vaikeimmin kehitysvammaisten aikuisten sekä heidän lähi-ihmistensä välistä vuorovaikutusta. Laajassa hankekokonaisuudessa koottiin ja jaettiin tietoa sekä tuotettiin vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja heidän kommunikointikumppaniensa tueksi OIVA-vuorovaikutusmalli®. Vuosina 2009–2012 hanke sai jatkoa OIVALLA vuorovaikutukseen -hankkeesta, jossa kaksi helsinkiläistä vanhustenkeskuksen ryhmäkotia osallistui OIVA-vuorovaikutusmallin mukaiseen työskentelyyn (Martikainen 2013).

Työntekijöiden kokemukset OIVA-työskentelystä ovat olleet samankaltaisia sekä kehitysvammaisten, että muistisairaiden ihmisten keskuudessa (Vuoti ym. 2009; Haapala, Burakoff & Martikainen 2013; Martikainen 2013). Tässä tutkimuksessa kartoitetaan, millaisia nämä havainnot ovat olleet ja mitkä tekijät niitä yhdistävät.

2 TOIMIVA VUOROVAIKUTUS JA SEN HAASTEET

Kiintymyssuhdeteorian ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen mukaan toimivan vuorovaikutuksen perustana on aito kiinnostus vuorovaikutuskumppania kohtaan, pyrkimys ymmärtää kumppanin tarpeita sekä kyky vastata vuorovaikutuskumppanin aloitteeseen tavalla, jota kumppani voi ymmärtää (Vuoti, Burakoff & Martikainen 2009, 3). Puheterapeuttien tehtävänä on ohjata lähi-ihmisiä toimivaan vuorovaikutukseen ja tarjota keinoja kommunikoinnin onnistumiselle (Purcell, McConkey & Morris 2000). Puhevammaisten ihmisten lähi-ihmiset kokevat usein nämä keinot hankaliksi käytännössä ja mukauttavat niitä itselleen sopivimmiksi ja toimivimmiksi (McConkey Morris & Purcell 1999; Graves 2007). Puheterapeutit arvioivat lähi-ihmisten vuorovaikutustaitoja sekä puhevammaisen ihmisen ja hänen läheisensä toimintaympäristöä ja pyrkivät mukauttamaan ohjausta näiden tietojen perusteella sopivaksi. Vuorovaikutustaitojen ja kommunikointiympäristön arviointiin ei Suomessa ole standardoituja menetelmiä (Koski & Launonen 2012). Tämän vuoksi puheterapeuttien näkemykset siitä, millaista toimiva vuorovaikutus on, vaihtelevat ja yksilöllisten arvioiden luotettavuus voi kärsiä.

2.1 Sensitiivinen osaava kumppani

Osaavan kumppanuuden perustaksi määritellään usein sensitiivisyys (Bowlby 1969; Vuoti ym. 2009, 22). Sensitiivisyydellä tarkoitetaan sitä tapaa, miten kumppani reagoi vuorovaikutuksessa toisen vuorovaikutuskumppanin käyttäytymiseen ja olemukseen. Sensitiivinen kumppani on vuorovaikutustilanteessa psyykkisesti läsnä ja vuorovaikutuskumppanin käytettävissä. Hän herkistyy vuorovaikutuskumppanin aloitteille, osaa tulkita tämän signaaleja ja käyttäytymistä tämän näkökulmasta oikein ja osaa vastata tämän aloitteisiin oikealla tavalla oikeaan aikaan. Lisäksi sensitiivinen kumppani tarkastelee jatkuvasti, kuinka hänen oma toimintansa vaikuttaa vuorovaikutuskumppaniin, ja tarvittaessa muuttaa omia toimintatapojaan.

Vuorovaikutuksen onnistuminen riippuu jokaisessa vuorovaikutustilanteessa molempien osapuolten kyvystä kohdata kumppani ja toimia yhteistyössä tämän kanssa (Vuoti ym. 2009). Tavallisessa kahden ihmisen puheen välityksellä tapahtuvassa vuorovaikutustilanteessa molemmat osapuolet voivat osallistua vuorovaikutukseen tasa-arvoisesti. Jos kumppanilla on puhevamma, hän ei kykene ilmaisemaan itseään samalla tavalla kuin hänen kumppaninsa ja siten ottamaan aloitteellisesti osaa vuorovaikutukseen. Vastuu vuorovaiku-

tuksen onnistumisesta siirtyy lähi-ihmiselle, eli osaavalle kumppanille, jonka täytyy mukauttaa omia kommunikointistrategioitaan puhevammaiselle ihmiselle sopiviksi (Purcell ym. 2000; Nafstad & Rødbroe 1999: *competent partner*).

2.2 Varhaisten vuorovaikutustaitojen ja viestinnän kehitys

Varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa toimivien ihmisten kommunikointitavat poikkeavat jonkin verran totutuista viestintätavoista (Burakoff 2015f). Monet heistä toimivat vielä aikuisenakin kehitystasonsa mukaisesti vuorovaikutuksen varhaisimpien keinojen varassa. Näistä normaalikehityksen mukaisista puhetta edeltävistä vuorovaikutuksen varhaisimmista keinoista käytetään nimitystä olemuskieli (Pulli, Launonen & Saarela 2005). Jokainen ihminen on käynyt tämän vaiheen läpi kehityksessään jolloin olemuskieli on ollut ainoa viestintäkeino.

Normaalisti kehittyvän lapsen parin ensimmäisen vuoden eräinä merkittävimpinä sosiaalisen kehityksen taitoina voidaan pitää puhutun kielen oppimista eli kielen oppimista sosiaalisen vuorovaikutuksen välineeksi (Launonen 2007, 17). Kielen oppiminen ei tarkoita pelkästään puhuttua kieltä, vaan kielen kehityksen kannalta tärkeitä tekijöitä ovat kaikki varhaisen kehityksen osatekijät, kuten vartalon hallinta ja liikkuminen, kädentaidot, maailman tutkiminen monella tavalla ja havaintojen yhdistäminen aiemmista kokemuksista saatuun tietoon. Kehittyvää kieltä tarkasteltaessa kieli voidaan jakaa kolmeen päätekijään: sisältöön, muotoon ja käyttöön (Bloom & Lahey 1978). Sisällöllä viitataan siihen, mitä asia koskee. Muodolla viitataan niihin keinoihin, joilla viesti kerrotaan, ja käytöllä viestintä tarkoitukseen. Jos ihmisellä on viestinnässä häiriöitä, ajatellaan ongelman usein olevan muodon tasolla (Launonen 2007). Kehitysvammaisilla ihmisillä viestinnän ongelmien katsotaan kuitenkin usein olevan ennen kaikkea sisällön tasolla. Kaikkein varhaisimmalla vuorovaikutuksella, eli olemuskielellä (ks. Pulli ym. 2005), ei ole juuri muuta tarkoitusta kuin käyttö, eli yhteyden tunteen luominen kahden ihmisen välille. Pienen vauvan vuorovaikutusaloitteilla on kuitenkin hyvin tärkeä sisältö ja käyttö, vauva viestii hoivaajalleen haluavansa lohtua ja hoivaa, johon aikuinen vastaa antamalla mitä tämä tarvitsee. Tämä johtaa vähitellen vuorovaikutukseen ja viestintään monipuolistumiseen, jossa kehittyvällä lapsella on yhä aktiivisempi rooli.

Kielen ja puheen kehityksen perustana olevat vuorovaikutustaidot alkavat siis kehittyä jo hyvin varhaisessa vaiheessa (Siltala 2003; Launonen 2007). Varhaisimmat ilmaisukeinot

ovat vauvan tiedostamattomia reaktioita sisäisiin ja ulkoisiin ärsykkeisiin. Tällöin puhutaan kiinnittymisteorian käsitteitä käyttäen kiinnittymiskäyttäytymisestä (Bowlby 1969). Kiinnittymiskäyttäytymisellä tarkoitetaan sitä, kun ihminen hakeutuu itseään kyvykkäämmän ihmisen luo erityisesti kokiessaan olonsa epävarmaksi tai pelokkaaksi, ja toinen vastaa tämän käyttäytymiseen (Sinkkonen 2003). Lapsen kehitystä ohjaavat muistiin tallentuneet aiemmat kokemukset, joista Bowlby (1969) käyttää nimitystä ”itseä ja muita koskevat sisäiset työmallit”. Varhaiset kokemukset säätelevät lapsen odotuksia uusissa vuorovaikutustilanteissa. Lapsi alkaa kohdella toista vuorovaikutuskumppania siten, että toisen käytös vahvistaa lapsen odotuksia ja siten voimistaa aiemmin koettua. (Silvén & Kouvo 2010). Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsi muodostaa tunnesiteen eli kiintymyssuhteen läheisiin ihmisiin perhepiirissä. Kiintymyssuhde syntyy niistä kokemuksista, joita lapsi saa ollessaan vuorovaikutuksessa läheisten ihmisten kanssa ja tästä syystä kiintymyssuhde eri perheenjäsenten kanssa voi olla hyvinkin erilainen. Varhaiset kiinnittymissuhteet luovat perustan lapsen minäkuvan kehitykselle (Launonen 2007). Myös lapsen temperamentti ja myöhemmät ihmissuhteet vaikuttavat myös lapsen minäkuvan ja vuorovaikutustaitojen kehitykseen.

Turvallisuuden tunteen kehittyminen varhaisissa vuorovaikutussuhteissa luo pohjaa myöhemmälle ympäristöön suuntautumiselle sekä kehittyvän kognitiivisen kapasiteetin käyttöön otolle (Överlund 1994). Lapsi kokee olonsa turvallisiksi, kun hän voi luottaa vuorovaikutuksen toimivuuteen ja siihen, että hänen tarpeisiinsa vastataan. Varhaisen vuorovaikutuksen syntyminen ja jatkuminen riippuvat aikuisen toiminnasta (Launonen 2007). Aikuisen tehtävä on vastata vauvan toimintaan ja jatkaa kontaktia. Lapsi alkaa jo varhaisessa vaiheessa tunnistaa aikuisten tunnetiloja sekä sopeuttaa omaa käyttäytymistään hoitavan aikuisen toimintaan. Lapsen ja hoivaajan välinen keskinäinen virittäytyminen johtavat vuorotteluun ja jaettuun toimintaan, jotka ovat kielen kehityksen kannalta keskeisiä toimintatapoja. Aikuinen tulkitsee vauvan pieniäkin tietoisia ja tiedostamattomia käyttäytymisen muotoja ja virittäytyy lapsen tunnetilaan. Vauva voi myös alkaa heijastaa omassa käyttäytymisessään aikuisen hermostuneisuutta tai passiivisuutta (Kalland 2003; Launonen 2007). Pitkittyessään tällainen tilanne voi johtaa siihen, että vauvan vuorovaikutustaitojen kehitys passivoituu. Lapsi kokee voivansa vaikuttaa ympäristöönsä, kun hänen itkuunsa vastataan niin, että häntä aletaan hoitaa, tai kun hän hymyilee ja lähi-ihminen vastaa hänen hymyynsä (Överlund 1994). Vammaisen lapsen reaktiot voivat tulla myöhässä tai puuttua kokonaan. Tällöin äidin on vaikea tulkita reaktioita ja lapsi voi jäädä ilman vaikuttamisen kokemusta ja hänen minäkuvansa saattaa jäädä hahmottumatta myös hänelle itselleen (Över-

lund 2006). Samanaikaisesti lapsi saattaa jäädä vaille jaettuja tunnekokemuksia vanhemman kanssa. Tämä johtaa siihen, että lapsi ei usein kykene muodostamaan vuorovaikutuksessa aktiivista roolia myöhemmälläkään iällä.

Keskustelutilanteissa aikuinen noudattaa vauvan kanssa samoja vuorottelun periaatteita kuin toisen aikuisen kanssa keskustellessaan (Launonen 2007). Keskustelukumppanit eivät puhu toistensa päälle, ja puhujan ja kuulijan roolit vaihtelevat. Pienen vauvan kanssa keskustellessaan aikuinen jättää omien vuorojensa väliin taukoja, havainnoi vauvan käyttäytymistä näiden taukojen aikana, tarttuu siinä johonkin piirteeseen ja vastaa vauvalle. Varhaisessa vuorovaikutuksessa jaetun tarkkaavuuden tilanteet ovat oppimisen kannalta ihanteellisia. Lapsi tuottaa ensimmäiset eleensä ja sanansa sellaisissa tilanteissa, joissa he toimivat aktiivisesti, käyttävät esinettä ja jakavat tämän huomion kohteen aikuisen kanssa. Lapsi tarvitsee aikuiselta tukea huomion kohdistamisessa, sillä vasta toisen ikävuoden alussa lapsi kykenee tekemään sellaisia aloitteita, joissa huomio suunnataan johonkin kohteeseen hänen toimestaan. Jaetun tarkkaavuuden tilanteet ovat lapsen kannalta kuormittavia, sillä niissä toimitaan hyvin usein hänen taitojensa ylärajoilla. Ratkaisevaa oppimisen kannalta on lapsen motivaatio. Lapsen itsensä valitsevat leikkitilanteet, joissa aikuinen on aidosti läsnä, auttavat lasta säilyttämään motivaation ja toimimaan lähikehityksen vyöhykkeellään. Vygotski (1982) kuvaa lähikehityksen vyöhykkeellä tapahtuvaa oppimista siten, että kun lapsi tekee hänelle itselleen vielä liian vaikeita asioita muiden ihmisten tai välineiden avulla, hän hiljalleen sisäistää nämä potentiaaliset kehittymässä olevat taidot. Oppiminen ei siis nojaudu jo kehittyneisiin toimintoihin vaan kehittymässä oleviin taitoihin, ja näiden taitojen oppiminen vaatii yhteistyötä kyvykkäämmän aikuisen kanssa.

2.3 Toimiva vuorovaikutus osana elämänlaatua

Toimiva vuorovaikutus mahdollistaa ihmiselle kokemuksen siitä, että hän voi vaikuttaa omaan elämänlaatuunsa (Penttinen 2002). Elämänlaatua on pyritty määrittelemään eri tieteenoilla niiden omista lähtökohdista, mutta yhtä holistista teoriaa ei ole luotu (Räsänen 2011). Kaiken kaikkiaan elämänlaatu on kuitenkin objektiivista, subjektiivista ja moniulotteista ja koskee kaikkia ihmisiä. Objektiivisella elämänlaadulla viitataan ulkoisesti havaittaviin tekijöihin, kuten tulotasoon, mutta myös subjektiivisesti määriteltäviin tekijöihin, kuten terveys ja toimintakyky. Subjektiivisella elämänlaadulla viitataan siihen, miten yksilö kokee hyvän elämän ja elämänlaadun. Subjektiiviseen elämänlaadun kokemukseen vaikuttavat tyytyväisyys omaan elämään, psyykkinen hyvinvointi, omien yksilöllisten tarpei-

den tyydyttäminen, kuva itsestä sekä onni (Räsänen 2011). Turvallisuudentunne on tärkeä osa onnellisuuden tunnetta (Csikszentmihalyi 1990). Toisaalta myös sellaiset tekijät kuin toivottomuus, pessimismi ja masennus vaikuttavat elämänlaadun kokemukseen (Räsänen 2011). Elämänlaatua voidaan pääasiallisesti parantaa kahdella tapaa, muuttamalla ulkoisia olosuhteita tavoitteiden mukaisiksi tai muuttamalla omaa tapaamme kokea nuo olosuhteet, jotta ne sopisivat paremmin tavoitteisiimme (Csikszentmihalyi 1990).

Vaikeimmin puhevammaisten ihmisten, kuten muidenkin, elämänlaadun arvioinnissa tarkastelun kohteena on ihmisen subjektiivinen kokemus elämänlaadusta ja hyvinvoinnista (Toimintakyvyn ja elämänlaadun arviointi 2011). Elämänlaadun arvioinnin osa-alueina voidaan pitää elämänmyönteisyyttä, osallistumisaktiivisuutta, itsemääräämistä, sosiaalisuutta, turvallisuutta, terveyttä ja stressittömyyttä sekä työtä (Matikka & Nuora 2007). Luotettavien ja validien elämänlaadun mittareiden käyttö on erityisen tärkeää silloin, kun interventiolla halutaan vaikuttaa esimerkiksi vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten elämänlaatuun ja mitata intervention vaikuttavuutta (Balboni, Coscarelli, Giunt & Schallack 2013). Suurin osa elämänlaadun mittareista on kehitetty kuvaamaan valtaväestön elämänlaadun osa-alueita, eivätkä ne sovi sellaisenaan esimerkiksi vaikeimmin puhevammaisten ihmisten elämänlaadun arviointiin (Townsend-White, Pham, Vassos 2012).

Ihminen kokee olemassa olonsa aina suhteessa johonkin tekijään, kuten hänen elinympäristöön (Näslindh-Ylispaangar 2012). Läheiset ja vastavuoroiset ihmissuhteet ovat hyvinvoinnin kokemuksen kannalta merkittäviä osatekijöitä (Ojanen 2009). Vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen kommunikoinnin keinot eivät välttämättä koskaan kehity tietoiselle tasolle (Launonen 2016). He voivat kuitenkin saavuttaa vuorovaikutuksen kannalta hyvän elämänlaadun, jos heidän lähi-ihmisensä pitävät heidän ilmaisujaan tärkeinä ja vastaavat niihin yhtä herkästi kuin pienen kehittyvän lapsen viesteihin reagoidaan. Kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa kommunikointi on monesti hyvin haasteellista eikä elämänlaadun arvioiminen heille esitettävien kysymyksin ole välttämättä mahdollista (Matikka & Nuora 2007). Elämänlaatua voidaan tällöin selvittää esimerkiksi lähi-ihmisille suunnatuilla kyselyillä.

2.4 Vuorovaikutuksen vaikeimmat haasteet

Vuorovaikutuksen kehityksen kannalta vaikeimpia haasteita aiheuttavat monivammainen ja toimintakykyä heikentävät etenevät sairaudet, kuten erilaiset muistisairaudet (Launonen

2007). Vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat jatkuvaa ohjausta ja tukea (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 21). Kuntoutuksen avulla he voivat kuitenkin oppia selviämään päivittäisistä toimista melko itsenäisesti. He ovat riippuvaisia muista ihmisistä ja tarvitsevat huomattavia tukipalveluita. Vuorovaikutuksen kehityksen tukeminen muuttuu vaikeaksi silloin, kun vuorovaikutuskumppanin toimintatavat poikkeavat lähi-ihmisen oman kehityksen myötä saavuttamista toimintatavoista (Launonen 2007).

2.4.1 Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutus

Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset ovat usein monivammaisia. Tavallisimpia kehitysvammaisuuteen liittyviä liitännäisvammoja ovat puhevammat, psyykkiset sairaudet, näkövammat, liikuntavammat, kouristuskohtaukset, kuulovammat sekä muut vammat tai sairaudet (Launonen 2007). Kehitysvammaisen ihmisen on usein vaikea kompensoida liitännäisvammojen aiheuttamia ongelmia ja ne vaikuttavat heihin muita ihmisiä enemmän. Valtaosalla kehitysvammaisista ihmisistä onkin erityisiä kielen ja/tai kommunikaation ongelmia, jotka vaativat kuntoutusta (Launonen 2006). Ne ilmenevät ongelmina ympäristön tarjoaman informaation vastaanottamisen ja jäsentämisen ongelmina. Ongelmia aiheuttaa mahdollisesti myös keskustelukumppanin kyvyttömyys muokata omaa ilmaisuaan siten, että kehitysvammainen ihminen ymmärtäisi sitä. Toisaalta keskustelukumppanin on kuitenkin usein vaikea tulkita varhaisimpien keinojen varassa olevaa ilmaisua.

Vuorovaikutukseen tarve on synnynnäinen (Burakoff 2015f). Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutustaidot kehittyvät muiden taitojen tavoin hitaammin kuin muilla ihmisillä. Tarve vuorovaikutukseen ympäristön kanssa on kuitenkin samanlainen kuin kaikilla muillakin ihmisillä. Osa aikuisista kehitysvammaisista ihmisistä käyttää vuorovaikutukseen kehityslinjaltaan varhaisimpia kommunikointikeinoja eli niin sanottua olemuskieltä (Pulli ym. 2005; Launonen 2007; Koski, Martikainen, Burakoff & Launonen 2010; Burakoff 2015f). Olemuskielen keinoja ovat muun muassa osoittaminen ja ääntely, ilmeet ja eleet, harvoin puhe. Vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin onnistuminen riippuu vahvasti lähi-ihmisen vuorovaikutus- ja tulkittamistaidoista (Purcell, McConkey & Morris 2000; Nind & Hewett 2005; Launonen 2007). Vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen aloitteet voivat olla hyvin hienovaraisia ja vaativat kumppanilta erityistä herkkyyttä ja kykyä pysähtyä kuuntelemaan ja tarkastelemaan (Burakoff 2015f). Toisinaan aloitteet voivat ilmetä sellaisessa osassa kehoa, että kumppanin on vaikea tulkita niitä aloitteiksi. Olemuskielen piirteet ovat kaikilla ihmisillä pääosin samanlaisia. Jos ihminen käyttää varhaisinta

olemuskieltä pääasiallisena kommunikointikeinonaan vuosia tai jopa vuosikymmeniä, hänen olemuskielensä piirteet voivatkin kehittyä sellaisiksi, että vieraiden ihmisten on vaikea tulkita niitä.

2.4.2 Muistisairaiden ihmisten vuorovaikutus

Väestötutkimuksissa yleisimmät iäkkäiden ihmisten pitkäaikaissairaudet ovat dementoivat sairaudet (Viramo & Sulkava 2001). Iäkkäistä henkilöistä 20–55 prosenttia kokee kärsivänsä jonkinasteisesta muistihäiriöstä. Osalla heistä on todettavissa muistihäiriö, mutta vain osalla häiriö on etenevä tila, joka johtaa dementian puhkeamiseen. Väestön ikääntyessä muistisairaiden ihmisten määrä kasvaa. (Viramo & Sulkava 2001; Burakoff & Martikainen 2013). Muistihäiriöt voivat heikentää merkittävästi iäkkäiden ihmisten toimintakykyä ja elämänhallintaa. Normaaliin ikääntymiseen liittyviä kielellisiä muutoksia ovat erilaiset nimeämiseen ja sanalöytämiseen liittyvät ongelmat (Pekkala 2013). Ikääntyneillä ihmisillä kertova puhe voi olla hyvin vuolasta, mutta informaatio sisällöltään köyhää ja puheessa voi esiintyä epäoleellisuuksia. Normaalisti ikääntyvillä ihmisillä esiintyy myös kielen ymmärtämisen vaikeuksia, erityisesti tilanteissa, joissa vaaditaan nopeaa kielen vastaanottoa ja prosessointia

Dementia heikentää muistitoimintoja sekä vaikeuttaa kielellisiä toimintoja, kuten puheen tuottoa ja ymmärtämistä (Laaksonen, Rantala, Eloniemi-Sulkava 2004; Burakoff 2015c). Kielellisen tiedon tuottaminen on muistisairaille henkilöille työlästä, mikä johtuu osaksi työmuistin ja deklarativisen muistin prosessointikyvyn häiriintymisestä, osaksi muistin sisältämän tiedon rappeutumisesta (Bayles & Tomoeda 2014). Kielen ymmärtäminen sen sijaan vaikeutuu kielellisen päättelyn, tarkkaavuuden, havaitsemisen ja tunnistamisen sekä muistin kognitiivisten prosessien heikentyessä. Ongelmia on myös hahmottamisessa, liikesarjojen suorittamisessa ja toiminnan ohjaamisessa (Laaksonen, Rantala, Eloniemi-Sulkava 2004; Burakoff 2015c). Vuorovaikutuksen ongelmat vaikeuttavat dementoituneen ihmisen kykyä ilmaista itseään. Kielen täsmällisyyden heikentyessä dementoituneen ihmisen ja hänen läheisensä välinen keskinäinen ymmärrys vaikeutuu. Dementiasairaudet heikentävät abstraktia ja vertauskuvallista ajattelua sekä muistitoimintoja. Näiden toimintojen heikkeneminen johtaa ajatteluprossien köyhtymiseen.

Muistisairauksien edetessä vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta ja toimivuudesta siirtyy yhä enemmän keskustelukumppanille ja vaatii kumppanilta sensitiivisyyttä (Burakoff

& Martikainen 2013; Tykkyläinen & Lindholm 2015; ks. myös luku 2.1). Esimerkiksi Alzheimerin taudin edetessä sairastuneen henkilön muisti, orientaatio sekä puheen ja kielen ymmärtäminen heikkenevät. Sanat katoavat ja niiden merkitys muuttuu (ks. myös Pekkala 2013). Kumppani joutuu tekemään enemmän työtä, jotta kommunikaatio onnistuisi. Hän joutuu odottamaan ja kuuntelemaan enemmän, käyttämään ei-sanallisia keinoja viestin tulkitsemiseen ja vastaamiseen.

Etenevät muistisairaudet voidaan jakaa oirekuvan mukaan joko lievään, keskivaikeaan tai vaikeaan muotoon (Erkinjuntti 2008). Lievässä muodossa puhe on melko sujuvaa ja ymmärrettävää eikä puheen ymmärryksessä ole merkittäviä ongelmia, varsinkaan arkipäivän tutuissa tilanteissa (Pekkala 2010; Bayles & Tomoeda 2014; Burakoff 2015c). Puhe saattaa kuitenkin hidastua sanalöytämisen vaikeuksien vuoksi. Sananhaun ongelmat ilmenevät puheessa väärinä sanavalintoina. Muistin ongelmat saattavat heijastua siten, että dementoitunut ihminen unohtaa, mistä oli puhumassa. Keskivaikeassa muodossa kielelliset vaikeudet lisääntyvät. Aloitteet vähenevät, sanalöytämisen ongelmat vaikeutuvat, ja puheessa ilmenee yhä enemmän tilanteeseen sopimattomia sanoja tai pseudosanoja. Tutuissa arkipäivän tilanteissa ymmärtäminen onnistuu vielä melko hyvin. Vaikeassa muodossa muistisairaus etenee vaiheeseen, jossa puheentuotto vähenee ja lopulta hiipuu kokonaan. Ilmaiseminen ei kuitenkaan lopu tähän, vaan muistisairaalla ihmisellä on käytössään paljon erilaisia non-verbaaleja ilmaisun keinoja, kuten ilmeet ja eleet. Vuorovaikutuskumppanin vastuulle jää, kuinka hyvin viestintä ja kommunikointi onnistuvat.

Kehitysvammaisten ihmisten dementiat ovat yleistyneet eliniän odotuksen huomattavan pidentymisen myötä (Kaski ym. 2009, 156). Ikääntyvillä kehitysvammaisilla ihmisillä dementioiden osuus on yli kaksinkertainen verrattuna koko väestöön. Dementiat kehitysvammaisilla ihmisillä johtavat merkittävään toimintakyvyn alentumiseen. Ensioireita ovat epilepsian alkaminen, masentuneisuus ja kognitiivisten häiriöiden ilmaantuminen. Yleisiä oireita ovat aiemmin opittujen taitojen menettäminen, persoonallisuuden muutokset, harhaluulot, unihäiriöt, ruokahaluttomuus, yleinen huolestuneisuus, puheen tuottamisen, ajattelun ja arvostelukyvyn häiriöt, kielelliset ja kognitiiviset vaikeudet sekä alttius deliriumiin.

3 VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KEHITTÄMINEN YHTEISÖISSÄ

Puhevammaisten ihmisten kanssa työskentelevien lähi-ihmisten vuorovaikutustaitoja on pyritty vahvistamaan erilaisten yhteisöllisten kuntoutushankkeiden avulla (Vuoti ym.

2009). Hankkeissa on saatu aikaan positiivisia tuloksia elämänlaadun mittareilla mitattuna, mutta tulokset eivät ole olleet kovin pitkäkestoisia (Maes ym. 2007).

3.1 Oppiminen sosiaaliseen toiminnan ja kokemuksen kautta

Konstruktivismilla on monia muotoja, ja merkittävimpanä pidetään sosiokonstruktivismia, joka on kehittynyt yhdessä kognitiivisen konstruktivismin kanssa (Kauppila 2007). Sosiokonstruktivismin mukaan oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa siten, että jokaisen oma henkilökohtainen kokemus on suuressa roolissa (Tynjälä 1999; Kauppila 2007). Itse tiedonmuodostus ja oppiminen ovat yksilöllisiä. Konstruktivisen käsityksen mukaan tieto rakentuu jo olemassa olevan tiedon päälle ja tiedon muodostusprosessi etenee jokaisella yksilöllisesti ja ainutlaatuisesti. Oppiminen tapahtuu sosiaalisessa ympäristössä, ja vuorovaikutus muiden kanssa edesauttaa oppimista. Sosiokonstruktivismin mukaan opiskelijan oma henkilökohtainen vuorovaikutuksellinen pohdinta ja reflektointi ovat olennaista oppimisen sisäistämisessä (Kauppila 2007). Sosiokonstruktivismin mukaan tiedolla on väliarvo, jonka hyödyllisyys punnitaan käytännössä. Tämä tarkoittaa sitä, että tieto ohjaa hyvän yhteisöllisen elämän saavuttamisessa. Tietoa rakennetaan eli konstruoidaan henkilökohtaisesti, mutta opittu tieto vahvistuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tiedonmuodostus ja oppiminen ovat sosiaalisia ja kulttuurisidonnaisia ilmiöitä.

Kuva 1. Sosiokonstruktivistiset käsitteet (Kauppila 2007).

Sosiaalinen konstruktionismi käsittelee yksilöllisen tiedon eri muotoja ja niiden kehittymistä sosiaalisissa konteksteissa (Kauppila 2007). Sosiaalinen konstruktivismi puolestaan käsittelee sitä, miten tieto kehittyy ja muodostuu yhteisön ja kulttuurin vaikutuksessa. So-

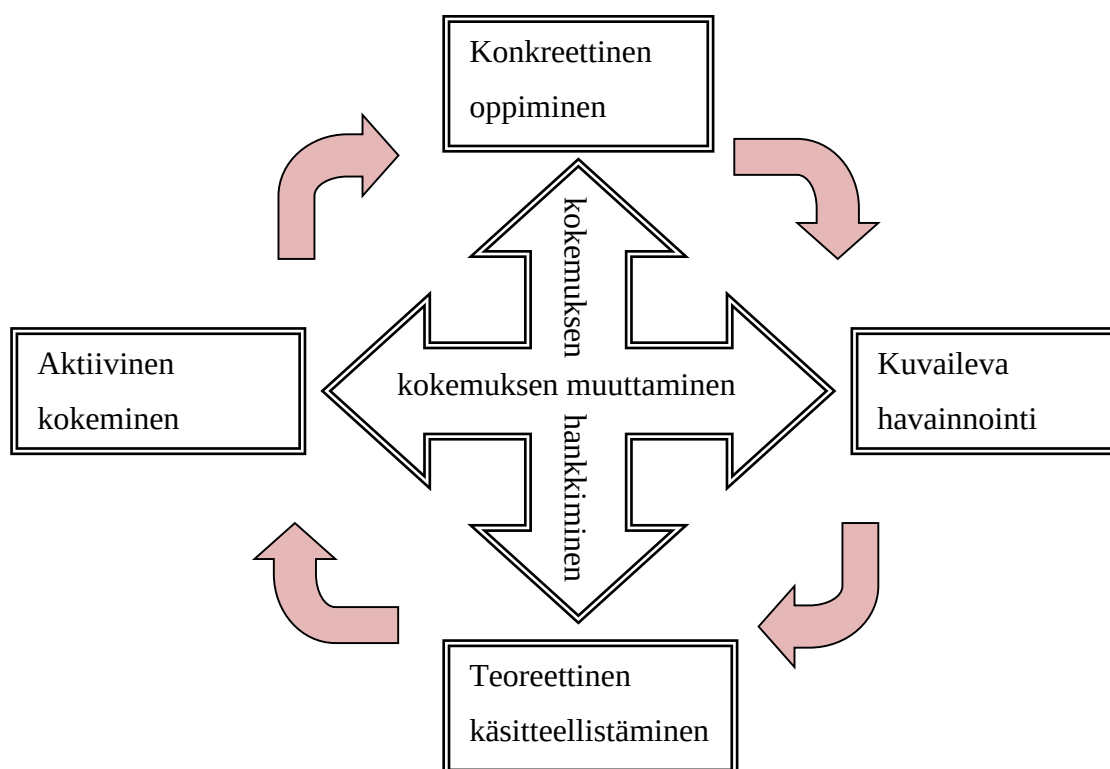
siokonstruktiivinen oppimiskäsitys korostaa sosiaalisten taitojen kehittymistä. Olennaista oppimisessa on interpersoonallinen vuorovaikutus ja vastavuoroisuus. Vuorovaikutustaidot mahdollistavat rakentavan toiminnan muiden kanssa. Ne kehittävät viestintätaitoja, herkyttä havaita kumppanin sosiaalista toimintaa sekä lisäävät ymmärrystä.

Sosiokonstruktiiviset oppimisen muodot suosivat yhteistoiminnallisia opetuksen muotoja (Kauppila 2007). Yhteistoiminnallisuudessa on kyse opetuksellisesta yhteistoiminnasta ja ryhmätoiminnasta. Yhteistoiminnallisessa oppimisessa opiskelijat kehittävät oppimaansa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yhteistoiminnallisuus merkitsee myös mahdollisuutta intellektuaaliseen vuorovaikutukseen muiden opiskelijoiden kanssa. Yhteistyön edut tulevat esille ongelmanratkaisutilanteissa, jolloin kognitiivista ja psyykkistä kuormaa voi jakaa muiden ryhmän jäsenten kanssa. Lisäksi yhteistyön ajatellaan rikastuttavan opiskelua ja tuovan esiin useita eri näkökulmia, ja kyvyn itsensä ilmaisuun ajatellaan kehittyvän ryhmässä toimiessa. Yhteistoiminnallinen oppiminen tarkoittaa käytännössä sitä, että ryhmässä jäsenet muodostavat opiskeltavasta asiasta mahdollisimman samankaltaisen kuvan ja yhteisen merkityksen (Tynjälä 1999). Keskustelua käytetään yleisenä menetelmänä stimuloimaan ajattelua ja lisäämään ymmärrystä ongelman luonteesta (Kauppila 2007). Yhteistoiminnalla ja merkityksistä keskustelemalla voidaan saavuttaa niin samankaltaisia käsityksiä, että voidaan puhua jaetuista tai yhteisistä merkityksistä. Kaiken sosiaalisen toiminnan ajatellaan edellyttävän yhteisesti jaettua todellisuutta, intersubjektiiivisuutta, eli eri henkilöiden välistä yhteisymmärrystä.

Toimintatutkimuksella pyritään tuottamaan uutta tietoa, jolla voidaan kehittää yhteisön käytännön toimintatapoja (Heikkinen 2007, Kananen 2014). Toimintatutkimus voi näin ollen olla myös oman työn kehittämistä, joka vaatii vuorovaikutusta yhteisön muiden jäsenten kanssa. Toimintatutkimuksessa uutta tietoa saadaan kentällä tehdyistä havainnoista käytännön ongelmakohdista. Yhteisön jäsenet osallistuvat toimintatutkimuksessa tiedon ja toiminnan kehittämiseen. Kehittävä työntutkimus on toimintatutkimuksen yksi muoto (Engeström 1998). Siinä yhdistyy tutkimus, käytännön kehittämistyö ja koulutus. Tässä osallistuvassa työtavassa työntekijät analysoivat ja muuttavat omaa työtään.

Kokemuksellisen oppimisen juuret sijoittuvat 1920-luvun tutkijoiden näkemyksiin kokemusten keskeisestä roolista ihmisten oppimisessa ja kehityksessä (Kolb & Kolb 2012). Kokemuksellisen oppimisen teorian (Experiential learning theory, ELT) mukaan kokemukset ovat oppimisen kannalta ensisijaisessa roolissa (Kolb 1984). Oppiminen etenee ke-

hämäisinä sykleinä, jatkuvasti kehittyvänä ja syvenevänä prosessina. Oppiminen jakautuu tiedostamattomaan ja tiedostettuun ymmärtämiseen. Oppimista tapahtuu, kun kokemukset muutetaan tiedoksi. Kokemuksen kautta voi oppia silloin, kun henkilö on aktiivisesti mukana kokemuksessa ja kykenee pohtimaan kokemaansa. Jotta kokemuksen voisi käsitteellistää, tulee oppijan hallita ja pystyä käyttämään analyyttisiä taitojaan. Lisäksi oppijalla tulisi olla päätöksentekokykyä sekä ongelmanratkaisukykyä, jotta hän voisi hyödyntää kokemuksesta saatuja oppeja jatkossa. Pelkkä omakohtainen kokemus sinällään ei synnytä oppimista (Kupias 2001). Ratkaisevaa on tutkittavan ilmiön pohtiminen, ymmärtäminen ja käsitteellistäminen jonkin sopivan teorian tai kuvausmallin avulla.

Kuva 2. Kokemuksellisen oppimisen kehä (Kolb & Kolb 2012, suom. M. Asplund 2015).

Kokemuksellisen oppimisen kehämalli kuvaa kaksi dialektisesti toisiinsa liittyvää tapaa hankkia kokemuksia, konkreettisen oppimisen ja teoreettisen käsitteellistämisen (Kolb & Kolb 2012). Se kuvaa myös kaksi dialektisesti toisiinsa liittyvää tapaa muuttaa kokemuksia, aktiivisen kokemisen ja kuvailevan havainnoinnin. Oppiminen tapahtuu rakentamalla tietoa näiden neljän toisiinsa sidoksissa olevan oppimistavan avulla, jotka ovat samaan aikaan herkkiä kontekstissa tapahtuville muutoksille. Oppimisen kehämalli kuvastaa sitä ideaalia oppimista, kun oppija käy läpi kaikki oppimisen peruselementit, kokemisen, havainnoinnin, ajattelun ja toiminnan.

3.2 Yhteisöllinen kuntoutus

Yhteisöllisen kuntoutuksen (community-based rehabilitation, CBR) tavoitteena on vamma aiheuttaman toimintahaitan lieventäminen yhteiskunnan tarjoamien tukipalveluiden ja ratkaisuiden avulla (Understanding community based rehabilitation 1998; Disabilities and rehabilitation). Yhteisöllinen kuntoutus on yhteisöjen kehittämistä siten, että ne takaavat tasa-arvoiset mahdollisuudet palveluihin ja integraatioon erityistä tukea tarvitseville henkilöille (Takala 2014). Yhteisöllisen kuntoutuksen tulee olla moniammatillista siten, että se käsittää kaikki mahdolliset osa-alueet, joissa vammautunut ihminen tarvitsee yhteisönsä tukea elämänlaadun parantamiseksi (Understanding community based rehabilitation 1998). Työntekijöillä on yhteisöllisessä kuntoutuksessa merkittävä rooli (Vuoti ym. 2009). He voivat omalla toiminnallaan ja vuorovaikutustaidoillaan tukea puhevammaisen ihmisen vuorovaikutuksen onnistumista kaikissa tilanteissa. Osaavan kumppanin taidot eivät synny kuitenkaan itsestään, vaan lähi-ihmiset tarvitsevat ohjausta ja tukea siihen, millä tavoin he voivat tukea esimerkiksi puhevammaisen ihmisen vuorovaikutusmahdollisuuksia.

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuudet osallistua yhteisön toimintaan riippuvat siitä millaiset vuorovaikutustaidot yhteisön työntekijöillä on (Koski 2014). Puheterapeutit kuntouttavat vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä usein epäsuoria menetelmiä käyttäen ohjaamalla ja tukemalla kuntoutujan läheisiä ja lähiympäristöä (Kelan avoterapia-standardi 2015). Koski (2014) paneutuu väitöskirjassaan ymmärtämään epäsuoraa puheterapiaprosessia ja kuvaamaan niitä vuorovaikutustaitoja, joita työntekijöiden olisi hyvä oppia epäsuorassa puheterapiassa. Osaavaksi kumppaniksi kehittymiseen vaikuttaa Kosken tutkimuksen mukaan työntekijöiden ja puheterapeuttien mielestä yhtä paljon sekä kommunikointitapa että ajattelutapa. Puheterapeutit käyttävät Kosken havaintojen mukaan toisistaan eriäviä määritelmiä arvioidessaan työntekijöiden ja vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten välistä kommunikointia. Puheterapeutit ovat myös eri mieltä siitä, millainen on osaava vuorovaikutuskumppani ja millaisia vuorovaikutustapoja vaikeimmin puhevammaisten ihmisten kanssa tulisi käyttää. Epäsuoran puheterapian menetelmät ovat hyvin monimuotoisia ja terapeutit tarvitsevat niitä käyttäessään tietoa työntekijöiden vuorovaikutustaidoista ja ajattelumalleista, jotka vaikuttavat vaikeimmin puhevammaisen ihmisen kohtaamiseen (Koski 2014).

3.3 LOVIT – osaavan kumppanuuden viisi elementtiä

OIVA-hankeen myötä on kiteytetty viisi osaavan vuorovaikutuskumppanuuden elementtiä: läsnäolo, odottaminen, vastaaminen, ilmaisun mukauttaminen ja tarkistaminen (Vuoti ym. 2009; LOVIT-malli 2013). Näiden elementtien alkukirjaimista on muodostettu LOVIT-muistisääntö. Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta jokaiseen elementtiin toteutuminen on tärkeää, ja parhaimmillaan ne kaikki toteutuvat samanaikaisesti.

Vuorovaikutuksen lähtökohtana pidetään kumppanien aitoa kiinnostusta ja läsnäoloa vastavuoroisesti vuorovaikutustilanteessa (Bukaroff 2015b). Vaikeimmin puhevammainen kumppani ei välttämättä itse tee aloitetta vuorovaikutukseen, jolloin osaavalla kumppanilla on suurempi vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta (Vuoti ym. 2009; LOVIT-malli 2013). Osaavan kumppanin vastuulle jää havainnoida, millaisista asioista puhevammainen kumppani on kiinnostunut ja millä keinoin hän ilmaisee halukkuuttaan vuorovaikutukseen (Sollied & Harmon 2002). Vuorovaikutus vaatii molemmilta osapuolilta virittäytymistä tilanteeseen. Kumppani aistii herkästi, jos toinen ei ole täysin sitoutunut tilanteeseen, ja kommunikoinnin ja viestinnän kannalta keskeiset asiat voivat jäädä saavuttamatta (Bukaroff 2015b). Ympäristön rauhattomuus, kuten melu ja muut ihmiset sekä muut keskittymistä häiritsevät tekijät voivat katkaista vuorovaikutuksen. Läsnäolon merkitys korostuu, kun vuorovaikutuskumppani on kaikkein vaikeimmin puhevammainen ihminen tai lapsi. Heidän kokemusmaailmansa rajoittuu tähän hetkeen, ja kommunikoinnin onnistumisen kannalta vuorovaikutuksen tulisi olla hyvin intensiivistä. Heittäytymällä kumppanin toimintaan mukaan osaava kumppani voi luoda yhteisen vuorovaikutushetken vaikeimmin puhevammaisen ihmisen kanssa. Onnistuneet vuorovaikutuksen kokemukset voivat näin lisätä motivaatiota uusiin vuorovaikutushetkiin. Läsnäolo vuorovaikutuksessa voi näkyä esimerkiksi hymynä, myönteisellä ääntelyllä, rauhallisuutena, läheisyydellä ja fyysisenä kosketuksena, katsekontaktina ja yhteisenä toimintana (ks. myös Øvreeide, H. & Hafstad 1996; Nafstad & Rødbroe 1999; Nind & Hewett 2005; Launonen 2007).

Odottamalla ja riittävästi aikaa antamalla osaava kumppani voi houkutella myös vaikeimmin kehitysvammaisen kumppanin tekemään vuorovaikutusaloitteita (Vuoti ym. 2009; LOVIT-malli 2013; Burakoff 2015d). Vaikeimmin puhevammainen kumppani on voinut omaksua passiivisen tavan olla vuorovaikutuksessa, mikäli hän ei ole saanut riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia toimia aktiivisena kumppanina omilla keinoillaan (Vuoti ym. 2009). Osaava kumppani voi omalla olemuksellaan ja teoillaan osoittaa olevansa kiinnos-

tunut vuorovaikutuskumppanista ja katkaista tämä opitun passiivisuuden kierre. Vuorovaikutus etenee parhaimmillaan silloin, kun kumppanit mukautuvat toistensa rytmiin. Havainnoimalla kumppanin viireystilaa ja rytmiä ja osaava kumppani voi mukautua tämän vuorovaikutusrytmiin. Toimivassa vuorovaikutuksessa vaikeimmin puhevammainen ihminen saa mahdollisuuden ohjata vuorovaikutuksen suunnan, jota osaava kumppani seuraa omalla toiminnallaan (Light, Dattilo, English, Gutierrez & Hartz 1992; Elkonin 2001). Osaava kumppani voi ilmaista puhevammaiselle kumppanilleen esimerkiksi sanallisesti odottavansa tämän viestiä (Burakoff 2015d). Kuitenkin usein, varsinkin vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa, odottavan katseen, kosketuksen tai hiljaisuuden ja toiminnan pysäyttämisen on havaittu usein toimivan paremmin (Manolson 1992; Vuoti ym. 2009; Burakoff 2015d). Myös rohkaiseva hymy tai katse voi ilmaista osaavan kumppanin odottavan.

Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta pidetään tärkeänä, että kumppanin aloitteeseen vastataan (Burakoff 2015e). Mikäli vastausta ei kuulu oletetaan aloitteen tekijä olettaa, että viestiä ei ole huomattu tai sitä ei ole ymmärretty tai kumppani ei ole halukas vuorovaikutukseen. Aloitteen tekijä voi muokata viestiään, toistaa se tai vetäytyä tilanteesta. Varhaisen viestintätaitojen varassa oleva ihminen voi kuitenkin viestiä myös tiedostamattaan kohdistamatta niitä kenellekään (Launonen 2007). Osaavan kumppanin tehtäväksi jää viestin herkkä havaitseminen ja siihen vastaaminen (Nind & Hewett 2001; Burakoff 2015d). Aloite voi olla hyvin pieni kädenliike, jonka osaava kumppani voi havaita ja tulkita merkitykselliseksi. Tällaisiin tiedostamattomiin viesteihin vastaaminen saattaa muodostaa puhevammaiselle ihmiselle käsityksen siitä, että häntä ja hänen ilmauksiaan pidetään tärkeinä. Kun tiedostamattomiin toimintoihin vastataan johdonmukaisesti samalla tavalla, voi kyseisistä toiminnosta muodostua myöhemmin tiedostettuja, ja niitä voidaan alkaa käyttää vuorovaikutusaloitteina (Pulli ym. 2005; Launonen 2007; Vuoti ym. 2009). Viesteihin tulisi tällöin kuitenkin vastata välittömästi, jotta kumppani voi hahmottaa kahden asian välisen viestinnällisen yhteyden. Tavoitteena on saavuttaa yhteinen merkitys jaettavalle asialle. Sama ilmaus voi eri kontekstissa tarkoittaa eri asiaa (Vuoti ym. 2009; Burakoff 2015d). Esimerkiksi irvistys hampaita harjatessa voi ilmaista, että kumppani ei tykkää hampaiden harjauksesta. Pukemistilanteessa sama irvistys voi tarkoittaa, että kumppani ei pidä jostain tietystä vaatekappaleesta. Osaavan kumppani vastaa viestiin ilmaisemalla, että laitetaan vaikka jokin toinen vaatekappale. Mikäli toivetta tai aloitetta ei voida jostain syystä toteuttaa, esimerkiksi olla pesemättä hampaita, osaava kumppani voi kuitenkin osoittaa ja ilmaista jollakin tavalla, että on saanut viestin, mutta valitettavasti ei voi vastata siihen kumppanin toivomalla tavalla.

Vuorovaikutustilanteissa keskustelukumppanit mukauttavat viestintää tilanteen ja toistensa käyttäytymisen mukaan (Burakoff 2015a). Vaikeimmin puhevammaisen ihmisen kanssa kommunikoidessaan osaavan kumppanin ajatellaan huomioivan keskustelukumppanin iän, kiinnostuksen kohteet ja tavan, jolla asioista keskustellaan. Toimivassa vuorovaikutustilanteessa osaava kumppani miettii vuorovaikutusta puhevammaisen ihmisen näkökulmasta ja vastaa hänen tarpeisiinsa. Viestinnässä käytetään tällöin puhevammaisen ihmisen viestinnän keinoja ilmaisun mukauttamiseksi jäljittelemällä ja heijastelemalla (Nind & Hewett 2005; Launonen 2007). Tällaisia keinoja voivat olla esimerkiksi olemuskielen varassa toimiminen sekä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttäminen (ks. von Tetzchner & Martinsen 1999). Näiden keinojen ohella on tärkeää, että osaava kumppani käyttää myös sitä ilmaisukeinoa, mitä yleensä muidenkin kumppanien kanssa, eli puhetta (Nind & Hewett 2001). Puhevammaisen kumppani voi aistia herkästi puheen äänensävyä ja ymmärtää viestin tunnesisällön. Myös tilanteen rauhallisuus, riittävän selkeä kieli, käsitteiden konkretisoiminen tai asian näyttäminen ja keskusteluaiheen liittyminen ”tässä ja nyt” -tilanteeseen auttavat puheen ymmärtämisessä (Nind & Hewett 2005). Lähi-ihmiset voivat omalla mallillaan ja viestinnällään vahvistaa yhteisen viestintäkulttuurin syntymistä puhevammaisten yhteisössä (Nind & Hewett 2001; Burakoff 2015a). Kun mukautetuista kommunikointikeinoista tulee yhteisesti sovittuja ja sosiaalisesti hyväksyttyjä ilmaisukeinoja, ne mahdollistavat yhteisön jäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen.

Vuorovaikutuksessa syntyy usein väärinymmärryksiä ja katkoksia, mikäli kumppanit eivät ymmärrä toisiaan (Tirassa, Bosco & Colle 2006; Burakoff 2015g). Yhteisymmärrys saavutetaan, kun kumppanit ovat vuorovaikutustilanteessa aktiivisia, esittävät mahdollisia lisäkysymyksiä ja muodostavat yhteisesti jaetun kokemuksen (ks. myös Habermas 1984; Shotter 1993). Vaikeimmin puhevammaisella ihmisellä on usein vain rajallisesti keinoja ilmaista itseään, ja siitä syystä yhteisymmärryksen saavuttaminen voi olla hyvinkin vaikeaa. Viesteille voidaan löytää mielekäs tulkintaehdotus, kun osaava kumppani eläytyy puhevammaisen ihmisen kokemusmaailmaan. Tämän jälkeen osaava kumppani havainnoi kumppania huomatakseen hyväksyykö tämä ehdotuksen vai ei. Lähi-ihmisen tekemät virheelliset tulkinnat ovat kuitenkin myös vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta tärkeitä, sillä ne antavat puhevammaiselle ihmiselle tärkeää tietoa siitä, mitkä keinot eivät toimi viestin välittämisessä (Pulli ym. 2005). Keskustelun aikana osaava kumppani myös tarkkailee, miten puhevammaisen ihmisen ymmärtää hänen viestejään, ja tarkistaa esimerkiksi kysymyksellä tai vahvistuspyynnöllä, että viesti on saavutettu ja ymmärretty (von

Tetzchner & Jensen 1999). Tarvittaessa viesti voidaan toistaa ja mukauttaa ilmaisu tilanteen vaatimalla tavalla yhteisymmärryksen saavuttamiseksi.

4 VUOROVAIKUTUKSEN KEHITTÄMISEN OHJAUSMALLIT

Vuorovaikutuksen ohjaamiseen on erityisesti 1990-luvulta lähtien kehitetty erilaisia videoavusteisia ohjausmalleja (Kennedy & Sked 2008; Vuoti ym. 2009; Gavine & Forsyth 2011; Cross & Kennedy 2013; Glen Strathie Partnership 2015). Videoavusteinen vuorovaikutuksen ohjaus keskittyy ihmisten välisiin suhteisiin ja suhdetaitoihin (Mellenius & Remsu 2013). Kiinnostuksen kohteina ovat vuorovaikutuskumppanien onnistuneet vuorovaikutuksen hetket, niiden tutkiminen sekä miten videokuvan avulla voidaan auttaa heitä havaitsemaan pienistä arjen hetkistä vuorovaikutuskumppanien välisen suhteen ainutlaatuisuus, mahdollisuudet ja vahvistaa tätä suhdetta.

OIVAn (ks. luvut 4.1 ja 6.2) syntymisen kannalta yksi keskeinen vuorovaikutuksen kehittämisen ohjausmalli on ollut Video Interaction Guidance (VIG). Suomessa hieman tunte mattomampi ohjausmalli Video Enhanced Reflective Practice (VERP) pohjautuu pitkälti VIG:n periaatteisiin (Glen Strathie Partnership 2015). VIG:n ja VERP:n ja OIVAn teoriapohjissa ja toimintatavoissa on hyvin paljon samanlaisia piirteitä (ks. Vuoti ym. 2009; Gavine & Forsyth 2011; Strathie, Strathie & Kennedy 2011). Näille kaikille ohjausmalleille on yhteistä, että niissä keskitytään asioihin, jotka onnistuvat ja toimivat. Esimerkiksi ohjauskeskusteluun voidaan valita sellaisia video-otoksia, joissa näkyvät kaikkein onnistuneimmat vuorovaikutuksen hetket (ks. esim. Burakoff & Martikainen 2013). Keskustelussa videolta etsitään hetkiä, joissa ohjattava eläytyy vuorovaikutuskumppanin tunnetilaan, vastaa tämän aloitteisiin ja joista käynnistyy myönteinen vuorovaikutusketju.

4.1 Video-ohjausmallit VIG ja VERP

VIG (Video Interaction Guidance) perustuu alun perin Hollannissa kehitettyyn videoavusteisen perheohjauksen menetelmään (VHT, video home training), joka toteutetaan kodin ja perheen ulkopuolella (Kennedy & Sked 2008). Suomessa Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö on kehittänyt mallia vuodesta 90-luvulta lähtien, ja se on rekisteröity nimellä VIG MLL® (Mihin VIG MLL® perustuu? 2015).

VIG-menetelmällä pyritään kehittämään sosiaalisia vuorovaikutustaitoja (Kennedy & Sked 2008). Sitä käytetään tyypillisesti lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa, mutta sitä voidaan yhtä hyvin käyttää aikuisten kesken tai jopa ryhmissä. Sen tarkoituksena on saada kumppanit havainnoimaan omaa vuorovaikutustaan, kiinnittämään huomiota erityisiin onnistumisen hetkiin ja tunnistamaan ne vuorovaikutuksen osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä. VIG-menetelmää käytettäessä osallistujien tulee määrittää omat tavoitteensa, minkä jälkeen vuorovaikutustilanteet videoidaan. Osallistujien kanssa katsotaan lyhyitä videoleikkeitä vuorovaikutustilanteista. Videolta voidaan havainnoida ja saada palautetta omasta vuorovaikutuksesta ja onnistumisen hetkistä. VIG-ohjaaja nostaa videolta esille tärkeimmät vuorovaikutuksen elementit, joissa kommunikointi kumppaneiden kesken on normaalia herkistyneempää. Tämän jälkeen ohjaaja ja ohjattava tarkastelevat onnistumisen hetkistä mikrotason elementtejä. Tarkasteltavana ovat kumppanin verbaalit ja non-verbaalit kommunikoinnin elementit.

VIG-ohjaus perustuu kumppaneiden väliseen vuorovaikutukseen (Kennedy & Sked 2008). Tärkeässä osassa on kumppanin kyky havainnoida keskustelukumppanin aikomuksia sekä vuorottelu, joka muodostaa luonnollisen vuorovaikutuksen. VIG-menetelmässä hyödynnetään sosiaalisen konstruktionismin ja konstruktivismin ideoita (ks. luku 3.1), kun ohjattava itse aktiivisesti osallistuu omien kokemustensa ja identiteetin rakentamiseen (Cross & Kennedy 2013). Ohjaajan tehtävänä on vastaanottaa ohjattavan näkemyksiä, ideoita ja tarkoituksia. Yhdessä ohjattava ja ohjaaja rakentavat näistä tarkoituksia. Yksi VIG-menetelmän vahvuuksista on se, että siinä kokemuksesta voidaan pitää nimenomaan sosiaalisessa kontekstissa rakennettuna eikä ainoastaan sisäisenä kokemuksena.

VIG-ohjauksessa tarkastellut videot ovat tarkoituksellisesti subjektiivisia eli myönteisesti editoituja (Cross & Kennedy 2013). Ne ovat lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutuksen interventiovälineitä. VIG-ohjauksessa vanhempi näkee videolta joko omaansa tai lapsen myönteistä käyttäytymistä. Tämä saattaa olla ristiriidassa vanhemman aiempien kielteisten kokemusten tai käsitysten rinnalla. Ohjaajan antama tuki ja terapiakertojen riittävä määrä edesauttavat pikkuhiljaa kielteisten käsitysten muuttumista yhteneväisiksi videoilla nähdyn myönteisen käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen kanssa. VIG-menetelmän keskeisinä elementteinä pidetään vanhemman ja ohjaajan yhteensoinnuttavaa ja tukea antavaa suhdetta sekä vanhempien myönteisen vuorovaikutuksen korostamista videoleikkeissä.

VERP (Video Enhanced Reflective Practice) on VIG:n muunnelmä. Sen tarkoituksena on edistää ammatillista osaamista tukeutumalla työntekijän vahvuuksiin ja kehittää kommunikointitaitoja siten, että työntekijä tulee aiempaa tietoisemmaksi omasta kommunikoinnistaan (Gavine & Forsyth 2011; Glen Strathie Partnership 2015). VERP työskentelyyn osallistumisen edellytyksenä on työntekijän perehtyminen VIG-menetelmään sekä videoaineiston kerääminen ja analysointi. Tämän jälkeen videota tarkastellaan yhdessä ohjaajan kanssa. VERP työskentely koostuu kolmesta työpajasta, joissa harjoitellaan käytännössä videoilta nousevia kommunikointitaitoja.

4.2 OIVA-vuorovaikutusmalli

OIVA-hankkeen myötä (ks. luku 1 ja 6) kehitetty OIVA-vuorovaikutusmalli on kaikkein vaikeimmin puhevammaisten ihmisten ja työntekijöiden välisen vuorovaikutuksen edistämiseen kehitetty työskentelymalli (Martikainen 2009; Koski 2014) (ks. myös luku 6.1). OIVAn syntyyn ovat vaikuttaneet useat vuorovaikutuksen kehittämiseen perustuvat ohjausmallit kuten esimerkiksi VIG (Kennedy & Sked 2008), Hanen (Ruiter 2000), VIKOM (Sollied & Harmon 2002), PICTURE IT (Bloomberg, West & Iacono 2003) ja Voimauttava vuorovaikutus (Nind & Hewett 2005).

OIVA-lyhenne tulee sanoista Onnistutaan ja Innostutaan Videon Avulla. Työntekijät videoivat arjen toimia puhevammaisen asiakkaansa kanssa ja havainnoivat yhdessä ohjaajan kanssa videolta onnistuneita hetkiä vuorovaikutuksessa. Onnistuneet vuorovaikutustilanteet käydään läpi yhdessä ja videoilta etsitään osaavan kumppanuuden elementtejä (LO-VIT, ks. luku 3.3). OIVA-vuorovaikutusmallissa videohavainnointi pohjautuu Lyngin ja Gridheimin (2005) yhteisön ohjauksessa käytettyyn menetelmään, jossa työntekijät opettelevat kirjaamaan sekä havainnoimaan vuorovaikutustilanteita ja tulkitsemaan näistä tilanteista puhevammaisen kumppanin aloitteita (Burakoff & Martikainen 2006). Videoita havainnoimalla työntekijöiden on mahdollista havaita vuorovaikutuksesta sellaisia asioita, joita heidän on ollut muutoin vaikea havaita arjen kommunikointitilanteissa. OIVA-ohjaajat auttavat työntekijöitä havaitsemaan mitkä seikat heidän kommunikoinnissaan edistävät vuorovaikutuksen toimivuutta sekä mihin heidän tulisi kiinnittää huomiota tasaveroisen vuorovaikutuksen saavuttamiseksi (Martikainen & Burakoff 2006). Osaavan kumppanuuden elementtien sisäistäminen auttaa työntekijää jäsentämään omaa rooliaan vuorovaikutuskumppanina ja vahvistaa hänen ammatillista osaamistaan. Työskentelyn lähtökohtana ovat yhteisön itse asettamat tavoitteet vuorovaikutuksen kehittämiseksi. Työs-

kentelyn aikana OIVA-ohjaajat yhdessä työntekijöiden ja yhteisöiden esimiesten kanssa etsivät keinoja, jolla tavoitteet voidaan saavuttaa.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Hyvät vuorovaikutustaidot ja toimiva yhteisö luovat laadukkaan hoitotyön perustan sekä kehitysvammaisten että muistisairaiden ihmisten asumisen tai päivätoiminnan keskuksissa (Laaksonen, Rantala & Eloniemi-Sulkava 2004; Vuoti ym. 2009; Haapala, Burakoff & Martikainen 2013). Vuorovaikutus puhevammaisen ihmisen kanssa voi olla työntekijöiden mielestä monesti melko haasteellista, eivätkä vuorovaikutustaidot synny itsestään (Launonen 2007; Vuoti ym. 2009). Molemmipuolista yhteisymmärrystä voidaan vahvistaa, kun työntekijät saavat lisää tietoa ja voivat tarkastella ja havainnoida vuorovaikutusta yhdessä asiaan perehtyneen ammattilaisen kanssa. Vuorovaikutustaitoja voidaan pyrkiä kehittämään erilaisin menetelmin, perinteinen tapa on luennointi (Haapala ym. 2013). Viimeaikaisten tutkimusten mukaan uusien taitojen omaksuminen näyttää tehokkaalta käytettäessä videopohjaisia työskentelytapoja (McGilton, Irwin-Robinson, Boscart & Spanjevic 2006; Herman & Williams 2009; Vuoti ym. 2009). Yhteisöllinen oppiminen ja yhteisön jaettu asiantuntijuus tukevat yhdessä oppimista ja osaamista (Lerssi-Uskelin, Vanhala & Vähätiitto 2011). Yhteisö hyötyy yksittäisten hoitajien osaamisen kehittämisestä varsinkin silloin, kun he jakavat tietoisesti ja tavoitteellisesti omaa osaamistaan (Haapala ym. 2013). Yhteisöllisyys tuo luottamuksen ilmapiiriin työyhteisöön, ja silloin halutaankin jakaa omaa osaamista ja oppia muilta yhteisön jäseniltä (Lerssi-Uskelin ym. 2011). Yhteinen oppiminen perustuu luottamukseen ja avoimeen vuorovaikutukselliseen työyhteisöön.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää OIVA-vuorovaikutusmallin avulla työskennelleiden ihmisten kokemuksia vuorovaikutuksesta. Tarkoituksena oli tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää jatkossa erityyppisissä yhteisöiden vuorovaikutuksen kehittämishankkeissa.

Analyysin myötä tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat:

1. Miten työntekijät kokivat OIVA-työskentelyn kehittäneen heidän vuorovaikutustaitojaan vaikeimmin puhevammaisten asiakkaiden kanssa?
2. Mitkä vuorovaikutuksen elementit työntekijät kokivat keskeisimmiksi onnistuneen vuorovaikutuksen kannalta?

3. Miten OIVA-työskentelyn vaikutukset näkyivät yhteisön asiakkaiden elämänlaadussa?

6 MENETELMÄ

Kehitysvammaliiton Tikoteekissa toteutettiin vuosina 2005–2008 Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana Osallisuuden vuorovaikutuksella -hanke (Martikainen 2009). Hankkeen tavoitteena oli edistää vaikeimmin kehitysvammaisten aikuisten kommunikointia ja vuorovaikutusta yhdessä lähi-ihmisten kanssa. Hankkeeseen osallistui kolme kehitysvammaisten ihmisten palveluja tuottavaa yhteisöä eri puolilta Suomea. Yhteisöllä tarkoitetaan tässä työntekijöitä, jotka osallistuivat hankkeeseen, heidän esimiehiään sekä vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä, joiden kanssa työntekijät työskentelivät. Yhteisöjen kanssa työskenteli Tikoteekin projektitiimi, johon kuului projektipäällikkö, kaksi suunnittelijaa sekä tutkija. Yhteistyöyhteisöt osallistuivat puolitoista vuotta kestäneeseen yhteisölliseen toimintaan, jonka tarkoituksena oli kehittää työntekijöiden ja vaikeimmin puhevammaisten ihmisten välistä vuorovaikutusta. Toiminnassa yhteisöt muodostivat kiinteän, enintään 12 työntekijän ryhmän, joka kokoontui noin kuuden viikon välein. Jokaiselle ryhmälle nimettiin puheterapeutti ryhmän ohjaajaksi. Ryhmän ohjaajat osallistuvat säännöllisesti vertaisryhmään, jossa vaihdettiin ajatuksia ja kokemuksia sekä saatiin tietoa. Vertaisryhmää ohjasi hankkeen projektipäällikkö, jolla oli työnohjaajan koulutus. Työtapoina projektissa käytettiin video-ohjausta ja koulutusta. Video-ohjaukseen sisältyi ryhmätapaamisia sekä itsenäistä vuorovaikutusta vahvistavaa työskentelyä (ks. myös luku 4.2). Hankkeen myötä syntyi OIVA-vuorovaikutusmalli®, jota on sovellettu kehitysvammahuollon eri toimialoilla, kuten päiväkodeissa, kouluissa, päivätoiminnassa ja asumisen yksiköissä. Lisäksi OIVA-vuorovaikutusmallia® on käytetty myös eräissä muistisairaiden asukkaiden yksiköissä OIVALLA-hankkeen aikana (Martikainen 2013). Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty OIVA-vuorovaikutusmallin® mukaisesti toteutetuista vuorovaikutuksen kehittämishankkeista, joita myöhemmin tässä työssä kutsun OIVA-prosesseiksi.

6.1 OIVA-prosessin osa-alueet

Video-ohjaus

Työntekijät kokoontuivat puolentoista vuoden aikana noin 6 viikon välein ryhmätapaamisiin, joita järjestettiin kaikissa yhteisöissä yhteensä 12. Työntekijät videoivat jokaista ryhmätapaamista varten yhden arkisen, työntekijän ja kehitysvammaisen asiakkaan välisen,

vuorovaikutustilanteen. Ryhmätapaamisissa videoita havainnoitiin yhdessä ohjaajan kanssa. Havainnoinnissa keskityttiin työntekijän toivomaan näkökulmaan ja vuorovaikutusta vahvistaviin asioihin (LOVIT). Jokaisessa ryhmätapaamisessa työntekijät asettivat jonkun arkista vuorovaikutustaan vahvistavan tavoitteen, jonka mukaan he pyrkivät toimimaan arjen tilanteissa.

Koulutukset ja vertaistuki

OIVA-prosessin aikana Kehitysvammaliiton OIVA-hankkeen projektitiimi järjesti työntekijöille neljä koulutustilaisuutta. Koulutuksissa jaettiin tietoa toimivasta ja vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta ja kommunikoinnista. Prosessin loppuvaiheessa toteutettiin koulutus, jossa työntekijät jakoivat itse tietoa muille yhteisönsä jäsenille vuorovaikutuksen vahvistamiseen ja OIVA-prosessiin liittyvistä kokemuksistaan. Lisäksi OIVA-hankkeen projektitiimi järjesti eri yhteisöille kaksi yhteistapaamista, joissa työntekijöiden oli mahdollisuus vaihtaa kokemuksia ja ajatuksia ja saada vertaistukea. Tämän lisäksi projektitiimi perusti OIVA-prosessiin osallistuville työntekijöille verkkopohjaisen keskustelufoorumin Papunet-internetsivustoon.

Prosessin Suunta-tapaaminen

Prosessin puolella välissä järjestettiin ryhmäläisille Suunta-tapaamiseksi nimetty tapaaminen. Sen tarkoituksena oli jäsentää ryhmäläisten OIVA-työskentelyä ja kartoittaa alussa asetettuja tavoitteita ja pohtia, kuinka ne olivat konkreettisesti saavutettavissa.

Prosessin Sulkeva tapaaminen

OIVA-prosessi päättyi yhteisöissä puolentoista vuoden jälkeen prosessin sulkevaan tapaamiseen. Tapaamista ohjasi hankkeen projektipäällikkö. Tapaamisessa työntekijät keskustelivat prosessiin liittyneistä tunteistaan ja ajatuksistaan. Tämän lisäksi he määrittelivät yhteisölleen jonkin itseohjautuvan, vuorovaikutusta vahvistavan jatkotavoitteen.

Prosessin oheismateriaalit

OIVA-hankkeen myötä Papunet-internetsivustoon luotiin Vuorovaikutus-osio, johon koottiin tietoa vuorovaikutuksesta ja onnistuneen vuorovaikutuksen tekijöistä kehitysvammaisen ihmisen kanssa. Hankkeessa tuotettiin myös virikemateriaalia vaikeimmin kehitysvammaisille aikuisille. Lisäksi sivustolle koottiin tietoa jo aiemmin olemassa olleista kehi-

tysvammaisille aikuisille suunnatuista virikemateriaaleista ja niiden käyttötavoista vuorovaikutuksessa.

6.2 Aineisto ja tutkittavat

Tämän tutkimuksen aineisto oli kerätty puolistrukturoituna teemahaastatteluna OIVA-vuorovaikutusmallin® -kooste lomakkeelle, jossa oli valmiina tietyt kysymykset, mutta vastausvaihtoehdot puuttuivat (Eskola & Suoranta, 1998, 87). Keskusteluja ei nauhoitettu, vaan OIVA-ohjaajat koostivat keskustelut omien muistiinpanojensa varassa koostelomakkeelle.

Aineiston olivat keränneet OIVA-työskentelyn ohjanneet OIVA-ohjaajat vuosina 2010–2013. OIVA-hankkeen kehittäjät Kehitysvammaliiton Tikoteekistä olivat laatineet OIVA-vuorovaikutusmallin® -kooste lomakkeen (liite 1), joka oli lähetetty jokaiselle OIVA-ohjaajalle täytettäväksi kaikista toteutuneista OIVA-vuorovaikutusmallien® loppukeskusteluista. Kehitysvammaliiton Tikoteekki oli hankkinut luvat aineiston keräämiseen ja käsittelyyn. Tiedoksianto aineiston työstämisestä pro gradu -tutkimuksessa lähetettiin Kehitysvammaliiton Tikoteekkiin toimitettavaksi OIVA-ohjaajille 4.12.2013.

Työskentelyn päätteeksi OIVA-ohjaaja järjesti loppukeskustelun työskentelyyn osallistuneiden työntekijöiden kanssa. Työntekijät keskustelivat OIVA-ohjaajan kanssa sekä ryhmänä että kahden kesken. Keskustelut käytiin noin kuukauden sisällä prosessin sulkevasta tapaamisesta. OIVA-ohjaaja kokosi tiedot toteutuneista OIVA-vuorovaikutusmalleista ja keräsi koostelomakkeeseen tiedot työntekijöiden kokemuksista OIVA-vuorovaikutusmallista®.

Aineiston koostelomakkeita oli kertynyt kaiken kaikkiaan 38 kappaletta, 22 kehitysvammaisten ihmisten asumisen yksiköistä, viisi kehitysvammaisten kouluista, kaksi kehitysvammaisten päiväkodeista, kahdeksan kehitysvammaisten päivätoimintakeskuksista, kaksi muistisairaiden asukkaiden yksiköistä, yksi kehitysvammaisten aamu-/iltapäivähoidosta. Koostelomakkeen oli palauttanut 25 OIVA-ohjaajaa. 11 heistä oli ohjannut ryhmän useammin kuin kerran, kuitenkin maksimissaan yhden ryhmän vuodessa. Aineiston kertyminen jakautui eri vuosille seuraavasti: 2010 keväältä yhden OIVA-ohjaajan palauttama koostelomake, 2011 keväältä 12 OIVA-ohjaajien palauttamaa koostelomaketta, 2012 keväältä 10 OIVA-ohjaajien palauttamaa koostelomaketta ja 2013 keväältä 15 OIVA-

ohjaajien palauttamaa koostelomaketta. Yhteisöissä oli 3-55 asiakasta. Kaikki asiakkaat eivät olleet videokuvattavina, eikä tarkkaa kuvattavien asiakkaiden määrää ilmoitettu aineistossa. Ryhmiin oli osallistunut ohjaajan lisäksi enintään kuusi työntekijää. OIVA-ohjaajat palauttivat koostelomakkeet sähköisessä muodossa Kehitysvammaliiton Tikoteekkiin.

7 AINEISTON ANALYYSI

Tutkimuksen analyysi noudattaa laadullisen tutkimustavan periaatteita (Tuomi & Sarajärvi 2006). Tutkimus toteutettiin teoriasidonnaista analyysitapaa hyväksikäyttäen siten, että aiempi teoreettinen tieto toimi apuna analyysin tekemisessä. Kyselyn avokysymykset analysoin kvalitatiivisen sisällönanalyysin avulla, mukaillen Grounded Theory -tutkimusmetodia (ks. myös Glaser & Strauss 1967; Strauss & Gorbini 1990). Aineistosta pyrin löytämään ilmiöiden välisiä yhteyksiä ja luomaan ilmiöitä kokonaisuutena kuvaava formaali teoria sekä sen muodostavat substantiaaliset teoriat. Tutkimuksessa en pyrkinyt tilastolliseen yleistykseen vaan kuvaamaan vuorovaikutusta ja antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta esille nousevista havainnoista.

7.1 Grounded Theory tutkimusmenetelmänä

Grounded Theory on tutkimusmenetelmä, joka liitetään yleensä laadulliseen tutkimukseen, sekä tutkimusstrategia, joka edellyttää sitoutumista tietynlaiseen etenemiseen (Strauss & Gorbini 1990; Strauss & Gorbini 1997). Menetelmän alkuperäiset kehittäjät olivat yhdysvaltalaiset Chicagon koulukunnan sosiologian edustajat, Barney Glaser ja Anselm Strauss (1967). He loivat menetelmää työskennellessään kuolevien potilaiden kanssa ja tehdessään heistä havaintoja. Tutkimuksen tuloksena syntyi käsite *constant comparative method* (jatkuvan vertailun menetelmä), joka julkaistiin kirjassa *Awareness of Dying* (1965). Tämän jälkeen he jatkoivat metodin kehittämistä ja julkaisivat yhdessä teoksen *The Discovery of Grounded Theory* (1967), jossa menetelmälle annettiin nimeksi Grounded Theory.

Grounded Theory -menetelmää käyttävän tutkijan keskeinen tehtävä on löytää teoria systemaattisesti kerätystä aineistosta (Glaser & Strauss 1967; Siitonen 1999). Jatkuvan vertailun menetelmä on analyyttinen menettelytapa, jossa tutkija koodaa ensin kaiken relevantin tiedon aineistosta (ks. myös Rostila 1991). Tämän jälkeen aineisto arvioidaan ja analysoidaan systemaattisesti, siten että tutkija pyrkii koko ajan mielessään muodostamaan koko-

naisuutta kuvaavaa oletusta. Aineistoa läpikäydessään tutkija muodostaa ja muokkaa uudestaan teoreettisia käsitteitä ja niiden välisiä yhteyksiä. Menetelmä nojaa vahvasti tutkijan herkkyyteen ja taitoon tehdä tulkintoja ja havaintoja aineistosta systemaattisesti. Metodin sana grounded (‘perusteltu’) viittaa ajatukseen siitä, että teoria on aineistolla perusteltu, ja teoriolla viitataan siihen, että analyysin tuloksena syntyy malli, joka saattaa saavuttaa teorian statuksen, mikäli se saa vahvistusta myöhemmissä tutkimuksissa (Rostila, 1991). Teorian muodostus jakautuu kahteen osioon. Ensin muodostetaan substantiaaliset teoriat, joiden pätevyys rajoittuu tietyn ryhmän toiminnan kuvaamiseen (Glaser & Strauss 1967, 32-35; Martikainen & Haverinen 2000). Toinen vaihe on formaalin teorian laadinta, joka tapahtuu lähinnä substantiaalisten teorioiden vertailemisen avulla. Formaalisissa teoriassa ydinkäsitteen pätevyysaluetta laajennetaan substantiaalisia teorioita laajemmaksi.

Vuosien kuluessa Straussin ja Glaserin näkemykset Grounded Theoryn peruskysymyksistä ovat eriytyneet (Strauss & Gorbini 1990; Glaser 1992; Siitonen 1999). Metodologia on jakautunut kahteen eri suuntaukseen: straussilaiseen induktiivis-deduktiiviseen ja glaserilaiseen induktiiviseen suuntaukseen. Induktiivisessä suuntauksessa on vaatimuksena täysin aineistopohjaisen teorian tuottaminen, kun taas induktiivis-deduktiivinen suuntaus hyväksyy tutkijan aikaisemman perehtymisen aineistoon, kokemuksen sekä lukeneisuuden (ks. myös Strauss & Gorbini 1994). Päädyin mukailemaan tutkimuksessani straussilaista induktiivis-deduktiivistä suuntausta, sillä se palveli tutkimuksen tarkoitusta paremmin kuin induktiivinen, antaen myös mahdollisuuden deduktiivisesti olemassa olevista teorioista johdettujen kategorioiden syventämisen (ks. Siitonen 1999). Straussilaisen suuntauksen etuna oli myös se, että menetelmäohjetta ei tarvinnut noudattaa tarkasti ja yksityiskohtaisesti, vaan siten, että se palveli syntyvää teoriaa parhaalla mahdollisella tavalla (Strauss & Gorbini 1990, 57-60). Strauss korostaa myös, että koodauksen eri vaiheita ei tarvitse toteuttaa yksitellen järjestyksessä, vaan menetelmä antaa mahdollisuuden vaiheiden samanaikaisuudelle ja mahdollisuuden myös palata aikaisempiin vaiheisiin, mikäli se on tutkimuksen kannalta tärkeää.

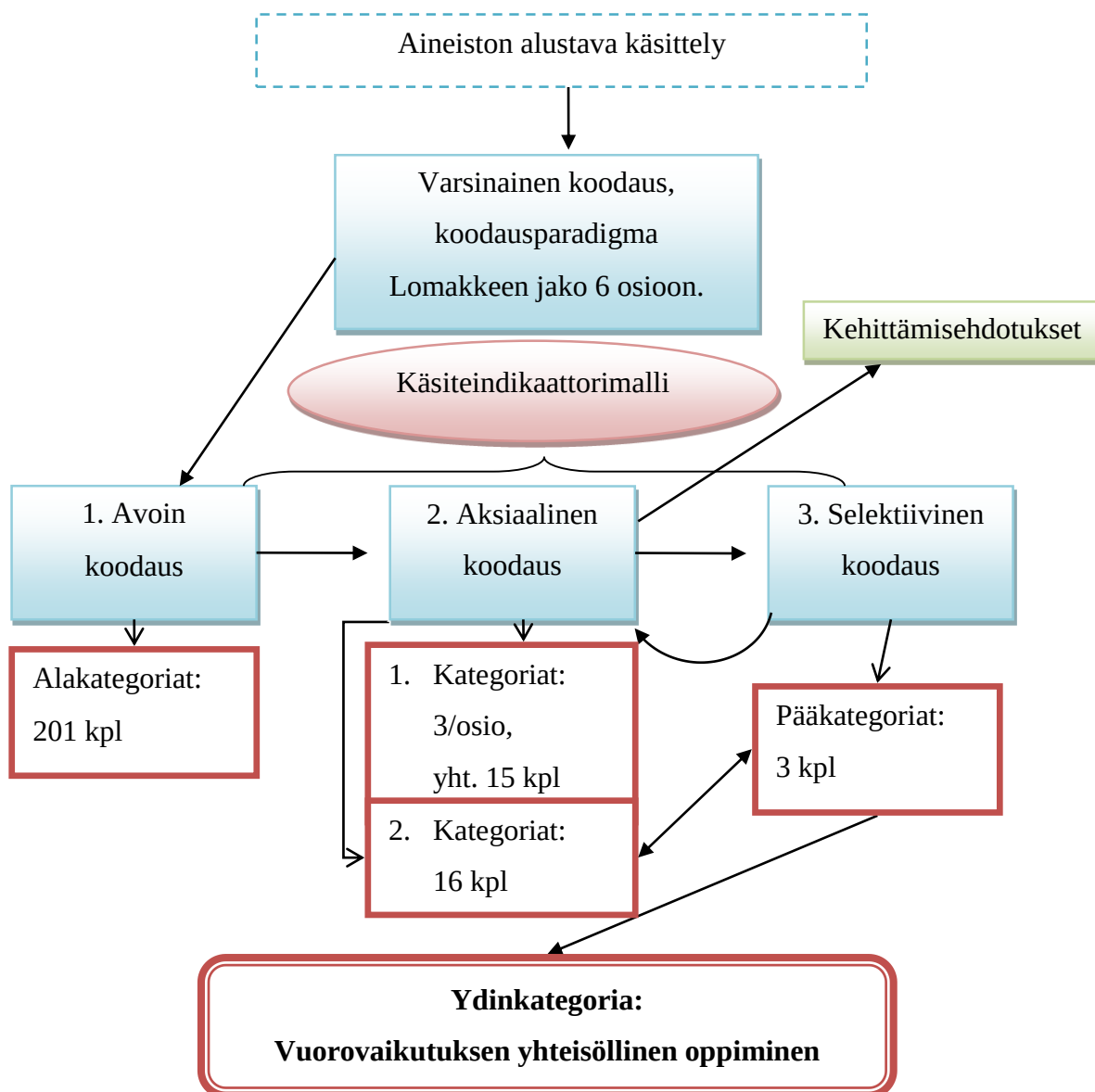
7.2 Aineiston analyysin eteneminen

Tässä tutkimuksessa käytin aineiston käsittelyssä ja hallinnassa työkaluna Atlas.ti -ohjelmistoa. Se on kehitetty erityisesti laadullisten tutkimusten erityyppisten aineistojen (Word, PDF, kuva, ääni, video tms.) käsittelyyn ja koodaukseen analyysin tueksi (Frieze 2012). Ohjelma ei luo valmista analyysiä vaan auttaa aineiston organisoimisessa, hallin-

nassa sekä helpottaa ilmiöiden ja niistä syntyneiden koodien systemaattista luokittelua ja analyysiä. Työskentely ohjelmalla vaati teoreettis-metodologisen viitekehyksen aineiston luokitteluun. Ohjelma soveltui hyvin käytettäväksi yhdessä Grounded Theory -menetelmän kanssa, sillä se auttoi ilmiöiden jatkuvassa vertailussa käytännön tasolla mahdollistaen eri koodien samanaikaisen rinnakkaisen vertailun. Aineistosta koodasin lauseita ja tekstikatkelmia aineiston pohjalta nousevien teemojen mukaan. Loin koodit aineistoa käsitellessäni.

Aineiston käsittely alkoi sen pintapuolisella läpikäymisellä, jolla tutustuin aineistoon saadakseni siitä yleiskuvan. Tämän jälkeen poistin aineistosta kaikkien OIVA-ohjaajien, työntekijöiden ja yhteisöiden nimet, jotta yksikään henkilö tai yhteisö ei ollut tunnistettavissa. Seuraavaksi tallensin word-dokumentit pdf-muotoon ja siirsin ne analysoitavaksi atlas.ti -ohjelmaan. Tätä vaihetta voidaan kokonaisuudessaan kutsua löyhäksi analyysiksi (Glaser 1978, 36), ja sen avulla aineistosta saatiin kattava kokonaiskuva. Varsinaiseen koodaukseen kuului kategorioiden luominen ja nimeäminen jäljempänä koodausparadigman avulla

Aineiston keruussa käytetyn kysymyslomakkeen muotoilu antoi pohjan, jonka avulla voin jakaa aineiston karkeasti kuuteen osioon: tavoitteisiin, kokemuksiin, vaikutuksiin oivalluksiin, tauluun ja kehitysehdotuksiin (ks. liite 1). Tämän jaottelun avulla aineiston käsittely selkeytyi, sillä se mahdollisti tulosten kuvaamisen OIVAn perusajatusten mukaan jäsennettynä: millaisia tavoitteita työntekijät olivat asettaneet OIVA-prosessille, miten he olivat kokeneet työskentelyn ja miten tavoitteet oli saavutettu ja millaisia vaikutuksia OIVA-prosessilla oli sekä mitkä olivat työntekijöiden keskeisimmät oivallukset prosessin aikana. Tämän jälkeen aloin etsiä kustakin osiosta indikaattoreita ja nimeämään niitä mahdollisimman kuvaaviksi alakategorioiksi. Analyysiohjelma mahdollisti alakategorioiden nimeämisen siten, että niistä oli jälkikäteen tunnistettavissa koskiko tietty koodi tavoitteita TAV_, kokemuksia KOK_, vaikutuksia VAIK_, kehitysehdotuksia KEHITYS_, oivalluksia VAIK_OIVALLUS_ vai taulua TAULU_. Lisäkoodien asiakkaat ASIAK_, työntekijät TT_ tai yhteisö YHT_ avulla merkittiin, kenen kokemuksesta tai näkemyksestä oli kysymys. Esimerkkinä koodi VAIK_TT_läsnäolo, joka kuvaa minkälaisia vaikutuksia työntekijät olivat havainneet OIVA-prosessin aikana läsnäolossa vuorovaikutuksessa. Koodit eivät kuvaa alakategorioiden sisältöä ulkopuolisille lukijoille, vaan ne toimivat lähinnä tutkimuksen analyysin työkaluna.

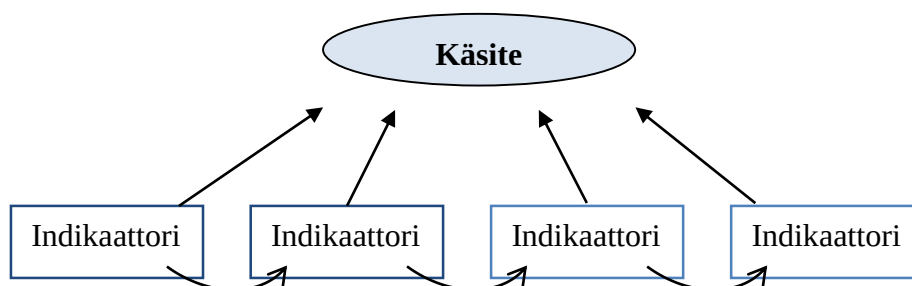

Kuva 3. Aineiston analyysin eteneminen.

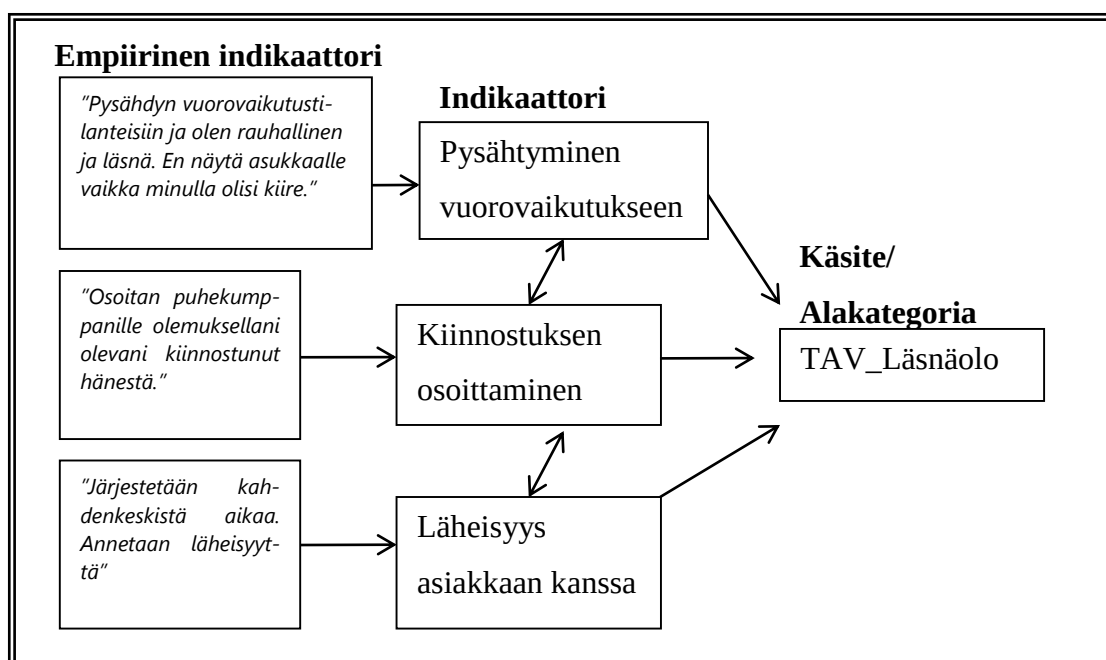
Kuvassa 3. olen havainnollistanut, kuinka analyysi eteni vaihe vaiheelta. Analyysin kaikissa vaiheissa käytettiin työkaluna käsiteindikaattorimallia (ks. 7.2.1) ohjaamaan aineiston käsittelyä ja koodausta. Varsinaiseen koodaukseen (ks. 7.2.2) kuului kategorioiden luominen ja nimeäminen koodausparadigman mukaisesti kolmessa vaiheessa avoimena, aksiaalisena ja selektiivisenä koodauksena (Strauss & Gorbini 1990; Rostila 1991; Glaser 1992). Koodausparadigma toimi siis analyysin etenemisen työohjeena. Lopputuloksena syntyi ydinkategoria *vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen* (ks. luku 8.1).

7.2.1 Käsiteindikaattorimalli

Grounded Theory perustuu käsiteindikaattorimallin toimintaan jatkuvan vertailun menetelmässä (Strauss 1987). Empiiriset indikaattorit ovat aineiston osia, esimerkiksi lausahduksia tai toimintoja, jotka on kuvattu aineistossa (ks. myös Rostila 1991; Silvonen & Keso 1999). Käsiteindikaattorimalli perustuu empiiristen indikaattoreiden pohjalta nousseiden indikaattoreiden jatkuvaan keskinäiseen vertailuun. Sen avulla pyritään muodostamaan käsitteellisiä yleistyksiä, joita taas verrataan uusiin indikaattoreihin. Kyse on formaalisesta koodaussäännöstä, jota ei sido mikään aiempi teoreettinen ennakkomäärittely. Käsiteindikaattorimalli ohjasi aineiston käsittelyä koko tutkimuksen ajan. Se mahdollisti kategorioiden syntymisen ja ydinkategorian rajaamisen. Vertailin aineistosta monia empiirisiä indikaattoreita, aineistositaatteja, jotka kuvasivat erilaisia toimintoja ja ilmiöitä sekä koodasin ja nimesin ne niitä parhaiten kuvaavana koodina, esimerkiksi TAV_Läsnäolo.

Kuva 4. Käsiteindikaattorimalli (Strauss 1987, suom. M. Asplund 2016)

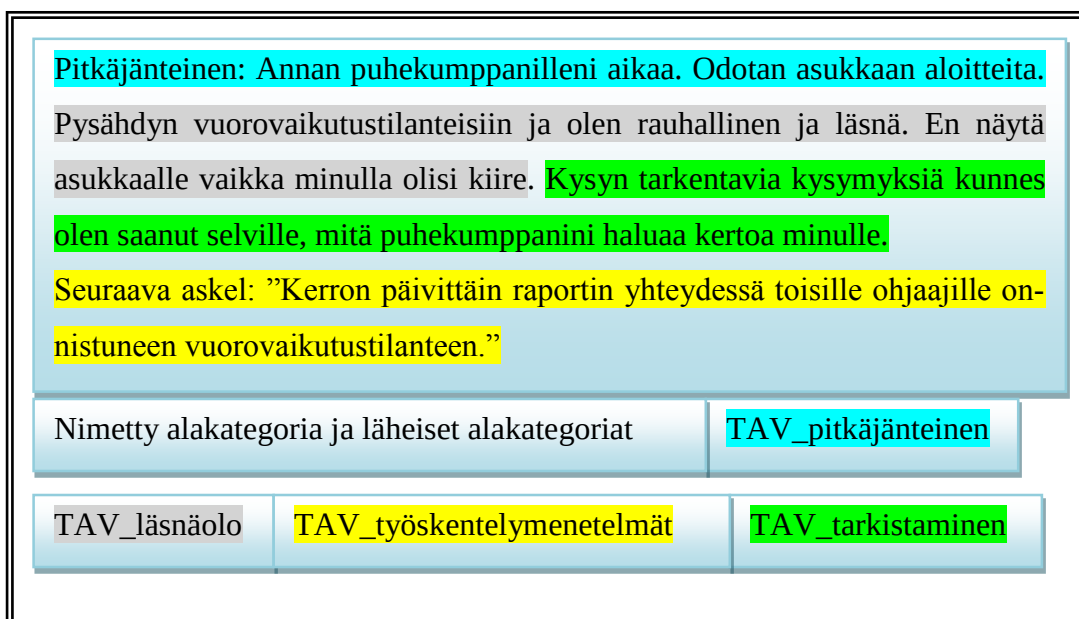

Kuva 5. Käsiteindikaattorimallin toiminta empiirisen aineiston koodauksessa

Kuva 4. havainnollistaa käsiteindikaattorimallin toimintaa. Useita empiirisiä indikaattoreita, eli sitaatteja, jotka kuvaavat tavoitteita ja toimintaa vertaillaan jatkuvasti ja etenevästi. Nimesin indikaattorit niitä parhaiten kuvaavaksi alakategoriaksi. Kuvassa 5. olen havainnollistanut miten alakategoria *TAV_Läsnäolo* on syntynyt käsiteindikaattorimallin avulla. Esimerkkiin on otettu vain osa empiirisistä indikaattoreista, alakategoria *TAV_Läsnäolo* muodostuu kaiken kaikkiaan 60 empiirisestä indikaattorista. Esimerkin empiirisiä indikaattoreita, eli aineistositaatteja, yhdistää työntekijän tavoite ottaa asiakkaat paremmin huomioon ja olla läsnä vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Läsnäolo oli indikaattoreita yhdistävä käsite, joka nimettiin tavoitteita kuvaavaksi alakategoriaksi *TAV_Läsnäolo*.

7.2.2 Koodausparadigma

Koodausparadigma on analyysimalli, jonka keskeisenä tehtävänä on toimia työohjeena analyysia tehdessä (Strauss & Gorbini 1990). Sen tarkoitus on muistuttaa implisiittisesti ja eksplisiittisesti siitä, että nimetty alakategoria ei voi olla pelkästään yhden empiirisen indikaattorin esimerkki, vaan siihen täytyy liittää myös läheiset alakategoriat, jotka ilmenevät joko samalta tai läheisiltä tekstiriveiltä (Strauss 1987, 27-28). Koodattu alakategoria linkityi siis myös muihin alakategorioihin, mikä mahdollisti ilmiöiden välisten suhteiden vertailun. Muistisääntönä aineistoa koodatessa pidin koodausparadigman mukaisesti mielessäni kysymykset, mikä ilmiö on kyseessä, missä ilmiö esiintyy, miten sitä käsitellään ja mitä käsittelystä seuraa. Koodattu empiirinen indikaattori ei siis voinut olla esimerkiksi pelkkä sitaatti ”olen rauhallinen ja läsnä”, vaan siihen täytyi liittää läheisiltä riveiltä ilmenevät, siihen oleellisesti liittyvät alakategoriat (ks. kuva 6.). Mallia mukaillen aineiston koodaus ja tulkinta tapahtui kolmessa vaiheessa, avoimena, aksiaalisena ja selektiivisenä koodauksena. Tutkimus eteni vaihe vaiheelta mukaillen mahdollisimman tarkasti koodausparadigmaa.

Kuva 6. Alakategorioiden luominen koodausparadigman mukaisesti. Tekstikatkelma alkuperäisestä aineistosta.

Kuvassa 6. olen havainnollistanut koodausparadigman mukaista alakategorioiden luomista avoimen koodauksen vaiheessa. Nimetyt alakategoriat linkittyvät esimerkissä niitä lähellä oleviin muihin alakategorioihin TAV_pitkäjänteinen, TAV_läsnäolo, TAV_työskentelymenetelmät ja TAV_tarkistaminen. Esimerkin alakategoriat muodostavat näin keskinäisen verkoston linkittymällä toisiinsa niitä yhdistävien piirteiden ja ominaisuuksien mukaan. Koodausparadigman mukaiset muistisäännön kysymykset (ks. ed. kappale) auttoivat hahmottamaan, mitkä alakategoriat linkittyivät toisiinsa.

Avoimella koodauksella kutsutaan alustavaa tutkimusprojektin koodausta, jossa tutkija tutustuu aineistoon muodostaen siitä omia hypoteeseja ja käsityksiä (Strauss 1987, 28-32; Strauss & Gorbin 1990, 61-74; Rostila 1991). Tässä vaiheessa tarkastelin aineistoa hyvin tarkasti sana sanalta ja rivi riviltä ilman ennakko-oletuksia. Tavoitteena oli muodostaa alustavia käsitteitä ilmiöiden pohjalta. Avoimen koodauksen vaiheessa aineiston kustakin osiosta nousi esiin useita erilaisia indikaattoreita. Vertailin indikaattoreita jatkuvasti keskenään ja siten pystyin havaitsemaan indikaattoreiden keskinäisiä samankaltaisuuksia, eroja ja niiden merkitysten yhtäpitävyyden eri asteita (ks. 7.2.1). Vertailun tuloksena muodostui käsitys indikaattoreita yhdistävästä yhtenäisyydestä ja tuloksena oli koodattu käsite, alakategoria. Kun käsitteellinen koodi eli alakategoria oli luotu, uusia indikaattoreita verrattiin tähän. Alakategorioita terävöitettiin ja täsmennettiin, jotta ne olisivat sopineet parhaalla mahdollisella tavalla aineistoon. Loin siis alakategorioille uusia ominaisuuksia niin kauan,

kunnes ne saavuttivat saturaatiopisteensä eikä mitään uutta enää ilmaantunut. Uusia alakategorioita loin indikaattoreiden pohjalta sitä mukaa, kun ne eivät sopineet mihinkään jo olemassa olevaan alakategoriaan. Toisinaan aineistossa esiintyneet sitaatit olivat hyvin lyhyitä, jopa yksisanaisia, eivät vastanneet muistisäännön kysymyksiin eivätkä siis liittyneet mihinkään läheiseen alakategoriaan. Tällöin kuitenkin koodasin sitaatin sitä parhaiten kuvaavaan alakategoriaan, jotta mikään osa aineistosta ei jäänyt tarkastelun ulkopuolelle. Tulosten muodostumisen kannalta tällaiset irralliset sitaatit eivät kuitenkaan olleet keskeisessä asemassa.

Aksiaalisen koodauksen vaiheessa kokosin aineiston uudella tapaa yhteen ja koetin löytää yhteyksiä muodostettujen alakategorioiden väliltä (Strauss 1987, 32-33; Strauss & Gorbini 1990; Silvonen & Keso 1999). Tämä tapahtui koodausparadigman muistisäännön avulla (ks. s. 36). Näin muodostetut alakategoriat jäsentyivät useiksi kategorioiksi (Taulukko 1). Esimerkkinä *tavoitteet* osion kategoria *osaava ja sensitiivinen kumppani*, joka jäsentyi 26 alakategoriaksi. Nämä alakategoriat koostuivat niistä vuorovaikutuksen elementeistä ja ilmiäsuista, joihin työntekijät halusivat kiinnittää prosessin aikana erityistä huomiota mahdollistaakseen mahdollisimman hyvän vuorovaikutustilanteen asiakkaan kanssa. Aksiaalisen koodauksen vaiheessa rajasin kehittämis ehdotukset tutkimuksen varsinaisen analyysin ulkopuolelle, sillä ne eivät sisältönsä puolesta sopineet tutkimuksessa muodostuviin tuloksiin. Tulososion lopussa esitän kehittämis ehdotukset omana alalukunaan.

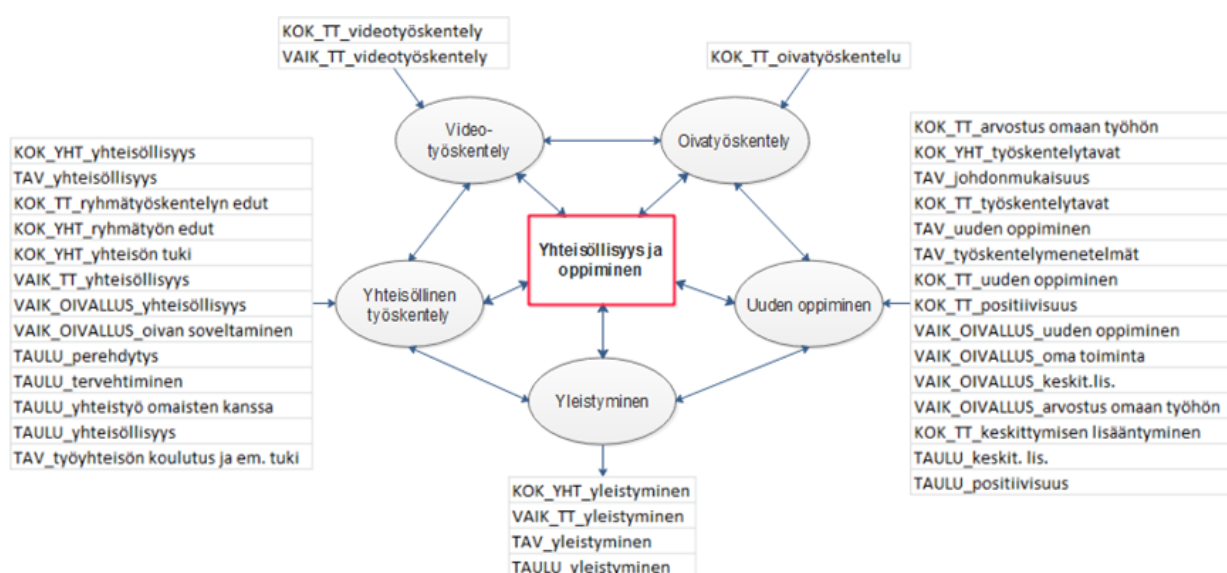
Taulukko 1. Aineiston alakategorioiden ryhmittäminen eri osioihin ja kategorioihin.

Osio	Kategoriat	Alakategoriat
Tavoitteet	1. Yhteisön toiminta	7
	2. Osaava ja sensitiivinen kumppani	26
	3. Asiakkaan elämänlaatu ja vuorovaikutus	12
Kokemukset	1. Yhteisöllisyys ja oppiminen	12
	2. Osaava ja sensitiivinen kumppani	23
	3. Asiakkaan elämänlaatu ja vuorovaikutus	20
Vaikutukset	1. Yhteisö ja oppiminen	3
	2. Asiakkaan elämänlaatu ja vuorovaikutus	18
	3. Osaava ja sensitiivinen kumppani	22
Oivallukset	1. Yhteisöllisyys ja oppiminen	6
	2. Asiakkaan elämänlaatu	5
	3. Osaava kumppani	16
Taulu	1. Yhteisöllisyys ja oppiminen	8
	2. Asiakkaan huomiointi ja elämänlaatu	6
	3. Osaava kumppani	20

Avoimen ja aksiaalisen koodauksen aikana tein aineistosta muistiinpanoja ilmiöiden luonteesta, linkittymisestä muihin kategorioihin tai teorioihin. Muistiinpanojen (memos: Strauss & Gorbin, 1990, Birks, Chapman & Francis 2008) tekeminen oli oleellinen osa koko tutkimusprojektia. Muistiinpanot ohjasivat ajattelun kulkua analyysin ensivaiheista lopulliseen tulokseen saakka. Muistiinpanot voivat olla hyvin karkeita ilmaisuja mieleen heränneistä ajatuksista, mutta niissä saattaa piillä koko tutkimuksen ydin (Birks, Chapman & Francis 2008). Vertailemalla muistiinpanoja ja kategorioita keskenään alkoi syntyä kuva koko tutkimuksen koostavasta ydinkategoriasta. Muistiinpanoissa mainittiin useaan otteeseen yhteisön vaikutus oppimiseen sekä osaavan ja sensitiivisen kumppanuuden elementtien oivaltaminen ja se, miten nämä elementit vaikuttavat onnistuneeseen vuorovaikutukseen vaikeimmin puhevammaisen kumppanin kanssa.

Selektiivisen koodauksen vaiheessa jatkoin käsitteiden keskinäistä integroimista vielä yleisemmällä tasolla (Silvonen & Keso 1999). Prosessin tarkoituksena oli löytää ydinkategoria vertailemalla osioita ja niiden kategorioita systemaattisesti keskenään. Ydinkategorian tehtävänä oli käsitteellistää tutkimusongelma ja luoda sille niin kutsuttu tarina (story; Strauss & Gorbis, 1990). Ydinkategoria on se keskeinen ilmiö, joka yhdistää kaikkia muita kategorioita. Tässä vaiheessa analyysin tekoa oli herännyt melko tarkka ajatus siitä, mikä tekijä yhdistää jo syntyneitä pääkategorioita. Aloin vertailla edellisen vaiheen aikana syntyneitä kategorioita keskenään hyvin yleisellä tasolla. Vertailussa auttoivat prosessin aikana tehnyt muistiinpanot ilmiöiden luonteesta ja eriävyydestä sekä koodausparadigman muistisäännön mukaisesti aineistolle esitetyt kysymykset (ks. s. 36).

Kun olin jakanut aineiston viiteen osioon ja jokaisesta osiosta oli muodostunut omat kategoriansa, aloin työstää osioita vielä uudelleen yhteen. Osioiden *tavoitteet, kokemukset, vaikutukset, taulu* ja *oivallukset* kategoriat 1, 2 ja 3 (ks. taulukko 1) yhdistettiin kolmeksi pääkategoriaksi *yhteisöllisyys ja oppiminen*, *osaava kumppanuus*, sekä *asiakkaan elämänlaatu*. Tämän jälkeen aloin vertailla uudestaan syntyneiden pääkategorioiden muodostavia, avoimen koodauksen vaiheessa luotuja alakategorioita keskenään ja integroida niitä niin kauan, kunnes kategoriat saavuttivat saturaatiopisteensä. Tässä vaiheessa palasin siis takaisin aksiaalisen koodauksen vaiheeseen (ks. kuva 3).

Kuva 7. Pääkategorian *yhteisöllisyys ja oppiminen* jakautuminen eri kategorioihin ja alakategorioihin sekä niiden keskinäiset suhteet.

Pääkategorian *yhteisöllisyys ja oppiminen* muodostavat alakategoriat koottiin viiteen eri kategoriaan, joita olivat *videotyöskentely*, *oivatyöskentely*, *yhteisöllinen työskentely*, *uuden oppiminen* ja *yleistyminen* (kuva 7, liite 2). Nämä kategoriat kuvasivat syntyneen pääkategorian sisältöä parhaalla mahdollisella tavalla. Sama prosessi toistettiin kaikkien pääkategorioiden osalta. Toinen pääkategoria *osaava kumppani* (liite 3) koostui seitsemästä kategoriasta, joita olivat *läsnäolo*, *yhteyssymärrys*, *odottaminen*, *vuorovaikutusosaaminen*, *ilmaisun mukauttaminen*, *yksilöllinen vuorovaikutus sekä vastaaminen*. Kolmas pääkategoria *asiakkaan elämänlaatu* (liite 4) koostui neljästä kategoriasta, joita olivat *asiakkaan huomioiminen*, *rauhallisuus*, *tasa-arvo* ja *vuorovaikutustaidot*. Jokaisen pääkategorian muodostaneet kategoriat kuvasivat hyvin muodostuvaa kokonaisuutta.

8 TULOKSET

Tutkimukseni formaaliksi teoriaksi muodostui sen ydinkategoria *vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen*. Ydinkategorian rakentumisen ymmärtäminen edellyttää sen muodostavien pääkategorioiden ja niiden kategorioiden ymmärtämistä. Aloitan tulosten esittelyn ydinkategoriasta. Tämän jälkeen kuvaan pääkategoriat (3) ja niiden syntyyn keskeisesti vaikuttaneet kategoriat (16). Tulososion suorat lainaukset ovat sitaatteja koostelomakkeista. OIVA-ohjaajat olivat pyrkineet kirjaamaan koosteet siten, että työntekijöiden ääni olisi tullut mahdollisimman hyvin esiin

Tuloksissa esitän aineistosta joitakin pääkategorioiden syntymisen kannalta kiinnostavia lainauksia, joiden arvioin tuovan mielenkiintoa ja syventävän ilmiön ja syntyneen kategorian ymmärrettävyyttä.

8.1 Ydinkategoriana vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen

Tutkimuksen tehtävänä oli löytää onnistuneen vuorovaikutuksen kannalta keskeisiä elementtejä ja niitä yhdistäviä tekijöitä OIVA-prosessin aikana. Ydinkäsite vuorovaikutuksen yhteisöllinen oppiminen koostuu kolmesta pääkategoriasta: *yhteisöllisyys ja oppiminen*, *osaava kumppani* sekä *asiakkaan elämänlaatu*. Koko aineistosta esiin nouseva formaali teoria oli, että yhteisöllinen työskentelytapa auttaa sosiokonstruktiivisen ja kokemuksellisen oppimisen kautta työntekijöitä havaitsemaan vuorovaikutuksen keskeiset elementit ja vahvistamaan osaavaa kumppanuuttaan näitä elementtejä hyväksi käyttäen. Ydinkategoria

nousi esiin aineistosta useassa eri kontekstissa useaan otteeseen. Se oli selittämässä monta ilmiötä ja liitettävissä mielekkäästi merkityssisältönsä puolesta kaikkiin pääkategorioihin.

8.2 Yhteisöllisyys ja oppiminen

Yhteistoiminnallisuudessa uuden oppiminen tapahtuu yhteis- ja ryhmätoiminnassa (Kaupila 2007). Yhteisöllisyyden ja yhteistoiminnan edut tulevat esille erityisesti ongelmanratkaisutilanteissa sekä tiedon jakamisessa muille yhteisön jäsenille. Pääkategoria *yhteisöllisyys ja oppiminen* muodostui viidestä kategoriasta: *uuden oppiminen*, *videotyöskentely*, *oivatyöskentely*, *yhteisöllinen työskentely* ja *yleistyminen* (liite 2). Keskeisenä elementtinä tässä pääkategoriassa nousi esiin yhteisön vaikutus uuden oppimiseen. Uuden oppimisessa korostui OIVA-prosessille luonteenomainen työskentelytapa, jossa havainnoitiin onnistuneita vuorovaikutustilanteita videoiden avulla ja ryhmässä yhteisesti analysoitiin, mikä oli keskeistä näissä vuorovaikutustilanteissa. Työntekijät pitivät työskentelymallia mielekkäänä tapana oppia uutta.

Uuden oppiminen oli keskeisin kategoria pääkategorian syntymisen kannalta. Tämän kategorian muodosti 15 alakategoriaa, ja se mainittiin aineistossa yhteensä 129 kertaa (liite 2). Työntekijät olivat asettaneet konkreettisiksi tavoitteikseen oppia uusia tapoja olla vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa. Kokemusten myötä uuden oppiminen oli vahvistanut myös työntekijöiden ammattitaitoa ja lisännyt heidän keskittymistään työn kannalta merkityksellisiin vuorovaikutustilanteisiin. Työntekijät olivat kertoneet alkaneensa pohtia omia työskentelytapojaan uudesta näkökulmasta aiempaa enemmän.

”Oiva-töskentely on pistänyt pohtimaan omia työtapoja. On joutunut laittamaan itsensä likoon, on vaatinut aikaa ja kärsivällisyyttä, mutta on ollut palkitsevaa saatujen kokemusten myötä, miten OIVA toimii asiakkaiden kanssa.”

Työntekijät olivat kokeneet olevansa myös aiempaa tyytyväisempiä työhönsä. He olivat alkaneet nähdä työnsä entistä merkityksellisempänä ja arvokkaampana ja luottamaan omaan ammattitaitoonsa yhä enemmän. Vuorovaikutustaitojen oppimisen myötä kaikkein pienimmätkin vuorovaikutushetket koettiin työn tekemisen kannalta merkityksellisiksi. Työntekijät olivat kokeneet tärkeäksi myös sen, että he olivat oppineet havainnoimaan ja nimeämään vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta keskeisiä elementtejä. Uuden oppiminen oli näkynyt työntekijöiden mukaan arjen työssä käytännön tasolla siten, että he oli-

vat oppineet käyttämään erilaisia ilmaisukeinoja aiempaa monipuolisemmin ja sovelta-
maan opittuja taitoja moniin erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin.

*”Vahvistanut tunnetta siitä, että tehdään oikein oikeita asioita, ja se vaikuttaa myös työtyytyväisyy-
teen.”*

*”Ammatillisuuden vahvistuminen ja itsetunnon vahvistuminen näkyy meistä kumppanuutena, sitou-
tumisena ja työnä. Päivät menee nopeasti, työ on hauskaa, naurua ja iloa.”*

*”Työskentely on vahvistanut työntekijöiden omaa toimintamallia ja auttanut ”kasvattamaan tunto-
sarvet” huomaamaan näitä pieniä asioita vuorovaikutustilanteissa. He ovat kokeneet ”saaneensa
luvan” panostaa vuorovaikutukseen ilman suorittamisen painetta. Monet saavat työssään nyt pa-
remmin asukkaisiin kontaktia ja osaavat havainnoida ja kuunnella heitä aiempaa paremmin – vide-
oiden myötä he ovat oppineet huomaamaan ”niitä pieniä asioita”. Työ on saanut uutta särmää ja
mielekkyyttä. Tuntuu myös hyvältä, kun osaa antaa asioille nimiä (odottaminen, läsnäolo, vuorovai-
kutus...)”*

Videotyöskentely muodostui kahdesta alakategoriasta, ja se mainittiin aineistossa yhteensä
46 kertaa (liite 2). Tavoitteita työntekijät eivät olleet asettaneet videotyöskentelylle erik-
seen. OIVA-prosessin edetessä työntekijät olivat kokeneet videoinnin tärkeäksi työkaluksi
oppiakseen havainnoimaan vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta keskeisiä olemuskie-
len elementtejä ja vahvistamaan omaa vuorovaikutusosaamistaan näitä elementtejä hyväksi
käyttäen. Videoiden avulla työntekijät olivat oppineet muun muassa havainnoimaan omaa
sekä puheväkijänsä asiakkaan kehonkieltä vuorovaikutustilanteessa.

*”Osaan nyt aiempaa tarkemmin lukea asukkaan ilmeillään ja eleillään ilmaisemia viestejä. Videoi-
den tutkiminen ja keskustelut ovat auttaneet tämän omaksumisessa.”*

*”...asiakkaan kehonkielen tunnistaminen ja oman kehonkielen käyttö on tullut tietoisemmaksi,
kommunikointi muuttunut monitasoisemmaksi tietoisella tasolla...”*

Työntekijöiden mukaan vuorovaikutustilanteiden katsominen videolta ja niiden purkami-
nen auki oli auttanut liittämään opitut asiat vuorovaikutuksesta työn kannalta konkreettisiin
tilanteisiin. Oppimisen kannalta keskeisessä asemassa oli vuorovaikutuskokemuksen ja
oman toiminnan arvioiminen. Myös työntekijöiden motivaatio ja kiinnostus omaan työhön
oli kasvanut, kun kokemuksen ja videoinnin kautta opittuja asioita oli alkanut havaita arjen
tilanteissa.

”...Video avasi hyvin asioita, keskustelu ei jäänyt abstraktiksi.”

”...Näissä tilanteissa on mahdollista konkreettisesti pysähtyä ja katsoa, millä tavalla itse työntekijänä toimii tilanteessa. Mikä toimivaa, mitä voisi kehittää.”

”Työskentely alkoi innostaa yhä enemmän, kun videoilta havaitsemiamme asioita alkoi huomata myös arkitilanteissa.”

Osa työntekijöistä oli kokenut videoinnin ja varsinkin oman videon katsomisen ryhmässä ahdistavaksi. Kaiken kaikkiaan videointi oli koettu kuitenkin positiivisena asiana, vaikka alkuun pääseminen olisi ollut hankalaa. Videointi oli auttanut työntekijöitä muodostamaan ja saavuttamaan yhteisiä tavoitteita vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin edistämiseksi puhevalmiiden asiakkaiden kanssa.

”Videoiden tekemiseen oli alussa iso kynnyks. Se olikin kuitenkin lopulta helppo asia ja videolta alkoi nähdä asioita ammatillisesti. Aloin nähdä videon työvälineenä, kun ymmärsin miksi ja miten videokuva käytetään OIVA:ssa.”

”Videoiden pohjalta helpompi löytää yhteisiä tavoitteita edistää vuorovaikutusta. On oivaltanut aidon läsnäolon merkityksen. Videoilta ja keskustelusta sai mallia siitä miten eri oppilaiden kanssa voi toimia eri tilanteissa.”

Oivatyöskentely nousi aineistosta yksittäisenä alakategoriana vahvasti esiin ja se mainittiin aineistossa yhteensä 42 kertaa (liite 2). Pääosin työskentely oli koettu mielekkäänä tapana oppia uutta. Useasta vastauksesta kävi myös ilmi, että OIVA-prosessi oli koettu riittävän pitkäksi asioiden jäsentymisen ja oppimisen kannalta.

”...työskentely on tuntunut hyvälle ja mukavalle ja se on syventänyt jo olemassa olevia työtapoja. OIVA tuntunut helpolta ja luonnolliselta tavalta oppia, vaikka ei ole alan työkokemusta tai koulutusta.”

”Työskentelyn kesto syksystä kevääseen mahdollisti paneutumisen asiaan, oman miettimisen ja käytännössä asioiden kokeilemisen.”

Osa vastaajista oli kokenut OIVA-prosessin turhaksi ja työskentelymallin liian hitaaksi ja liikaa samoja asioita toistavaksi. Osa oli myös kokenut, että työskentely ei ollut antanut uusia välineitä konkreettisen työn tekemiseen. Kuitenkin myös näiden työntekijöiden vastauksista kävi ilmi, että OIVA-prosessin aikana he olivat alkaneet kiinnittää aiempaa

enemmän huomiota omaan sekä puhevammaisten asiakkaiden vuorovaikutukseen ja kommunikointiin.

”Alussa ajattelin, että tämä on ihan turha juttu. Pikkuhiljaa olen oivaltanut, miten hyvä työskentelytapa loppujen lopuksi on.”

”Viimeiset tapaamiset koettiin menevän sujuvasti, jopa helposti ja samoja asioita liikaa toistavaksi, koska tapaamisen rakenne oli kaikki siinä vaiheessa selvä.”

”Yksi haastatelluista ei usko Oiva-systeemiin lainkaan, eikä kokenut sen tuovat mitään uutta arkeen, sillä hän kokee tuntevansa asukkaat jo niin pitkältä ajalta. Kun ao on joskus toisessa yksikössä, osaa mielestään kuitenkin aiempaa paremmin huomioda toisen käyttäytymistä ja aloitteita.”

Vastaajat olivat kokeneet, että työskentelymalli oli auttanut työyhteisön ryhmäytymisessä ja tiivistänyt työyhteisöä. Työntekijät olivat myös korostaneet, että vaikka prosessi toteutettiin yhteisössä, niin jokaisen oma henkilökohtainen prosessointi ja oppiminen olivat keskeisessä asemassa opittujen asioiden sisäistämisessä. Tämän vuoksi prosessin aikana opittujen asioiden jakaminen niiden työntekijöiden kanssa, jotka eivät olleet osallistuneet prosessiin, olisi työntekijöiden mukaan vaikeaa.

”...Työnohjauksellinen elementti auttoi ryhmäytymisprosessissa ja esimiestyössä...”

”Oiva-työskentelyyn osallistuvia työkavereitakin on oppinut tuntemaan paremmin.”

”Osallistujat kokivat, että Oivaan pitäisi itse osallistua, jotta siitä saa irti sen mitä voi...”

Yhteisöllinen työskentely koostui 13 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 67 kertaa (liite 2). Katteoria nousi vahvasti esiin koko aineistosta. Tavoitteiksi yhteisöllinen työskentely oli asetettu vain osassa vastauksia. Kaikissa toteutuneissa OIVA-prosesseissa oli kuitenkin havaittu myös yhteisöllisen työskentelyn olleen tärkeä osa prosessia.

Osassa vastauksista työntekijät olivat asettaneet tavoitteiksi ennen OIVA-prosessin alkamista työyhteisössä lisääntyvän keskustelun ja yhteisöllisen työskentelytavan, jossa asiakkaiden erilaisista kommunikointikeinoista keskusteltaisiin avoimesti työntekijöiden kesken. Toimintamallilla he olivat tavoitelleet tiedon ja ymmärryksen lisääntymistä erilaisista

kommunikointitavoista. Työntekijät olivat asettaneet tavoitteiksi myös asiakkaiden huomioimisen siten, että he olisivat kokeneet olevansa osa yhteisöä.

”Keskustelen työtovereiden kanssa, saan ja annan tietoa asiakkaiden kommunikaatiotavoista. Mietimme työyhteisössä, miten tiedonsiirtoa ja asiakkaiden yksilöllisten kommunikaatiotapojen tunte mista voisi kehittää.”

”Asiakas tuntee kuuluvansa yhteisöön.”

Työntekijät olivat kertoneet vastauksissaan yhteisöllisen työskentelytavan näkyvän ryhmän toiminnassa. He olivat kokeneet, että vuorovaikutustaitojen kehittäminen yhdessä kollegoiden kanssa oli edistänyt työyhteisön ryhmäytymistä ja edesauttanut oppimisprosessia, kun omia positiivisia vuorovaikutuskokemuksia oli alettu jakaa yhteisössä. Ryhmätyöskentely oli koettu myös erittäin mielekkääksi tavaksi kehittää yhteisön osaamista.

”Kokemukset ryhmästä ja sen jäsenistä olivat hyviä. Ryhmään kuvattiin sanoilla; ”hyvä, rento porukka”. Ryhmissä koettiin syntyneen hyvää keskustelua ja tapaamisissa sai puhua tasavertaisesti toisten kanssa. Ryhmäläisten antama positiivinen ja kannustava palaute koettiin hyväksi.”

”Työyhteisössä olen voinut työkavereiden kanssa pohtia kuinka opettavaista on kuvata ohjaamista, näkee oman työn toisen perspektiivistä”

”Prosessi on tuonut yhteenkuuluvuuden tunnetta osallistujien välille sekä tiivistänyt ja rohkaissut ryhmää.”

Yhteisöllinen työskentely oli näkynyt työntekijöiden mukaan yhteisöissä lisääntyneenä keskusteluna vuorovaikutusasioista. Vuorovaikutus oli koettu yhteisöissä työn tekemisen kannalta keskeisimmäksi asiaksi, jota tuli vahvistaa ja johon tarvittiin kaikkien työpanosta. Hyvä yhteistyö oli näkynyt työntekijöiden mukaan yhteisöissä toisten kunnioittamisena ja arvostamisena sekä kärsivällisyytenä. Työntekijät olivat myös kokeneet prosessin myötä ymmärtävänsä erilaisuutta ja hyväksyvänsä tämän aiempaa paremmin.

”Ymmärrämme ja hyväksymme erilaisuuden, kunnioitamme asukkaita ja työtovereita, olemme kärsivällisiä, mutta rehellisiä, toimimme hyvässä yhteistyössä kaikkien kanssa.”

”Puhumme nyt enemmän vuorovaikutusasiasta. Toimiva vuorovaikutus on kaiken ydin, vaikka joku muu tekeminen jäisi sitten tekemättä.”

”Kaikkia tarvitaan. Kaikkien työpanos on tärkeä. Meillä on yhteiset tavoitteet”

”Yhteisössä työskennellään, jotta huomataan ja reagoidaan asukkaan viesteihin”

”Puhallamme yhteen hiileen ja arvostamme toisiamme”

Yleistyminen koostui neljästä alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 15 kertaa (liite 2). Kategorian merkitys pääkategorian muodostumisen kannalta ei ollut keskeinen, mutta OIVA-prosessin aikana yhteisöissä saavutettujen vuorovaikutuksen muutosten pysyvyyden ja jatkuvuuden kannalta kategoria oli keskeisessä asemassa. Työntekijöiden asettamissa tavoitteissa yleistyminen oli mainittu vain kolme kertaa. Näissä maininnoissa työntekijät olivat toivoneet voivansa jatkaa OIVA-prosessin aikana opittujen asioiden syventämistä prosessin päätyttyä sekä jakaa omaa oppimistaan yhteisön muille työntekijöille. Työntekijät olivat kokeneet, että OIVA-prosessin aikana oma vuorovaikutusosaaminen ja muuttunut tapa olla vuorovaikutuksessa oli tarttunut tai ainakin tarttumassa muihin työntekijöihin.

”Oivalaisten muuttuneet toimintatavat ovat tarttuneet myös muihin työntekijöihin.”

”Lisää keskustelua vuorovaikutuksesta, konkreettisia tekoja on lähtenyt toteuttamaan muutkin kuin oiva -ryhmäläiset, ”tajusi että se on pienestä kiinni se näkeminen” - oivallus, että kun näkee niin kysy ja tarjoa vaihtoehtoja useammin.”

”Ryhmä koki että hyötyä tulee kokonaisvaltaisemmin lisää tämän prosessin jälkeen kun kaikki asiat vielä sisäistyy.”

8.3 Osaava kumppani

Osaava kumppani on sensitiivinen, läsnä vuorovaikutuksessa ja herkistyy vastaamaan kumppani tekemiin aloitteisiin (Vuoti ym. 2009). Vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta on osaavalla kumppanilla, joka mukauttaa omaa ilmaisuaan puhevammaiselle kumppanille sopivaksi (Purcell ym. 2000). Pääkategoria *osaava kumppani* koostui seitsemästä kategoriasta, joita olivat *vuorovaikutusosaaminen, läsnäolo, yhteisymmärrys, odottaminen, ilmaisun mukauttaminen, yksilöllinen vuorovaikutus* sekä *vastaaminen* (liite 3). Työntekijät olivat maininneet monesti rauhallisuuden työyhteisössä lisääntyneen. He olivat oppineet istumaan alas ja kuuntelemaan asiakasta ja pyrkineet luomaan aikaa olla aidosti läsnä. Työntekijät olivat maininneet myös sen, että herkkyys havaita vuorovaikutuksen kannalta merkityksellisiä pieniä eleitä ja ilmeitä oli lisääntynyt.

Vuorovaikutusosaaminen muodostui 27 alakategoriasta (liite 3) ja se mainittiin aineistossa yhteensä 173 kertaa. Kategorian sisältö kuvaa työntekijöiden kokemuksia oman vuorovaikutusosaamisensa hahmottamisesta osana asiakaslähtöistä työtä. Työntekijät olivat asettaneet OIVA-prosessin tavoitteikseen kehittää omaa vuorovaikutusosaamistaan siten, että he oppivat toimimaan osaavana kumppanina. Konkreettisenä käytännön tavoitteena heillä oli ollut LOVIT-elementtien (ks. luku 3.3) mukaisten tekojen sisällyttäminen osaksi käytännön työtä. Lisäksi työntekijät olivat asettaneet tavoitteiksi olla positiivisia ja oppia nauttimaan pienistä vuorovaikutushetkistä yhteisössä.

Työntekijät olivat kokeneet saavuttaneensa asettamansa tavoitteet OIVA-prosessin aikana. He kokivat olevansa aiempaa aktiivisempia kumppaneita ja käyttävänsä johdonmukaisesti LOVIT-elementtejä asiakaslähtöisessä työssä. Osa vastaajista oli kokenut myös, että OIVA-prosessin myötä asiakaslähtöinen työ oli saanut uuden merkityksen, kun oli oppinut huomioimaan asiakkaan tarpeet kokonaisvaltaisesti paremmin.

"Ryhmäläiset kiinnittävät aktiivisesti huomiota työskentelytapansa, käyttävät Lovit:ia asiakaslähtöisen ja kuntouttavan työtteen välineenä."

"On selkeämpi ja huomioi lasten erilaisuuden, ei oletta niin helposti vaan tarkistaa mitä tarkoittaa. Osa pilkkoa asiat pienempiin osiin, on selkeämpi eikä puhu niin monimutkaisesti ja pitkin lausein. Käyttää lapsen käyttämiä keinoja itsekkin; viittomat, kuvat. Kiinnittää entistä enemmän huomiota aitoon läsnäoloon lapsen kanssa, pysähtyy miettimään asioita, prosessi päin sisällä käynnistynyt. Videoiden katselusta ja keskustelusta on oppinut paljon, tajuaa aidon läsnäolon ja keskeytysten merkityksen. Ajattelee mitä sanoo, kääntää asioita positiiviseksi."

Työntekijät korostivat vuorovaikutuksen merkitystä. He alkoivat nähdä prosessin aikana vuorovaikutuksen elementtien olevan asiakastyön keskeisimpiä osia. He olivat ymmärtäneet, että vuorovaikutusta olivat myös hyvin pienet teot kuten tervehdys, kosketus tai hymy.

"Vuorovaikutus nähdään nyt monena pienenä asiana, joista koostuu yksi tärkeä kokonaisuus"

"Hyvän vuorovaikutushetken ei tarvitse olla ihmeellinen asia: riittää esimerkiksi, että menen asiakkaan viereen istumaan ja laulamme."

Työntekijät olivat oppineet luovia keinoja rakentaa vuorovaikutustilanteita yhteisössä. He kokivat olevansa rohkeampia heittäytymään erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin ennakko-

luulottomasti. He kokivat olevansa myös rohkeampia tulkitsemaan asiakkaiden olemuskieltä, vaikka tulkinta ei aina menisikään ihan kohdalleen.

"Lasten yksilölliset tavoitteet ovat menneet takaraivoon ja muuttaneet omaa käyttäytymistä. Muutos näkyy rauhallisuutena ja jaksan odottaa, olen läsnä. Olen oivaltanut miten helppoa ja pieniä tekoja työ voi olla. Uskallan heittäytyä."

Läsnäolo nousi aineistosta esiin yhtenä suurimpana osaavan kumppanuuden pääteemana. Kategoria muodostui yhteensä 30 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 329 kertaa (liite 3). Työntekijät olivat asettaneet OIVA-prosessin yhdeksi suurimmaksi tavoitteeseen oppia olemaan läsnä. Läsnäololla he olivat tarkoittaneet asiakkaan konkreettista lähellä oloa, kosketusta, katsekontaktin ottamista ja hänen kuuntelemista. Läsnäoleva kumppani oli työntekijöiden tavoitteiden mukaan myös rauhallinen, keskittyi asiakkaaseen ja antoi hänelle mahdollisuuden osallistua vuorovaikutukseen.

"LÄSNÄOLEVA

Mitä tekemällä

- olen tilanteessa läsnä, paikalla, samassa huoneessa, lähellä
- otan katsekontaktin
- kuuntelen
- kysyn asukkaan mielipidettä
- olen rauhallinen
- seuraan tilannetta, asukkaan tekemistä
- keskityn asukkaaseen"

Työntekijät olivat kokeneet olevansa OIVA-prosessin myötä paremmin läsnä asiakkaille. He olivat hakenneet tietoisesti kontaktia asiakkaisiin ja olivat tehneet käytännön tekoja tavoitteiden konkreettiseksi saavuttamiseksi, muun muassa istumalla asiakkaan vierelle ja koskettamalla sekä puhuttelemalla häntä nimellä.

"Työntekijät hakevat kontaktia eivätkä sivuuta asukkaita:

- asukasta puhutellaan nimellä
- työntekijät menevät samalle tasolle asukkaan kanssa (esim. ruokailutilanteessa istutaan)
- työntekijät pyrkivät olemaan rauhallisia ja kuuntelemaan asukkaan asiaa"

Työntekijät olivat siis omaksuneet OIVA-prosessin aikana läsnäolon merkityksen osaksi osaavaa kumppanuutta. He olivat oivaltaneet, että läsnäoloon tuli panostaa tietoisesti eikä pelkkä fyysinen läsnäolo riittänyt. Työntekijät olivat kuvanneet, että läsnäoleva osaava

kumppani antoi aikaa asiakkaalle, eikä antanut esimerkiksi kiireen tunteen vaikuttaa vuorovaikutushetkeen. Työntekijät olivat kokeneet olevansa aiempaa rauhallisempia ja jaksavansa odottaa asiakkaan aloitteita kärsivällisemmin.

”Osaavat kumppanit keskittyvät ja panostavat erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin: osaava kumppani on rauhallisesti läsnä ja sijoittuu asiakkaan kanssa fyysisesti samalle tasolle.”

”Ajan antamisen ja läsnäolon yhdistäminen: Asumaan kanssa voi olla vaikka kuinka kauan tansa, mutta jos samalla tekee jotain muuta, vuorovaikutustilanteessa ei tapahdu mitään ellei ole läsnä.”

”Kuuntelemiseen käytetään enemmän aikaa, järjestetään enemmän rauhallista, kahdenkeskistä aikaa.”

Lisäksi työntekijät olivat kokeneet, että kun he olivat aidosti läsnä vuorovaikutustilanteessa, se mahdollisti asiakkaalle tunteen siitä, että hän tuli kuulluksi ja nähdyksi. Siten asiakas pystyi kokemaan pääsevänsä vaikuttamaan omaan elämäänsä.

”Asukkaan aito kuunteleminen ja ajan antaminen voivat mahdollistaa asukkaassa sen tunteen, että on tullut kuulluksi ja on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään. Pysähtyminen hetkeen arjen kiireen keskellä kannattaa. Henkilökohtaisen huomion antamisen tärkeys.”

Työntekijät olivat havainneet OIVA-prosessin aikana oman herkkyytensä vuorovaikutustilanteessa kehittyneen. He olivat alkaneet havaita aiempaa herkemmin asiakkaiden olemuskielen tasolla tekemiä tiedostettuja ja tiedostamattomia aloitteita.

”Herkkyyys vuorovaikutustilanteissa on vahvistunut. Osaa huomioda asiakkaiden pienet eleet ja vuorovaikutusaloitteet.”

”Työskentely on vahvistanut työntekijöiden omaa toimintamallia ja auttanut ”kasvattamaan tuntosarvet” huomaamaan näitä pieniä asioita vuorovaikutustilanteissa.”

Odottamisen kategoria muodostui 13 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 136 kertaa (liite 3). Työntekijät olivat asettaneet tavoitteekseen oppia odottamaan asiakkaan aloitteita kärsivällisesti ja rauhallisesti. Odottamalla ja aikaa antamalla he olivat pyrkineet myös motivoimaan ja kannustamaan asiakkaita tekemään aloitteita.

"Annan puhekumppanilleni aikaa. Odotan asukkaan aloitteita. Pysähdyn vuorovaikutustilanteisiin ja olen rauhallinen ja läsnä. En näytä asukkaalle vaikka minulla olisi kiire. Kysyn tarkentavia kysymyksiä kunnes olen saanut selville, mitä puhekumppanini haluaa kertoa minulle."

"Aikaa antamalla odotan asukkaan aloitteita vuorovaikutuksessa."

"Kannustan asiakasta ja henkilökuntaa ottamaan kontaktia: Olen oikeasti läsnä ja vastaan asiakkaan kysymyksiin, mietin miten asiakkaan saisi itse tekemään vuorovaikutusaloitteen. Kun asiakkaat ja työntekijät oppivat tuntemaan toisensa paremmin, he löytävät yhteisiä kiinnostuksenkohteita."

Työntekijät olivat kokeneet, että he osasivat antaa asiakkaan aloitteille aiempaa enemmän aikaa ja tilaa. He olivat kokeneet olevansa kärsivällisempiä ja rauhallisempia vuorovaikutustilanteissa. Lisäksi he olivat oivaltaneet, että vuorovaikutukselle täytyy antaa aikaa eikä siinä tule pitää kiirettä.

"Annetaan enemmän aikaa ja jäädään odottamaan vastausta sekä maltetaan keskittyä"

"Odotan asukkaan aloitetta tai vastausta. Ei ole kiire mihinkään."

"Odotan kauemmin oppilaan reaktiota. Nykyään odotan odottamis-tilanteita, koska se on niin mielenkiintoista katsoa miten oppilas ajattelee (eleet ja ilmeet). "

Työntekijät olivat myös kokeneet, että odottamalla ja aikaa antamalla he pystyivät mahdollistamaan asiakkaalle tunteen siitä, että hän tuli kuulluksi ja nähdyksi ja että hänen mielipiteitään arvostettiin. Odottamalla asiakkaan aloitteita tälle annettiin riittävästi aikaa viesteilleen ja siten hän sai mahdollisuuden vaikuttaa omaan elämäänsä.

"Asukkaan aito kuunteleminen ja ajan antaminen voivat mahdollistaa asukkaassa sen tunteen, että on tullut kuulluksi ja on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään."

Vastaamisen kategoria muodostui 7 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 44 kertaa (liite 3). Työntekijät olivat asettaneet tavoitteekseen vastata asiakkaiden pieniinkin vuorovaikutusaloitteisiin välittömästi ja hänen omaa ilmaisukeinoa käyttäen. Työntekijät olivat kokeneet, että OIVA-prosessin myötä he olivat alkaneet keskittyä asiakkaan kaikkiin aloitteisiin, myös pieniin olemuskielen tasolla tehtyihin aloitteisiin. Työntekijät olivat alkaneet vastata näihin aloitteisiin säännönmukaisesti ja välittömästi. Prosessin myötä he olivat myös huomanneet, että asiakkaat pystyivät vastaamaan heidän viesteihinsä omaa ilmaisukeinoa käyttäen.

"Tarkkailen lasta ja hänen reaktioitaan

- *Pyrin huomioimaan pienimmätkin viestit ja vastaamaan näihin*
- *Pyrin tulkitsemaan lapsen viestejä, mutta en arvaa*
- *Teen näkyväksi lapsen sanattoman viestinnän ja vastaan tähän, vahvistan tätä"*

Työntekijät olivat myös kokeneet, että viestin huomaaminen ja siihen vastaaminen toivat hyvän olon tunteen sekä työntekijälle että asiakkaalle. Asiakkaat olivat kokeneet tulleen myös huomatuiksi.

"Molemmilla on hyvä olo, kun huomaan aloitteen ja vastaan. Asukas kokee tulevansa huomatuksi."

Ilmaisun mukauttamisen kategoria muodostui 7 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 67 kertaa (liite 3). Työntekijät olivat asettaneet yhdeksi OIVA-prosessin tavoitteeseen oppia mukauttamaan omaa ilmaisuaan puhevämmäiselle kumppanille sopivaksi. Mukauttamalla omaa ilmaisuaan he olivat halunneet mahdollistaa kontaktin ja yhteisymmärryksen syntymisen asiakkaiden kanssa. Käytännön tekojen myötä työntekijät olivat toimoneet asiakkaiden kokevan päivittäiset tilanteet yhteisöissä aiempaa turvallisemmiksi.

"Mukautan kommunikaationi puhekumppanilleni sopivaksi, esim. tukiviittomien ja kuvien avulla. Puhun lyhyesti ja ytimekkäästi. Käytän selkeää kieltä ja sanoja, joita puhekumppani ymmärtää. Puhun riittävän hitaasti, kuuluvalla ja tasaisella äänellä ja pidän äänenkorkeuteni tasaisena ja puheääneni rauhallisena"

Työntekijät olivat alkaneet kokemustensa mukaan OIVA-prosessin myötä käyttämään aiempaa monipuolisemmin erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimuotoja. He olivat alkaneet kiinnittää aiempaa enemmän huomiota vuorovaikutuksen ja viestin välityksen onnistumiseen. Lisäksi he olivat alkaneet mukauttaa omaa puhettaan selkeämmäksi ja käyttämään aktiivisesti kehon kieltä viestin välittämisen apukeinona.

"Ajatellaan vuorovaikutustilanteessa: toiminko niin, että toinen ymmärtää ja olenko samalla tasolla vuorovaikutuskumppanin kanssa. Viittomia käytetään enemmän ja uuden asiakkaan tapaamisessa kiinnittää enemmän huomiota vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon"

Yhteisymmärryksen kategoria muodostui 11 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 48 kertaa (liite 3). Työntekijöiden tavoitteena oli ollut saavuttaa hyvä yhteisymmärrys asiakkaan kanssa vuorovaikutustilanteissa pitämällä mielessä prosessin myötä opitut LOVIT-elementit. OIVA-prosessin myötä työntekijät olivat oppineet ymmärtämään

asiakkaiden ilmaisua paremmin. He olivat oppineet huomioimaan asiakkaiden erilaisuuden ja tarkistamaan mitä asiakas kulloinkin tarkoitti. He olivat alkaneet käyttää säännöllisesti LOVIT-elementtejä yhteisymmärryksen saavuttamiseksi. Lisäksi he olivat huomanneet, että oma rauhallisuus vuorovaikutustilanteessa auttoi asiakasta ilmaisemaan asiansa ja siten yhteisymmärrys voitiin saavuttaa helpommin. Työntekijät olivat tuoneet myös esille, että jos he tarkistivat asiakkaan ilmaukset, tämän viestit ymmärrettiin paremmin ja siten asiakas sai kokemuksen turvallisuudentunteesta.

"Ohjaajat ymmärtävät asukkaita paremmin kuin aikaisemmin"

"He ovat enemmän läsnä, antavat asiakkaille enemmän aikaa ja ovat omaksuneet uusia työtapoja. He ovat kiinnostuneita asiakkaasta, kuuntelevat sanattomiakin viestejä ja keskittyvät asiakkaaseen vuorovaikutustilanteessa. He pyrkivät siihen, että vuorovaikutustilanteessa asiakkaan kanssa syntyisi yhteisymmärrys."

"Omalla rauhallisuudella saa asukkaista paljon enemmän irti ja ymmärrys on parempaa puolin ja toisin"

Yksilöllinen vuorovaikutus kategoria muodostui 10 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa kaiken kaikkiaan 72 kertaa (liite 3). Yksilöllinen vuorovaikutus esiintyi tämän kategorian lisäksi myös monissa muissa kategorioissa liitännäisilmiönä. Tämän kategorian muodostumisen kannalta keskeistä olivat työntekijöiden asettamat tavoitteet asiakkaiden yksilöllisestä kohtaamisesta sekä heidän kokemuksensa siitä, miten tavoite oli saavutettu. Työntekijät olivat asettaneet OIVA-prosessin tavoitteekseen oppia kohtaamaan asiakkaat yksilöllisesti ja tasapuolisesti, huomioiden heidän yksilölliset tapansa olla vuorovaikutuksessa.

"Kohtelen asiakkaita tasapuolisesti heidän yksilöllisistä kyvyistään riippumatta."

"Ohjaajana huolehdin siitä, että asiakkaiden kohdalla toteutuu se, mitä kunkin kohdalla on suunniteltu."

"Ennakoin tilanteita esim. tulkitsemalla asiakkaan kehonkieltä."

"Viikko-ohjelma suunnitellaan mahdollisimman realistiseksi ajallisesti ja toiminnallisesti, niin että se toteutuu jokainen yhteisön jäsen tasapuolisesti huomioiden."

OIVA-prosessin myötä työntekijät olivat alkaneet huomioida asiakkaita aiempaa herkemmin. He olivat kokeneet ottavansa paremmin huomioon asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja tavat olla vuorovaikutuksessa. He olivat pyrkineet kuuntelemaan asiakkaita ja kohtaamaan heidät tasavertaisina kumppaneina sekä antamaan heille yksilöllistä aikaa ja mahdollisuuden tehdä aloitteita. Lisäksi asiakkaiden mielipiteitä oli alettu kuunnella entistä herkemmin, varsinkin heitä itseään koskevissa asioissa.

"Meillä on aina ollut pyrkimys havainnoida asukkaita ja sitä, mihin he reagoivat ja mistä he saavat mielihyvää. Olemme pyrkineet saamaan mielihyvän hetkiä syntymään. OIVAn aikana tämä on tullut entistä luvallisemmaksi. Tällaisten asioiden tärkeys on vahvistunut."

"Entistä enemmän pyritään antamaan yksilöllistä huomiota, varmistamaan ryhmässäkin jokaiselle suunvuoron ja henkilökohtaista aikaa vuorovaikutukselle."

"kysyn asukkaan mielipiteitä häntä koskevissa asioissa."

8.4 Asiakkaan elämänlaatu

Vaikeimmin puhevammaiset ihmiset voivat saavuttaa vuorovaikutuksellisesti hyvän elämänlaadun, mikäli heidän lähi-ihmiset pitävät heidän ilmaisujaan tärkeinä ja vastaavat niihin säännönmukaisesti (Launonen 2016). Vaikeimmin puhevammaisten ihmisten elämänlaadun mittaaminen usein perustuu heitä hoivaavien henkilöiden, työntekijöiden subjektiiviseen kuvaukseen (Matikka & Nuora 2007). Pääkategoria *asiakkaan elämänlaatu* koostui neljästä kategoriasta, joita olivat *asiakkaan huomioon ottaminen*, *rauhallisuus*, *tasa-arvo* sekä *vuorovaikutustaidot* (liite 4). Työntekijät olivat havainneet asiakkaiden vuorovaikutuksessa tiettyjä muutoksia OIVA-prosessin aikana. Näitä muutoksia olivat asiakkaiden toiminnallisuuden lisääntyminen, oman tahdon ilmaiseminen ja asiakkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen lisääntyminen. Asiakkaat olivat olleet aiempaa tyytyväisemmän oloisia arjen tilanteissa. Yhdessä vastauksessa kommentoitiin asiakkaiden kokemista hyödyistä seuraavasti: ”kiitos yhteisestä ajasta näkyy kasvoilta”. Työntekijät olivat kokeneet, että heillä oli osaavina kumppaneina vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta puhevammaisen asiakkaan kanssa.

Asiakkaan huomioon ottaminen mainitaan aineistossa useassa eri kontekstissa ja pääkategorian muodostumisen kannalta se oli hyvin keskeisessä asemassa. Tämä kategoria muodostui 16 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 139 kertaa (liite 4). Asiakkai-

ta oli työntekijöiden kokemusten mukaan alettu huomioida aiempaa paremmin OIVA-prosessin myötä. Työntekijät olivat alkaneet kiinnittää erityistä huomiota asiakkaiden pieniin vuorovaikutusaloitteisiin ja vastata niihin.

"Asukkaita on opittu kuulemaan, he tulevat paremmin kuulluksi - he saavat viestinsä nähdyksi"

"Ohjaajan vastuu osaavana kumppanina: pyrkii kärsivällisesti selvittämään haastavatkin tilanteet, niin että asukas tulee kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi."

Työntekijät olivat kokeneet, että kun he kiinnittivät osaavana kumppanina huomiota läsnäoloon, asiakkaat kokivat tulleen kuulluksi ja nähdyksi. Asiakkaiden tyytyväisyys heidän tultuaan huomioon otetuksi oli näkynyt muun muassa aloitteiden lisääntymisenä ja vuorovaikutuksen monipuolistumisena.

"He ottavat enemmän kontaktia Oivan käyneisiin työntekijöihin ja myös enemmän kontaktia muihin asiakkaisiin. He puhuvat enemmän "oikeita" asioita, kun heille on annettu enemmän aikaa ja heitä on kuunneltu. He ovat aktiivisempia ja ilmaisevat enemmän mielipiteitään."

Rauhallisuuden kategoria muodostui 20 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 88 kertaa (liite 4). Työntekijät olivat halunneet OIVA-työskentelyn myötä vahvistaa asiakkaiden turvallisuuden tunnetta ja rauhallisuutta olemalla itse osaavia kumppaneita. Tavoitteena oli ollut myös kehittää yhteisöiden vuorovaikutustapaa siten, että se olisi kiireetön ja perustuisi molemminpuoliseen luottamukseen. Tällöin myös asiakkaat voisivat rauhoittua paremmin vuorovaikutukseen.

"Luottamuksen ja varmuuden tunne, tyytyväisyys lisääntyvät kun asiakkaat tulevat ymmärretyiksi."

"Turvallisessa vuorovaikutuksessa asiakkaallakin on mahdollisuus rauhoittua tekemään havaintoja."

Työntekijät olivat kokeneet, että OIVA-työskentelyn myötä asiakkaat olivat huomanneet työntekijöiden olevan läsnä ja he olivat aiempaa rauhallisempia ja tyytyväisempiä arkeen. Työntekijät olivat myös kokeneet, että yleinen rauhattomuus ja haastava käyttäytyminen asiakkaiden keskuudessa olivat vähentyneet.

"Asukkaat huomaavat läsnäolon ja mahdollinen turvattomuus on vähentynyt ja he ovat näin ollen tyytyväisempiä."

"Joku taas on huomannut osastolla rauhoittuneen ja asukkaiden tuntevan yleisesti turvallisuutta"

"Kahden asukkaan haastava käyttäytyminen on vähentynyt"

Turvallisuuden tunteen vahvistuminen oli näkynyt työntekijöiden mukaan asiakkaiden käytöksessä myös avoimuuden ja aloitteiden lisääntymisenä. He olivat tuoneet myös esiin, että asiakkaat olivat alkaneet luottaa aiempaa enemmän työntekijöihin ja uskaltaneet nauttia läheisyydestä.

"Asiakas on alkanut seurata aiempaa aktiivisemmin ympäristöään ja muita asukkaita. Hän on alkanut tehdä valintoja. Tällaista ei ollut ennen."

"...osa asiakkaista luottaa nykyään enemmän siihen, että oma vuoro tulee."

"Hän nauttii läheisyydestä ja hellyys on vastavuoroista."

Työntekijät olivat havainneet OIVA-prosessin myötä asiakkaiden yleisen hyvän olon ja tyytyväisyyden elämään lisääntyneen. Tämä oli näkynyt asiakkaiden käytöksessä muun muassa tyytyväisenä ääntelynä ja lisääntyneenä kontaktin ottamisena.

"Asiakas, johon minun on ollut vaikea saada kontaktia, tunnisti ääneni ja alkoi nauraa, kun menin hänen luokseen. Tällaista ei ole tapahtunut koskaan ennen"

Tasa-arvon kategoria muodostui 7 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 26 kertaa (liite 4). Asiakkaan tasa-arvoinen kohtaaminen oli asetettu tavoitteeksi vain kuudessa maininnassa. Näissä maininnoissa työntekijät olivat asettaneet OIVA-työskentelylle tavoitteeksi oppia kohtaamaan asiakkaat omana itsenään siten, että he voisivat ilmaista vuorovaikutuksessa heille tärkeitä asioita. OIVA-työskentelyn päätteeksi työntekijät olivat oivaltaneet, että asiakkailla oli oikeus tulla kohdatuksi tasavertaisena vuorovaikutuskumppanina. Tasa-arvoiseen kohtaamiseen oli työntekijöiden mukaan vaadittu osaavan kumppanin kykyä asettua vuorovaikutuksessa samalle tasolle asiakkaan kanssa.

"On ymmärretty, että asukkaalla on oikeus tulla kohdatuksi"

"...tasa-arvoinen keskustelu asiakkaan kanssa edellyttää, että annetaan aikaa, kuunnellaan ja vastataan asiakkaan aloitteisiin – keskustellaan niistä asioista, joita asiakas tuo "omalla painollaan" keskusteltaviksi, ne ovat hänelle tärkeitä aiheita."

Tasa-arvoiseen kohtaamiseen oli kuulunut työntekijöiden mukaan myös asiakkaan kunnioittaminen ja arvostaminen. He olivat kertoneet puhuttelevansa asiakkaita heidän omilla nimillään. Työntekijät olivat korostaneet, että omalla toiminnallaan he pystyivät luomaan asiakkaalle tunteen siitä, että häntä arvostettiin ja hänen mielipiteitään kunnioitettiin.

”Lapset ovat saaneet paljon: he saavat kokea olevansa tärkeitä ja että heidän asioistaan ollaan kiinnostuneita ja heidän mielipiteillään on merkitystä.”

Vuorovaikutustaitojen kategoria muodostui 18 alakategoriasta ja se mainittiin aineistossa yhteensä 127 kertaa (liite 4). Tämä kategoria nousi esiin tavoitteissa vain kahdeksan kertaa. Näissä maininnoissa työntekijät olivat asettaneet OIVA-prosessille tavoitteeksi, että asiakkaat rohkaistuisivat tekemään enemmän aloitteita ja osallistuisivat vuorovaikutukseen aktiivisemmin. Työntekijät olivat kokeneet, että OIVA-prosessin myötä asiakkaiden aktiivisuus vuorovaikutukseen olikin lisääntynyt. Asiakkaat olivat oppineet käyttämään myös monipuolisemmin erilaisia keinoja ilmaista itseään sekä alkaneet osallistua aktiivisemmin yhteisön toimintaan.

”Asiakkaille on tullut toiminnallisuutta lisää ja kun asiakkaiden piilossa olevia kykyjä saadaan esille, saadaan vielä enemmän irti vuorovaikutustilanteista, ei toimita oletusten pohjalta. Suurin hyöty on ollut vaikeimmin kehitysvammaisten parissa, joilla kommunikointikeinot vähissä.”

”asukkaat osallistuvat aktiivisesti asukaskokouksissa -> yhteisöllisyys on lisääntynyt”

Asiakkaat olivat alkaneet ottaa aiempaa aktiivisemmin kontaktia muihin asiakkaisiin. Työntekijät olivat kokeneet, että myös he olivat oppineet tietoisemmin ja paremmin ohjaamaan näitä asiakkaiden välisiä vuorovaikutushetkiä. Toisaalta työntekijät olivat myös pohtineet, oliko asiakkaiden aloitteiden todellinen määrä lisääntynyt merkittävästi, vai olivatko he itse vain herkistyneet huomaamaan nämä hienovaraisimmatkin aloitteet sekä oppineet tulkitsemaan ja vastaamaan niihin säännönmukaisemmin.

”Keskinäinen vuorovaikutus on lisääntynyt, ja sitä osataan tietoisemmin ohjata.”

”Monen mielestä asukkaat ottavat nyt enemmän kontaktia ja osastolle on tullut elämää. Joku taas on huomannut osastolla rauhoittuneen ja asukkaiden tuntevan yleisesti turvallisuutta. Asukkaat ovat tulleet myös jonkin verran aktiivisemmiksi ja aloitteellisemmiksi. Joku pohti johtuuko tämä siitä, että itse vain osaa katsoa tilanteita uudella tavalla ja huomaa asioita, joita ennen ei huomannut. Hän mietti myös, että reilu puoli vuotta on lyhyt aika, jotta mitään suuria muutoksia voisi tulla esille.”

"Voi olla, että OIVAn myötä asioihin kiinnittää vain tietoisemmin huomiota, mutta tuntuu että tietyt ennen syrjään jääneet asukkaat ottavat enemmän kontaktia. Asukkailta tulee hienovaraisia aloitteita, joita nyt ehkä huomaa paremmin."

Työntekijät olivat kuitenkin kertoneet kautta linjan, että asiakkaat olivat alkaneet käyttää aiempaa monipuolisemmin erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja ilmaisun tukena. Lisäksi työntekijät olivat myös kertoneet, että asiakkaat olivat alkaneet äännellä ja elehtiä enemmän sekä hakea fyysistä läheisyyttä työntekijöiltä.

"...tullut enemmän erilaisia ääniä ja äänteitä, hiljaisesta asukkaasta tullut enemmän aktiivinen kontaktin hakija"

"...oppinut viittomia, oppinut käyttämään kuvanvaihtoa, ääntelyä ja sanoja enemmän"

Työntekijät olivat kokeneet, että kun he itse olivat olleet osaavana kumppanina läsnä ja reagoivat asiakkaiden hienovaraisimpiin vuorovaikutusaloitteisiin, asiakkaat olivat oppineet uusia keinoja olla vuorovaikutuksessa. Oppiminen ei ollut jäänyt työntekijöiden mukaan vain OIVA-prosessin aikaiseksi, vaan asiakkaiden vuorovaikutustaitojen kehitys jatkui koko ajan, kun työntekijät aktiivisesti reagoivat ja vastasivat heidän viesteihinsä.

"Tämän kautta heille on tullut – ja tulee koko ajan – lisää keinoja kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa, kun aikuiset vahvistavat ja reagoivat näkemäänsä ja kuulemaansa."

8.5 OIVA-prosessin kehitysehdotukset

Kehitysehdotuksia oli annettu jokaisesta toteutuneesta OIVA-prosessista. Yhteensä kehitysehdotuksia kertyi 38 kappaletta. Kehitysehdotuksissa työntekijät olivat tuoneet esille, että työskentelylle olisi pitänyt varata enemmän aikaa ja että olisi ollut tärkeää järjestää tapaamisia OIVA-ryhmäläisten kanssa varsinaisten tapaamiskertojen välillä. Näissä välitapaamisissa ryhmäläiset olisivat voineet keskenään keskustella kuvattavista asiakkaista ja kuvauksen tavoitteista. Työntekijät olivat myös tuoneet esille, että videotintiaikataulu olisi ollut tärkeä sopia hyvissä ajoin ja varata tälle aika kalenterista. Useassa vastauksessa tuotiin myös esille työpaikan tekninen valmius OIVA-prosessiin. Toisinaan laitteet olivat moitteettomassa kunnossa, mutta toisinaan työntekijät kokivat, että esimerkiksi paremmalla kameralla kuvattavien asiakkaiden vuorovaikutuksesta olisi oppinut enemmän.

”Koulutuksen aikataulussa tulisi huomioida talon loma-ajat vielä paremmin, asiakkaat eivät ole silloin paikalla, joita tarvittaisiin videointeja varten. Tekninen valmius parani uusien hankintojen kautta, alkuun se tuotti hankaluuksia saada eri laitteet tapaamisissa toimimaan.”

”Ainoa esille tullut muutostoive on ollut monella aika: oltaisiin kaivattu lisää aikaa työstää asiaa tapaamisten välissä.”

”Kuvausaika olisi pitänyt laittaa kalenteriin ja pitää siitä kiinni – oivarihipäiville ei olisi saanut sopia muuta, vaan rauhoittaa koko päivä asialle.”

Osassa vastauksista toivottiin OIVA-prosessin rakenteen olevan tiiviimpi ja tapaamiskertojen rakenteeseen enemmän joustamismahdollisuuksia. Osa työntekijöistä oli toivonut myös selkeämpää koulutusta aiheesta. Myös tapaamiskertojen väli koettiin useassa vastauksessa liian pitkäksi.

”Alkuinformaatio olisi voinut olla vielä selkeämpää. Tiiviimpää rakennetta ja vähemmän kertoja toivottiin. Oivariihen samantyyppiseen rakenteeseen kaivattiin joustoa.”

”Tapaamisten väli on ollut aika pitkä, asiat ovat unohtuneet.”

9 POHDINTA

9.1 Tulosten pohdinta

Tutkimuksen keskeisin havainto oli sen ydinkategoriaan kiteytyvä formaali teoria, jossa yhteisöllinen työskentelytapa sosiokonstruktiivisen ja kokemuksellisen oppimisen kautta auttoi työntekijöitä havaitsemaan vuorovaikutuksen keskeiset elementit ja vahvistamaan osaavaa kumppanuutta näitä elementtejä hyväksi käyttäen. Teoria syntyi jopa hieman yllättäen oivalluksesta analyysin aikaisia muistiinpanoja selaillen. Ydinkategorian löytymistä voidaan pitää hyvin perusteltua jo pelkästään OIVA-prosessin teoreettisen taustan vuoksi, jossa korostetaan sosiokonstruktiivista ja kokemuksellista oppimista osaavan kumppanuuden vahvistamiseksi.

Tuloksissa esitin aineistosta joitakin pääkategorioiden syntymisen kannalta kiinnostavia lainauksia, koska arvioin niiden tuovan mielenkiintoa tulososion luettavuuteen sekä syventävän ilmiön ja syntyneen kategorian ymmärrettävyyttä. Päädyin tähän ratkaisuun, koska laadullinen aineisto oli mielekkäämpää kuvata siinä esiintyneiden ilmiöiden kautta. Lisäksi laadullisen aineiston tulosten ymmärrettävyys oli mielestäni parempi, kun aineistosta esitettiin havainnollistavia empiirisiä sitaatteja.

9.1.1 OIVA-prosessi vuorovaikutustaitojen kehittämisessä

Toimivan vuorovaikutuksen kannalta keskeistä on osaavan kumppanin kyky ymmärtää vaikeimminkin puhevammaisen kumppanin tarpeita sekä vastata hänen aloitteisiinsa sellaisella tavalla, jota hän voi ymmärtää (Vuoti ym. 2009). Vuorovaikutustaitoja kehittämällä työntekijöitä voidaan ohjata toimivaan vuorovaikutukseen vaikeimmin puhevammaisten ihmisten kanssa (Purcell ym. 2000). Työntekijät kuitenkin kokevat nämä opitut keinot usein hankaliksi käytännössä (McConkey ym. 1999; Graves 2007). OIVA-prosessi oli koettu mielekkääksi tavaksi kehittää vuorovaikutustaitoja. Työntekijät olivat alkaneet OIVA-prosessin aikana kiinnittää entistä enemmän huomiota omaan tapansa olla vuorovaikutuksessa vaikeimmin puhevammaisten asiakkaidensa kanssa. He olivat pyrkineet siirtämään opitut asiat arjen vuorovaikutustilanteisiin ja jakamaan omaa osaamistaan yhteisön muille jäsenille.

Sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa siten, että jokaisen oma henkilökohtainen kokemus ja reflektointi ovat olennaista opittavan asian sisäistämisessä (Tynjälä 1999; Kauppila 2007). Yhteistoiminnallisessa oppimisessa työntekijät kehittivät omaa oppimaansa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Työntekijät kokivat OIVA-prosessin aikana oppimisen kannalta merkitykselliseksi yhteisöllisen toiminnan ja vuorovaikutusasioiden pohtimisen yhdessä kollegoiden kanssa. Työntekijät kokivat prosessin tiivistäneen heitä yhteisönä. He kokivat, että yhteisölliset keinot vuorovaikutustaitojen kehittämisessä vahvistavat jo olemassa olevia taitoja sekä antavat mahdollisuuden uuden oppimiseen. Työntekijät muodostivat yhteistoiminnallisen oppimisen mallin mukaisesti toimivan vuorovaikutuksen elementeistä mahdollisimman samankaltaisen kuvan ja yhteisen merkityksen (Tynjälä 1999). Yhteisöllisten toimintatapojen kautta uudet opitut asiat voivat yleistyä yhteisön muille jäsenille. Kokemuksen kautta oppiminen ja oman toiminnan analysointi yhdessä yhteisön muiden jäsenten kanssa vahvisti työntekijöiden kokemuksen mukaan uuden oppimista ja opitun asian sisäistämistä. Uuden oppiminen ja olemassa olevan ammattitaidon vahvistaminen myös lisäsi työntekijöiden tyytyväisyyttä omaan työhön. He kokivat oman työnsä entistä merkityksellisemmäksi ja arvokkaammaksi. Työntekijöiden luottamus omaan ammattitaitoon ja osaamiseen vahvistuivat OIVA-prosessin myötä. Vuorovaikutustaitojen oppiminen näyttää olevan tehokasta varsinkin silloin, kun konkreettinen teko käsitteellistetään ja sen ominaisuuksia analysoidaan yhdessä ryhmän jäsenten kanssa. Omien kokemusten jakaminen ja yhdessä oppiminen oli palkitsevaa kaikille yhteisön jäsenille.

Videoavusteisessa vuorovaikutuksen ohjauksessa keskitytään ihmisten välisten suhteiden kuvaamiseen ja analysointiin (Mellenius & Remsu 2013). Video-ohjausmallien mukaisessa vuorovaikutuksen kehittämisessä huomio kiinnitetään usein erityisesti onnistumisen hetkiin (Kennedy & Sked 2008; Gavine & Forsyth 2011; Strathie ym. 2011; Vuoti ym. 2011). OIVA-prosessin mukainen videotyöskentely koettiin tärkeäksi työkaluksi, kun oppimisen kohteena olivat vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta keskeisten elementtien havaitseminen ja vuorovaikutussuhteen vahvistaminen. Työntekijät kokivat oppimisen kannalta motivoivaksi, että oman toiminnan kehittämisessä ei keskitytty niihin asioihin, jotka eivät toimineet vaan päinvastoin. Toisaalta itsensä videolta katsominen tuntui osasta työntekijöistä jopa ahdistavalta. OIVA-prosessin riittävän pitkä kesto mahdollisti kuitenkin sen, että myös nämä työntekijät, jotka olivat aluksi kokeneet videoinnin ahdistavana, olivat prosessin päätyttyä sitä mieltä, että videoiden kautta oman ja muiden kollegoiden toiminnan ha-

vainnointi ja analysointi mahdollistivat yhteistoiminnallisen ja sosiokonstruktiivisen oppimisen kokemusten kautta.

Vaikeimmin puhevammaisten ihmisten kanssa työskentelevien vuorovaikutustaitojen yhteisöllisten kuntoutushankkeiden tulosten pysyvyyttä on mitattu erilaisilla elämänlaadun mittareilla, mutta tulokset eivät ole olleet kovin pitkäkestoisia (Maes ym. 2007). Yhteisöllinen oppiminen näyttää olevan OIVA-prosessin kannalta keskeistä, jotta työntekijät voivat sisäistää ja siirtää opitut asiat käytännön työhön. Tämän tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida päätellä pysyivätkö prosessin aikana opitut vuorovaikutustavat osana yhteisöiden arkea. Tutkimushavaintojen mukaan työntekijät olivat prosessin päätteeksi motivoituneita siirtämään opittuja vuorovaikutustaitoja arkeen ja kehittämään yhteisön toimivia vuorovaikutustapoja jatkossakin.

9.1.2 Onnistuneen vuorovaikutuksen elementit

Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta keskeistä on vuorovaikutuskumppanien aito kiinnostus toisiaan kohtaan (Vuoti ym. 2009). Kumppanien tulee kyetä kohtaamaan toisensa tasa-arvoisesti ja toimimaan yhteistyössä keskenään. Työntekijät korostivat yksilöllisen vuorovaikutuksen merkitystä asiakkaan kanssa, jotta vaikeimminkin puhevammaisen ihminen saa kokemuksen siitä, että hänet huomataan ja että hän on tasavertainen kumppani työntekijän kanssa. Puhevammaisen kumppanin ilmaisukeinot ovat usein rajalliset, ja vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta siirtyy tällöin osaavalle kumppanille, jonka tulisi mukauttaa omia kommunikointistrategioitaan puhevammaiselle ihmiselle sopivaksi (Nafstad & Rødbroe 1999; Purcell ym. 2000). OIVA-prosessi auttoi työntekijöitä havaitsemaan vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta keskeisiä elementtejä ja sisällyttämään nämä elementit osaksi päivittäistä asiakaslähtöistä työtä. Onnistuneen ja toimivan vuorovaikutuksen perustana on osaavan kumppanin aito läsnäolo vuorovaikutuksessa ja kiinnostuksen osoittaminen asiakkaalle (Vuoti ym. 2009; LOVIT-malli 2013; Burakoff 2015d). Odottamalla ja riittävästi aikaa antamalla osaava kumppani voi rohkaista vaikeimmin puhevammaista ihmistä tekemään vuorovaikutusaloitteita. Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että puhevammaisen ihmisen aloitteisiin vastataan käyttämällä hänelle ominaisia viestinnän keinoja (Nind & Hewett 2005; Launonen 2007). Varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa toimiva ihminen saattaa viestiä tiedostamattaan kohdistamatta niitä kenellekään. Osaavan kumppanin olisi silloin herkästi havaittava nämä varhaiset viestit ja vastata niihin systemaattisesti ja välittömästi.

OIVA-prosessin myötä työntekijät olivat alkaneet olla tietoisesti läsnä ja osoittaa kiinnostusta asiakkaille muun muassa ottamalla heihin katsekontaktia, koskettamalla heitä, kuuntelemalla ja rauhoittumalla heidän vierelleen. Työntekijät pyrkivät jatkuvasti rohkaisemaan asiakkaita ja odottamaan heidän aloitteitaan. Jaetun tarkkaavuuden (ks. s. 12) tavoittelu oli tullut prosessin myötä osaksi päivittäisiä toimintoja. OIVA-prosessin myötä työntekijöiden herkkyyys havaita asiakkaiden varhaisimman olemuskielen tasolla tehtyjä viestejä kasvoi. He kuvailivat huomanneensa useammin asiakkaiden tavoitelleen kontaktia esimerkiksi kättä ojentamalla, äänтелеillä tai katsekontaktia hakemalla. Ilmaisu mukauttamalla työntekijät saivat luotua kontaktin asiakkaaseen. Työntekijät olivat pohtineet vastauksissa vuorovaikutusta asiakkaan näkökulmasta, mitä se heille tuo, ja pyrkineet vastaamaan heidän tarpeisiinsa. He alkoivat käyttää ilmaisua mukauttaakseen rohkeammin erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja (ks. von Tetzchner & Jensen 1999). He pyrkivät myös käyttämään tietoisesti varhaisia olemuskielen keinoja yhteyden tunteen luomisessa asiakkaiden kanssa (ks. s. 10). Tarkistamalla mitä asiakas kulloinkin tarkoitti ja huomioimalla asiakkaiden erilaisuuden he saavuttivat entistä useammin vuorovaikutuksen päämäärän eli viestin välittämisen ja yhteisymmärryksen syntymisen. Työntekijät olivat myös havainneet, että kun he vastasivat asiakkaan aloitteisiin välittömästi ja hänen ilmaisukeinoaan käyttäen, tämä pystyi yhdistämään viestin ja vastauksen välisen viestinnällisen yhteyden. Asiakkaiden vuorovaikutustaitojen jatkuva kehittyminen oli mahdollista toimimalla asiakkaan lähikehityksen vyöhykkeellä (Vygotski 1982), reagoimalla aktiivisesti hänen aloitteisiinsa ja vastaamalla niihin. Osaavan kumppanin kanssa yhdessä opitut vuorovaikutustaidot siirtyivät ja yleistyivät vähitellen myös muihin vuorovaikutustilanteisiin.

Yhteisön työntekijät olivat oppineet OIVA-prosessin aikana toimivan vuorovaikutuksen kannalta keskeisiä käsitteitä. He olivat myös oppineet soveltamaan tätä käsitteellistä ymmärrystään arjen vuorovaikutustilanteissa. Koska tutkimuksen aineisto oli kerätty prosessin jälkeen työntekijöitä haastatteleamalla, ei kuitenkaan voida luotettavasti sanoa, kuinka hyvin osaavan kumppanuuden elementit olivat siirtyneet osaksi arkea. Oman kuvauksensa perusteella työntekijät olivat alkaneet toimia opittujen osaavan kumppanuuden elementtien mukaisesti. Asiakkaiden vuorovaikutustaidoissa havaittu muutos tukee tätä väitettä. Uusia taitoja opitaan kuitenkin yleensä melko hitaasti ja vielä hitaammin opitaan yleistämään niitä (Maes ym. 2007). Uusien taitojen oppimisessa ja sisäistämisessä on tärkeää, että oppimiselle annetaan riittävästi aikaa sekä mahdollisuuksia harjoitella uusia toimintatapoja. Useassa vastauksessa työntekijät olivat silti korostaneet, että OIVA-prosessi tuntui riittäneen opittujen asioiden yleistämiseen, ja tutkimuksen tulokset tukevat tätä väitettä.

9.1.3 OIVA-prosessin vaikutukset yhteisön asiakkaiden elämänlaatuun

OIVA-prosessin myötä työntekijät olivat alkaneet kiinnittää aiempaa enemmän huomiota asiakkaiden vuorovaikutusaloitteisiin. Havainnoimalla ja osallistamalla asiakkaita aktiivisesti vuorovaikutukseen toimivan vuorovaikutuksen elementtejä hyväksi käyttäen työntekijät olivat havainneet asiakkaiden vuorovaikutuksessa muutoksia. Näitä muutoksia olivat muun muassa toiminnallisuuden, oman tahdon ilmaisemisen ja asiakkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen lisääntyminen. Kaiken kaikkiaan työntekijät olivat kokeneet, että asiakkaiden elämänlaatu oli parantunut OIVA-prosessin myötä. He olivat myös kokeneet, että asiakkaat olivat OIVA-prosessin myötä tulleet rauhallisemmiksi ja näyttivät kokevan olonsa turvallisemmaksi, kun heitä huomioitiin ja heille annettiin mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa. Työntekijät toivat vastauksissaan esille myös tasa-arvon toteutumisen yhteisöissä. Tasa-arvoiseen kohtaamiseen kuului heidän mukaansa asiakkaan kunnioittaminen ja arvostaminen. Omalla toiminnallaan työntekijät pystyivät mahdollistamaan asiakkaalle tunteen siitä, että häntä kuunneltiin ja hänen mielipiteillään oli merkitystä.

Työntekijöiden taidot ohjata asiakkaiden välistä vuorovaikutusta olivat kohentuneet OIVA-prosessin myötä. Tämä näkyi asiakkaiden aktiivisuuden lisääntymisenä vuorovaikutuksessa. He uskalsivat ottaa kontaktia yhä enemmän työntekijöihin sekä muihin asiakkaisiin. Asiakkaat olivat alkaneet käyttää entistä monipuolisemmin erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja ilmaisun tukena. Myös katsekontaktin ja fyysisen läheisyyden tavoittelu oli lisääntynyt. Työntekijät kuvasivat asiakkaiden myönteisen ääntelyn ja naurun lisääntyneen päivittäisissä toiminnoissa.

Tiedon hankinnan yhteydessä havaitsin, että elämänlaadun empiirisistä indikaattoreista vaikeimmin kehitysvammaisten elämänlaadun kuvaamisessa ei ole riittävästi systemaattisia tutkimuksia. Elämänlaatua mitataan tavanomaisin keinoin elämän useilla eri osa-alueilla, kuten sosiaalisten suhteiden, työn, taloudellisen toimeentulon ja hyvinvoinnin ja terveyden mukaan (Matikka & Nuora 2007). Kuitenkin kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten elämänlaadun mittaamisen nämä tavanomaiset mittarit eivät usein sovi. Tämän tutkimuksen tuloksissa työntekijät olivat kuitenkin kuvanneet asiakkaiden elämänlaadun parantuneen, koska he vaikuttivat tunnevan yleistä turvallisuuden tunnetta ja hakevan aiempaa aktiivisemmin kontaktia muihin ihmisiin. Asiakkaat olivat kaiken kaikkiaan paremmalla tuulella, haastava käyttäytyminen oli vähentynyt ja nauru sekä sosiaalinen vuorovaikutus yhteisössä olivat lisääntyneet. Kaikki nämä indikaattorit viittaavat siihen,

että asiakkaiden elämänlaadun kokemus oli parantunut. Elämänlaadun tarkastelu perustui kuitenkin työntekijöiden subjektiiviseen kokemukseen. Jotta voitaisiin luotettavasti arvioida asiakkaiden elämänlaadun muutosta ja siihen vaikuttavia seikkoja, tarvittaisiin lisää tutkimusta siitä, miten hyvä elämänlaatu ilmenee vuorovaikutuksessa ja ovatko esimerkiksi lisääntynyt aloitteiden hakeminen, hymy ja nauru kaikissa tapauksissa hyvän elämänlaadun empiirisiä indikaattoreita.

9.1.4 OIVA-prosessin vaikutus vastauksiin

Työyhteisössä OIVA-prosessia voidaan pitää kokonaisuudessaan eräänlaisena yhteisön työn tutkimisen ja kehittämisen hankkeena, toimintatutkimuksena (Kananen 2014). Toimintatutkimuksella tarkoitetaan ammatillisen oppimisen ja kehittymisen prosessia, jossa tarkasteltavana ovat toimijoista itsestä kumpuava toiminta ja voima. Toimintatutkimuksen keskeisiä elementtejä ovat pysyvä muutos sekä yhteistyö. Yhteistyö ei kuitenkaan aina ole ongelmatonta ja se vaatii ryhmäytymistä. Analyysin edetessä pohdin, miten yhteisön työntekijöiden ryhmäytyminen oli onnistunut ja millainen ryhmädynamiikka työntekijöiden ja ohjaajien välille oli muodostunut. Ryhmädynamiikka voi vaikuttaa OIVA-prosessiin osallistuvien työntekijöiden ajatuksiin siitä, mitä yhteisöllisyys on ja miten tulisi toimia, jotta yhteisö voisi kehittää omia toimintatapojaan. Myös henkilökemiat saattavat vaikuttaa siihen, onko yhteisössä avoin ja luottamukseen perustuva ilmapiiri, jossa omia kokemuksia voidaan jakaa ja oppia muilta.

Vastaukset herättivät myös ajatuksen siitä, kuinka paljon niiden laatuun vaikuttavat työpaikan yleinen ilmapiiri ja esimiehen kiinnostus prosessiin. Jos työyhteisössä on yksikin vuorovaikutuksesta muita enemmän kiinnostunut henkilö, hän voi omalta osaltaan markkinoida aiheen tärkeyttä työyhteisöön. Jos taas työyhteisö ei ennalta ole erityisen tietoinen tai kiinnostunut toimivaan ja onnistuneeseen vuorovaikutukseen liittyvistä asioista, motivointi aiheeseen jää pääasiassa OIVA-kouluttajan vastuulle. Koski (2014) esittää väitöskirjassaan, että esimiehen antama tuki ja työntekijöiden mahdollisuus käyttää riittävästi aikaa oppiakseen jokaisen asiakkaan yksilöllisen tavan olla vuorovaikutuksessa ovat tärkeitä, jotta työntekijät oppisivat käyttämään asiakkaan ymmärrystä tukevia ilmasukeinoja. Olisi siis tärkeää, että esimies osallistuisi OIVA-prosessiin, jotta myös hän ymmärtäisi, että opitut asiat tarvitsevat aikaa myös prosessin jälkeen siirtyäkseen osaksi arkea. Lisäksi tulisi ottaa huomioon, että kun yhteisöön tulee uusia työntekijöitä tai asiakkaita, he tarvitsevat

yhtä lailla aikaa vuorovaikutustaitojen kehittämiseen ja oppiakseen muiden yhteisön jäsenten tavat olla vuorovaikutuksessa.

9.2 Grounded theory tutkimusmetodina

Aineiston ilmiöiden ymmärtäminen ja niiden liittäminen mielekkäästi olemassa oleviin teorioihin oli tämän tutkimuksen formaalin teorian muodostumisen kannalta keskeisessä roolissa. Grounded Theory -menetelmä sopii sellaisten ilmiöiden tutkimukseen, joista on olemassa hyvin vähän aikaisempaa tietoa ja muodostettuja teorioita (Janhonen & Latvala 2003). Menetelmä on käyttökelpoinen myös silloin, kun halutaan tarkastella jotain ilmiötä uudesta näkökulmasta tai tarkastella ennakkoluulottomasti ja ilman esiolettamuksia sosiaalisia prosesseja, ilmiöitä ja merkityssuhteita. Menetelmän tärkein tehtävä on löytää keskeisimmät sosiaaliset prosessit ja ilmiöt substantiaalistien ja formaalin teorian laadinnan kautta. Tämän tutkimuksen kannalta Grounded Theory tuntui soveltuvan varsin hyvin kuvaamaan yhteisön vuorovaikutuksessa tapahtuvia ilmiöitä.

Grounded Theory on alun perin sosiologinen kenttätutkimusmenetelmä, jolla sosiaalisia prosesseja havainnoidaan niiden aidossa esiintymisympäristössä (Janhonen & Latvala 2003). Grounded Theoryn aineistonkeruun tulisi tapahtua sen kehittäjien mukaan kenttätutkimuksessa jatkuvan vertailun menetelmää hyväksikäyttäen (Strauss & Gorbun 1990; Janhonen & Latvala 2003). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tutkijalla on koko aineistonkeruuprosessin ajan mielessä kysymykset, mitä on tapahtumassa, missä tapahtuu, kuinka tapahtuu ja mitkä ovat sen keskeisiä ilmiöitä ja prosesseja. Tutkija etsii siis koko ajan tutkimusongelmaa ja siihen liittyvää ydinilmiötä. Ydinilmiö saattaa löytyä hyvin yllättävällä tavalla, pienestä aineiston osasta tai tutkijan kirjoittamien muistiinpanojen avulla tehdystä oivalluksesta. Ydinilmiön löytyminen ohjaa tämän jälkeen aineiston hankintaa koko tutkimusprojektin ajan. Janhonen ja Latvala (2003) tuovatkin esille ajatuksen, että tutkimus alkaisi varsinaisesti vasta ydinilmiön löytyttyä. Valmiina saadussa aineistossa ei ole mahdollisuutta aineiston lisäkeruulle. Ydinilmiön kehittäminen ja sen saturoituminen oli kuitenkin mahdollista ilman aineiston lisäkeruutakin. Aineistolle jatkuvasti esitetyt kysymykset (ks. luku 7.2.2) ja jatkuvan vertailun menetelmä mahdollistivat aineistosta nousevien ilmiöiden mielekkään tulkinnan ja ydinilmiön syvällisemmän ymmärtämisen.

Grounded Theory vaikutti tutkimusmenetelmänä aluksi hyvin raskaalta ottaa käyttöön, mutta kun aineisto oli pintapuolisesti koodattu ja tämän myötä perehtyneisyys aineistoon

kasvanut merkittävästi, valittu menetelmä tuntui varsin järkevältä ratkaisulta. Menetelmä tuki aineistolähtöisen analyysin tekoa antaen mahdollisuuden myös teoriasidonnaiseen analyysiin. Menetelmän etuna oli myös se, että se ei sulkenut pois analyysiohjelman käyttöä.

9.3 Analyysiohjelman käyttö aineiston hallinnassa

Laadullisten aineiston käsittelyyn tarkoitettuja analyysiohjelmia on alettu käyttää etenevässä määrin tutkimuksessa 1990-luvulta lähtien (Jolanki & Karhunen 2010). Laadullinen tutkimus mielletään käsityöksi, jossa tutkija pyrkii säilyttämään lähituntuman aineiston kokonaisuuteen. Tutkija pyrkii sisäistämään aineiston sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin sekä vuorovaikutukseen tutkittavien kanssa. Analyysiohjelmia on vieroksuttu laadullisessa tutkimuksessa, koska niiden pelätään vievän laadullista tutkimusta määrällisen tutkimuksen suuntaan, jossa ohjelman myötä aineiston käsittelyyn muodostuu vieras logiikka (Kelle 2004; Seale 2005). Tämän tutkimuksen tyyppisessä aineistossa aineiston hallinnan työkalun käyttö oli mielestäni pikemminkin välttämättömyys, kuin uhka. Aineiston käsittelyyn valikoitui kvalitatiiviseen aineiston analyysiin kehitetty Atlas.ti-ohjelma. Ohjelman avulla aineiston hallinta ja organisointi helpottuivat ja laajaakin aineistoa pystyi käsittelemään järkevänä kokonaisuutena. Valitun aineiston hallinnan työkalun haltuunotto vaati syvää perehtymistä sekä aineistoon että ohjelman tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Analyysiohjelmat tarjoavat käytännön työkaluja analyysin aloittamiseen. On kuitenkin muistettava, että analyysiohjelma ei tee tutkijalle valmista analyysiä vaan on tutkijan ajattelun ja tulkinnan apuväline (Jolanki & Karhunen 2010). Laadullisen tutkimuksen erilaiset metodioppaat (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2006) antavat melko yleisen tason ohjeita itse analyysin tekoon. Tämä johtuu laadullisten aineistojen vaihtelevuudesta ja siitä, että valinnat tehdään yleensä melko tapauskohtaisesti. Varsinkin aloittelevalle tutkijalle ongelmaksi voi koitua se, mitä aineistolle käytännössä pitäisi tehdä (Kelle 2004). Koodaustermi on jatkuvasti esillä Atlas.ti-ohjelmassa (Jolanki & Karhunen 2010). Ennen koodaamisen aloittamista täytyy selvittää, mitä ollaan tutkimassa, mitä koodit tarkoittavat ja miten ne nimitään. Koodaus on jo osa aineiston tulkintaa, sillä koodit eli tekstikatkemat ovat tutkijan jollakin perusteella valitsemia ja nimeämiä. Omaa analyysiä tehdessä ongelmat kasautuivat siinä vaiheessa, kun aineisto oli käsitelty pintapuolisesti ja esiin nousevat alakategoriat koodattu. Oli vaikea hahmottaa kuinka edetä valtavan aineistomassan kanssa kohti mielekästä analyysiä. Analyysiohjelman käytön etuna oli se, että se auttoi valmiina saadun aineiston organisoinnissa ja hahmottamisessa. Tässä tutkimuksessa empiiristen indikaatto-

reiden koodaaminen kuvaaviin alakategorioihin onnistui mielestäni hyvin, sillä formaalin teorian muodostumisen kannalta oli tärkeää, että alakategoriat oli nimetty järkevästi ja ne saturoituvat siten, että lopputuloksena syntyi koko aineiston koostava formaali teoria.

9.4 Aineiston luotettavuus

Valitun tutkimusmenetelmän toimivuutta on syytä pohtia valmiina saatuun aineistoon. Aineisto ei antanut mahdollisuutta ydinilmiön syventämiselle aineiston lisäkeruulla. Ydinilmiön ja sen merkityssisältöjen sekä merkityssuhteiden löytyminen saadusta aineistosta riippui pitkälti siitä, kuinka kattava valmis aineisto oli. Aineiston luotettavuuden kannalta voidaan myös pohtia, kuinka paljon OIVA-ohjaajien erilaiset tavat kirjata keskusteluissa esiin nousseita ilmiöitä ja johdatella vastaajia vaikuttaa vastausten laatuun. Empiirisen aineiston olivat keränneet OIVA-ohjaajat, ja onkin mahdollista, että jos se olisi kerätty suoraan OIVA-työskentelyyn osallistuneilta työntekijöiltä, aineisto olisi voinut olla ainakin jossain suhteissa erilainen. OIVA-ohjaajien omat käsitykset sekä tapa tulkita ja kirjata työntekijöiden vastauksia vaihtelivat, mikä aiheutti sen, että osassa vastauksista työntekijöiden ääni tuli muita vastauksia paremmin kuuluviin. Haastatteleamalla koottu palaute ei välttämättä myöskään kata tai riitä kuvamaan kaikkia vuorovaikutuksessa havaittuja ilmiöitä, mutta koska tässä tutkimuksessa samat ilmiöt nousivat toistuvasti esiin, voidaan aineistoa pitää riittävän kattavana kuvaamaan syntyneitä substantiaalisia sekä formaalia teoriaa. Lisäksi tämän tyyppisessä tutkimuksessa minulla ei tutkijana ollut mahdollisuutta kerätä aineistoa itse, jolloin myöskään omat havainnot eivät ohjanneet aineiston keruuta, eikä oma teoreettinen taustatieto, mieltymykset tai muut subjektiiviset kokemukset vaikuttaneet kerätyn aineiston laatuun.

9.5 Työskentelyprosessin pohdinta

Tutkimuksen tulokset syntyivät induktiivis-deduktiivisen suuntauksen pohjalta. Tämän suuntauksen rinnalla voidaan ajatella esiintyvän myös kolmannen tieteellisen päättelyn logiikan abduktiivisuuden, jonka mukaan teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun havaintoihin liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka (Alasuutari 2004; Tuomi & Sarajärvi 2006, 95-102). Kun induktio nousee empiriasta ja deduktio teoriasta, abduktio nousee empirian pohjalta syntyneestä ajatuksesta eli johtoajatuksesta. Aineiston käsittelyssä ja koodauksessa empiiristen indikaattorien pohjalta nousseihin kategorioihin liittyi väistämättä jokin johtoajatus siitä, mitä kategoria kuvastaa. Tässä tutkimuksessa tulee mielestäni

hyvin esiin myös abduktiivisuus, jota straussilainen menetelmäkirjallisuus ei tuo riittävästi esiin.

Formaalin teorian muodostuksessa keskeistä oli perehtyminen teoreettiseen tietoon analyysin edetessä esiin nousseiden ilmiöiden pohjalta sekä käytetyn menetelmän tarkka haltuunotto. Valitun menetelmän haltuunotto oli pitkä ja uuvuttavakin prosessi, joka vaati laajaa metodioppaiden tutkiskelua ja pohdintaa menetelmän luonteesta sekä perehtymistä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, jotka oli toteutettu mukailleen Grounded Theory -menetelmää. Valmiina saatuun aineistoon perehtyminen oli myös hankalaa, sillä en tuntenut tutkittavia enkä tiennyt tutkimusasetelmaa mielestäni riittävän tarkasti. Tutkimuskysymykset loin aineiston pohjalta. Tämän tyyppinen tutkimusasetelma ei anna välttämättä mahdollisuutta tutkia juuri kaikkein oleellisimpia asioita riittävällä tarkkuudella, ja aineiston laatu saattaa tuoda omat rajoituksensa analyysiin. Aineiston saturaatiosta puhutaan silloin, kun aineisto alkaa toistaa itseään eikä tutkimusongelman kannalta enää esiinny mitään uutta tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2006). Grounded Theorylle ominainen tapa pakottaa aineisto kertomaan ilmiöistä herättää mieleen ajatuksen saturaation ja aineiston pakottamisen suhteesta toisiinsa tässä tutkimuksessa. Mikäli aineistoa olisi ollut enemmän saatavilla, olisivatko syntyneet kategoriat saturoituneet samalla tavalla siinäkin tapauksessa? Aineiston käsittelyssä omat päätelmät vastausten tarkoitukselta saattoivat osaltaan vaikuttaa empiiristen indikaattoreiden käsittelyyn. Päädyin poimimaan pääteemat esiin nousseiden ilmaisujen sisällöistä. Se, mitä toinen tarkoitti läsnäololla, saattoi toisen mielestä tarkoittaa jotain muuta. Indikaattoreihin läheisesti liittyvien alakategorioiden koodaaminen osaksi koodattua kategoriaa sekä kontekstin tulkitseminen auttoivat kuitenkin hahmottamaan, mitä ilmiöllä kulloinkin haluttiin kertoa.

Aineiston käsittely oli kaiken kaikkiaan hitaasti etenevä prosessi, jossa oma oppiminen ja teoreettinen perehtyminen vaikuttivat aineiston havainnointiin ja kykyyn tehdä tulkintoja siitä. Vaikka prosessi oli pitkä, se vaikutti positiivisesti teoreettisen viitekehyksen sisäistämiseen ja aineiston analysointiin. Aineiston koodaukselle ei ollut mahdollista tehdä luotettavuustestiä aineiston laajuuden ja tutkimusmenetelmän omaksumisen hankaluuden vuoksi. Aineiston koodauksen luotettavuuteen kuitenkin vaikutti positiivisesti se, että käsittelin aineistoa useaan otteeseen, jotta sen koodaus oli johdonmukaista ja yhtenäistä.

Aineiston sisällönanalyysi noudatti teoriasidonnaista tutkimustapaa. Tämä tutkimustapa pyrkii ratkaisemaan puhtaasti aineistolähtöisen analyysitavan ongelmia (Tuomi & Sarajärvi

2006). Tutkimusta tehdessäni teoria toimi apuna analyysin tekemisessä siten, että oma aikaisempi tieto ohjasi ja auttoi analyysin muodostumisessa. Tässä tutkimustavassa on siis teoreettisia kytköksiä, mutta analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan vaan analyysiyksiköt valittiin aineistosta. Puhdas aineistolähtöinen tutkimus on kaiken kaikkiaan hyvin vaikea toteuttaa, sillä ajatus itse havaintojenkin teoriapitoisuudesta on yleisesti hyväksytty (Tuomi & Sarajärvi 2006). Tämä juontaa siihen, että tutkijan tekemät havainnot ovat aina subjektiivisia ja käytetyt tutkimusasetelmat, käsitteet ja menetelmät ovat aina tutkijan itse asettamia ja vaikuttavat tuloksiin. Käytännössä siis puhtaasti aineistolähtöisen analyysin tekeminen on mahdotonta, sillä jo pelkkä päätös siitä, että tutkimus vastaa logopedisiin kysymyksiin on sidottuna aiemmin opittuihin teoreettisiin käsityksiin ja arvoihin. Tämän tutkimuksen kannalta oli mielekästä liittää subjektiivisesti valitut ja nimetyt ilmiöt olemassa oleviin teorioihin ja näiden avulla muodostaa formaali teoria.

9.6 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset

Tutkimukseni ehkä yllättävimpänä löydöksenä voidaan pitää asiakkaan elämänlaadun korostumista aineistossa. Aloittaessani tutkimusta oletuksena oli, että aineistosta nousisivat keskeisimpänä teemana OIVA-ohjauksessa korostetut toimivan vuorovaikutuksen elementit, mutta niiden yhteys asiakkaan elämänlaatuun tuntui yllättävältä. Jälkikäteen pohdittuna tulos on mielekäs ja selittää varsin hyvin tässä aineistossa esiintyviä vuorovaikutuksen elementtejä, koska vaikeimmin puhevammaisilla ja muistisairailta ihmisillä vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin keinot ovat rajalliset, ja vuorovaikutuksen onnistuminen ilmenee päivittäisissä toiminnoissa, jotka kuvastavat elämänlaatua.

Ydinkategorian löytyminen oli minulle voimauttava kokemus, sillä ydinkategorian rajaaminen tuntui ennako-oletuksena aineiston laajuuden vuoksi jopa mahdottomalta. Ydinkategorian hahmottuessa löydös oli selkeä ja selitti koko tutkimuksessa esiintyneet ilmiöt jopa hämmästyttävän kattavasti. Tutkimuksen tulosten perusteella jäin kaipaamaan lisää tietoa siitä, miten yhteisöllisyys toteutuu käytännön tasolla erityyppisissä vaikeimmin puhevammaisten ihmisten yhteisöissä. Tässä tutkimuksessa ei voitu rajata muistisairaiden ja vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten aineistoja erillisiksi tutkittavien ryhmäksi, sillä muistisairaiden ryhmä oli liian pieni, jotta siitä olisi saanut riittävän kuvaavia tuloksia. Tulokset eivät todennäköisesti riitä kuvaamaan elämänlaadun toteutumista muistisairaiden yksiköissä. Muistisairaiden ihmisten vuorovaikutustaidot ovat kehittyneet normaalisti, ja niiden hallinta ja käyttö ovat vaikeutuneet myöhemmin, kun taas vaikeimmin kehitysvam-

maisilla ihmisillä vuorovaikutustaidot jäävät jo kehityksellisesti varhaisimpien keinojen varaan, joten oletukseni on, että havainnot olisivat erilaisia näissä kahdessa ryhmässä.

Toimivan vuorovaikutuksen elementtien kuvaaminen voidaan arvioida onnistuneen työntekijöiden kertomien kokemusten perusteella. Mikäli halutaan kuvata vuorovaikutuksen kannalta keskeisiä ilmiöitä tarkasti ja yksityiskohtaisesti, aineisto olisi syytä kerätä systemaattisena kenttätutkimuksena. Tällöin välttyttäisiin esimerkiksi siltä riskiltä, että aineistossa esiintyvät ilmiöt muokkaantuvat kolmansien osapuolien käsityserojen vuoksi.

Elämänlaadun mittaamiseen on kehitetty useita erilaisia arviointityökaluja (ks. esim. Matikka & Nuora 2007). Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten elämänlaatu koostuu kuitenkin usein hieman erilaisista osa-alueista kuin valtaväestön elämänlaatu. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä vaihtelee, myös mahdollisuudet osallistua yhteisön toimintaan riippuvat pitkälti heidän lähi-ihmistensä aktiivisuudesta (Launonen 2006; 2007). Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset, jotka toimivat varhaisimman olemuskielen varassa, tarvitsevat osaavan kumppanin tukea ja ohjausta saadakseen kokemuksen siitä, että he ovat osa yhteisöä. Jatkossa olisi tärkeää selvittää, mitkä ovat niitä empiirisiä indikaattoreita, jotka osoittavat, että vaikeimmin kehitysvammainen ihminen kokee elämänlaatunsa hyväksi.

Aineiston analyysin edetessä alkuperäisessä suunnitelmassa olleet työntekijöiden esittämät kehittämis ehdotukset eivät enää istuneet tutkimuksen viitekehykseen aksiaalisen koodauksen vaiheessa. Päädyin jättämään kehittämis ehdotukset varsinaisen analyysin ulkopuolelle aineistoa ja tutkimusongelmaa rajatessani. Tässä tutkimuksessa kehittämis ehdotusten rajaaminen varsinaisen analyysin ulkopuolelle oli mielekäs ratkaisu formaalin teorian muodostumisen kannalta. Jatkossa olisi mielenkiintoista ja OIVA-prosessin kehittämisen kannalta tärkeää kerätä ja koota systemaattinen kuvaus työntekijöiden kehittämis ehdotuksista.

LÄHTEET

Alasuutari, P. (1994). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, A. (2011). Hoivan sosiaaliset merkitykset. Teoksessa T. Kotiranta, P. Niemi & R. Haaki (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*, 135-151. Helsinki: Gaudeamus.

Arvio, M. (2015). Kehitysvammaisuus. Teoksessa H. Pihko, L. Haataja & H. Rantala (toim.) *Lastenneurologia*, 90-97. Helsinki: Duodecim.

Balboni, G., Coscarelli, A., Giunti, G., Schalock, R.L. (2013) The assessment of the quality of life of adults with intellectual disability: the use of self-report and report of others assessment strategies. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 4248-54.

Bayles, K. & Tomoeda, C. (2014). *Cognitive-communication disorders of dementia. Definition, diagnosis and treatment*, 2nd ed. San Diego: Plural.

Birks, M., Chapman, Y. & Francis, K. (2008). Memoing in qualitative research: Probing data and processes. *Journal of Research in Nursing*, 13, 68-75.

Bloom, M. & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. New York: John Wiley & Sons.

Bloomberg, K. & D. West & T. A. Iacono (2003). Picture it: An evaluation of a training program for carers of adults with severe and multiple disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 28, 260–282.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss. 1, Attachment*. Harmondsworth: Penguin Books.

Burakoff, K. (2015a). Ilmaisun mukauttaminen. Viitattu 2.4.2016. <http://papunet.net/tietoa/ilmaisun-mukauttaminen>

Burakoff K. (2015b). Läsnaolo. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 2.4.2016. <http://papunet.net/tietoa/lasnaolo>

Burakoff, K. (2015c). Muistisairaus vaikuttaa vuorovaikutukseen. Kehitysvammaliiton tikoteekki. Viitattu 11.11.2015. <http://papunet.net/tietoa/muistisairaus-vaikuttaa-vuorovaikutukseen>

Burakoff, K. (2015d). Odottaminen. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 2.4.2016. <http://papunet.net/tietoa/odottaminen>

Burakoff, K. (2015e). Vastaaminen. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 2.4.2016. <http://papunet.net/tietoa/vastaaminen>

Burakoff, K. (2015f). Vaikeimmin kehitysvammainen kumppani. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 2.4.2016. <http://papunet.net/tietoa/vaikeimmin-kehitysvammainen-kumppani>

- Burakoff, K. (2015g). Yhteisymmärryksen tarkistaminen. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 2.4.2016. <http://papunet.net/tietoa/yhteisymmärryksen-tarkistaminen>
- Burakoff, K. & Martikainen, K. (2013). Työvälineitä muistisairaahan ihmisen hyvään kohtaamiseen. *Puheterapeutti*, 28, 12-13.
- Cross, J. & Kennedy, H. (2013). Miten ja miksi Videoavusteinen vuorovaikutuksen ohjaus toimii? Teoksessa N. Mellenius ja N. Remsu (toim.) *Vuorovaikutus kuvassa. Videoavusteisen ohjauksen eettisyys ja käytäntö*, 122-145. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *FLOW – elämän virta. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu*. Helsinki: Rasalas.
- Disabilities and rehabilitation. Community based rehabilitation (CBR). Viitattu 17.11.2015. <http://www.who.int/disabilities/cbr/en/>
- Elkonin, B. D. (2001). L.S. Vygotsky and D.B. El'konin. Symbolic mediation and joint action. *Journal of Russian and East European Psychology*, 39 (4), 9-20.
- Engeström, Yrjö (1998). *Kehittävä työntutkimus*. Helsinki: Edita.
- Erkinjuntti, T. (2008). Ajankohtaista lääkärinkirjasta. *Duodecim*, 124, 1665-6) Viitattu 4.6.2007. <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97390.pdf>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998), Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Friese, S. (2012). *Qualitative data analysis with ATLAS.ti*. Los Angeles: Sage.
- Gavine, D. & Forsyth, P. (2011). Use of VIG in Schools. Teoksessa H. Kennedy, M. Lander ja L. Todd (toim.) *Video Interaction Guidance. A Relationship-Based Intervention to Promote Attunement, Emphaty and Wellbeing*, 134-143. London: Jessica Kingsley.
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical Sensitivity. Advances in the Methodology of Grounded Theory*. Mill Valley, California: Sociology Press.
- Glaser, B. G. (1992). *Emergence vs forcing: Basics of grounded theory analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Glen Strathie Partnership (2015). Video enhanced reflective practice. Viitattu 23.11.2015. <http://www.verp.uk.com/VERP.php>
- Graves, J. (2007). Factors influencing indirect speech and language therapy interventions for adults with learning disabilities: the perceptions of carers and therapists. *International Journal of Language and Communication Disabilities*, 42 (S1), 103–121.

- Haapala, P., Burakoff, K. & Martikainen, K. (2013). Tietoisuus toimivista vuorovaikutustavoista muuttaa muistisairaahan ihmisen ja hoitajan kohtaamista. *Gerontologia*, 27, 314-321.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action. Vol 1., Reason and rationalization of society*. Boston: Beacon Press.
- Heikkinen, H. (2007). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H. Heikkinen, E. Rönkä & L. Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Vantaa: Dark Oy, 16-38.
- Herman R. E & Williams K. N. (2009). Elderspeak's Influence on Resistiveness to Care: Focus on Behavioral Events. *American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias*, 24, 417-423.
- Hämäläinen P. & Rosti-Otajärvi E. (2015). MS-tauti. Teoksessa M. Jehkonen, T. Saunamäki, L. Paavola & J. Vilkkilä (toim.) *Klininen neuropsykologia*, 245-258. Helsinki: Duodecim
- Janhonen, S. & Latvala, E. (2003). Hoitaminen sosiaalisessa yhteydessään: Grounded Theory –tutkimusmetodologia. Teoksessa S. Janhonen & M. Nikkonen (toim.) *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*, 165-207. Helsinki: WSOY.
- Jehkonen, M., Nurmi, L. & Nurmi, M. (2015). Aivoverenkiertohäiriöt. Teoksessa M. Jehkonen, T. Saunamäki, L. Paavola & J. Vilkkilä (toim.) *Klininen neuropsykologia*, 182-203. Helsinki: Duodecim
- Jolanki, O. & Karhunen, S. (2010). Renki vain isäntä? Anaalysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Ruusuvaara, P. Nikander ja M. Hyvärinen (toim.), *Haasteena analyysi*, 395-410. Tampere: Vastapaino
- Kalland, M. (2003). Vauvan sairaus tai vamma varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*, 191-203. Helsinki: WSOY.
- Kananen, J. (2014). *Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona-Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. (2009). *Kehitysvammaisuus*. Helsinki: WSOY
- Kauppila, A. R. (2007). *Ihmisen tapa oppia. Johdatus sosiokonstruktiviseen oppimiskäsitukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kelan avoterapiastandardi (2015). *Vaikeavammaisten avoterapiat*. Viitattu 13.5.2016. http://www.kela.fi/documents/10180/1453705/A_std_2015.pdf/722ae254-4962-4a2c-a847-f4e3b6823224
- Kelle, U. (2004). Computer-Assisted Qualitative Analysis. Teoksessa C. Seale, C. Cobo, J. F. Gubrium & D. Silverman (toim.), *Qualitative Research Practice*, 473-489. London: Sage.

Kennedy, H. & Sked, H. (2008). Video interaction guidance: a bridge to better interactions for individuals with communication impairment. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments: making contact*, 139-154. London: Jessica Kingsley.

Kolb A. Y., & Kolb D. A. (2012). Experiential learning theory. Teoksessa N. M. Seel (toim.) *Encyclopedia of the sciences of learning*, 1215-1219. New York: Springer

Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall

Korpilahti, P., Arrikka, H. & Wallden T. (2015). Puheen ja kielenkehityksen häiriöt. Teoksessa H. Pihko, L. Haataja & H. Rantala (toim.) *Lastenneurologia*, 46-58. Helsinki: Duodecim.

Koski, K. (2014). *Indirect Speech and Language Therapy for Individuals with Profound and Multiple Learning Disabilities - An Ecological Perspective*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Koski, K. & Launonen, K. (2012). Assessing the communication skills of carers working with multiple learning disabilities: a case study. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 47, 685–695.

Koski, K., Martikainen, K., Burakoff, K. & Launonen, K. (2010). Staff members' understandings about communication with individuals who have multiple learning disabilities: A case of Finnish OIVA communication training. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 35, 279–289.

Kupias, P. (2001). *Oppia opetusmenetelmistä*. Helsinki: Educa-instituuti Oy.

Laaksonen, R., Rantala, L. & Eloniemi-Sulkava, U. (2004). *Ymmärrä - tule ymmärretyksi. Vuorovaikutus dementoituneen kanssa*. Dementiapotilaiden hoidon kehittäminen, Julkaisu n:o 6/2002. 2. painos. Helsinki: Suomen dementiahoitoyhdistys.

Launonen, K. (2006). Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikaation erityispiirteitä. K. Launonen ja A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.) teoksessa *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. Helsinki: Yliopistopaino

Launonen, K. (2007). *Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin*. Kehitysvammaliitto: Kehitysvammaliitto.

Launonen, K. (2016). Varhainen vuorovaikutus. *Tietoa vuorovaikutuksesta*. Papunet.net. PDF-julkaisu. Viitattu 21.5.2016.

http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/vuorovaikutus/Vuorovaikutus_110609.pdf

Lerssi-Uskelin, J., Vanhala, A. & Vähätiitto, H. (2011). *Kohti innostunutta työyhteisöä*. Helsinki: Työterveyslaitos. Viitattu 8.5.2016.

http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/tyossainnostuminen/Documents/Kohti_innostunutta_tyoyhteisoa.pdf

Light, J., Dattilo, J., English, J., Gutierrez, L. & Hartz, J. (1992). Instructing facilitators to support the communication of people who use augmentative communication systems. *Journal of Speech and Hearing Research*, 35, 865-875.

LOVIT-malli (2013). Vuorovaikutuksen tukeminen. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 25.11.2013. <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutuksen-tukeminen>

Lyng, K. & Grindheim, E. (2005). Searching for the inner subjective: Can “inner life” be made accessible through restrictions in how you are allowed to speak about –and – to a person? *The 14th International Roundtable on Ageing and Intellectual Disabilities*. Dortmund. Moniste.

Maes, B., Lambrechts, G., Hostyn, I. & Petry, K. (2007). *Quality-enhancing interventions for people with profound intellectual and multiple disabilities: A review of the empirical research literature*. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 32, 163-178.

Manolson, A. (1992). *It take's two to talk. A parent's guide to helping children communicate*. Toronto: The Hanen Centre.

Martikainen, K. (2009). *OIVA osallisuuteen vuorovaikutusaloitteilla. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen kehittämishanke*. Loppuraportti. Viitattu 23.5.2016.
http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/OIVA_loppuraportti_NETTI.pdf

Martikainen, K. (2013). *OIVALLA vuorovaikutukseen. Vuorovaikutusmalli vaikeimmin puhevammaisten ihmisten osallistamiseksi –hanke 2009-2012*. Loppuraportti. Viitattu 29.4.2016.
http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/OIVALLA_loppuraportti_netti.pdf

Martikainen, K. & Burakoff, K. (2006). Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen vahvistaminen yhteisössä – OIVA-hanke 2005-2008. Julkaisussa S. Simberg, P. Rautakoski, A. Klippi, J. Paloheimo & S. Pekkala (toim.) *Ryhmä- ja yhteisöpohjaisen kielen ja kommunikoinnin kuntoutuksen haasteet*. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisuja 38, 56-68.

Martikainen M. & Haverinen, L. (2000). Grounded theory -menetelmä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa P. Kansanen ja K. Uusikylä (toim.) *Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät*, 133-157. Jyväskylä: PS-kustannus.

Matikka, L. & Nuora, P. (2007). *SULO – kehitysvammaisten subjektiivisen hyvinvoinnin asteikko*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

McCarthy B. (2011). *Hearing the person with dementia: Personcentred approaches to communication for families and caregivers*. London: Jessica Kingsley Publishers.

McConkey, R., Morris, I. & Purcell, M. (1999). Communication between staff and adults with intellectual disabilities in naturally occurring settings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 43, 194–205.

McGilton K, Irwin-Robinson H, Boscart V & Spanjevic L. (2006). Communication enhancement: nurse and patient satisfaction outcomes in a complex continuing care facility, *Journal of Advanced Nursing*, 54, 35–44.

- Mihin VIG MLL® perustuu? (2015). Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Viitattu 19.11.2015.
<http://www.lastenkuntoutus.net/palvelut-ammattilaisille/videoavusteinen-vuorovaikutuksen/mihin-vig-ml-perustuu/>
- Mäenpää, H. (2015). CP-vamma. Teoksessa H. Pihko, L., Haataja & H. Rantala (toim.) *Lastenneurologia*, 128-137. Helsinki: Duodecim.
- Nafstad, A. & Rødbye, I. (1999). *Co-creating communication. Perspectives on diagnostic education for individuals who are congenitally deafblind and individuals whose impairments may have similar value*. Dronninglund: Nord-Press.
- Nind, M. & Hewett, D. (2001). *Voimauttava vuorovaikutus: opas toimintatavan käyttöön*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Nind, M. & Hewett, D. (2005). *Access to communication: Developing the basics of communication with people with severe intellectual difficulties through intensive interaction* (2nd ed.). Lontoo: David Fulton
- Näslindh-Ylispaangar, A. (2012). *Vanhuksen terveyden, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edistäminen*. Helsinki: Edita.
- Ojanen, M. (2009). *Hyvinvoinnin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja.
- Papunet (2015a). *Paljonko puhevammaisia ihmisiä on?* Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 16.11.2015. <http://papunet.net/tietoa/paljonko-puhevammaisia-ihmisia-on>
- Papunet (2015b). *Mitä on puhevammaisuus*. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 16.11.2015. <http://papunet.net/tietoa/mita-on-puhevammaisuus>
- Papunet (2015c). *Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot*. Kehitysvammaliiton Tikoteekki. Viitattu 16.11.2015. <http://papunet.net/tietoa/puhevammaisuuden-syyt-ja-ilmenemismuodot>
- Pekkala, S. (2010). Dementiaan liittyvät puheen, kielen ja kommunikaation muutokset. Teoksessa Pirjo Korpilahti, Olli Aaltonen & Matti Laine (toim.) *Kieli ja aivot*. Kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus. Turku: Turun yliopisto. Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, 293-299.
- Pekkala, S. (2013). Eteneviin muistisairauksiin liittyvät kielelliset muutokset. *Puheterapeutti*, 28, 7-11.
- Penttinen, H. (2002). *Kasvu hyvään elämään*. Helsinki: Aseman Lapset ry.
- Pulli, T., Launonen, K., Saarela, M. (2005). *Aura – yhteisön ja sen autistisen jäsenen vuorovaikutuksen ja viestinnän arviointiin ja kehittämiseen*. Lammi: Avainsäätiö, Pääjärven kuntayhtymä.
- Purcell, M., McConkey, R. & Morris, I. (2000). Notes and discussion. Staff communication with people with intellectual disabilities: The impact of a work-based training programme. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 35, 147-158.

Rostila, I. (1991). Grounded Theory –lähestymistavasta. Teoksessa L. Syrjälä, & J. Merenheimo (toim.), *Kasvatustutkimuksen laadullisia lähestymistapoja: Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien seminaari Oulussa 11.-13.10.1990*, 65-79. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita.

Ruiter, I. D. (2000). *Allow Me! A Guide to Promoting Communication Skills in Adults with Developmental Delays*. Toronto: The Hanen Centre.

Räsänen, R. (2011). *Ikääntyneiden asiakkaiden elämänlaatu ympärivuorokautisessa hoidossa sekä hoidon ja johtamisen laadun merkitys sille*. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

Seale, C. (2005). Using computers to Analyse Qualitative Data. Teoksessa D. Silverman (toim.), *Doing Qualitative Analysis*, 188-208. Sage: London.

Shotter, J. (1993) *Cultural politics of everyday life: social constructionism, rhetoric and knowing the third kind*. Buckingham: Open University Press.

Siitonen, J. (1999). *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Väitöskirja. Oulun yliopisto.

Siltala, P. (2003). Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala ja T. Tamminen (toim.), *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*, 16-43. Helsinki: WSOY.

Silvén, M. & Kouvo, A. (2010). Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykkinen hyvinvointi. Teoksessa M. Silvén (toim.), *Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen*, 65-89. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö. Helsinki: Minerva

Silvonen, J., Keso, P. (1999). Grounded theory aineistolähtöisen analyysin mallina. *Psykologia*, 34, 88-96.

Sinkkonen, J. (2003). Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*, 92-106. Helsinki: WSOY.

Sollied, S. & Harmon, T. (2002). Qualitative and quantitative video analysis as a tool in parental guidance. In *Proceedings of the 10th Biennial Conference of the International Society for Augmentative and Alternative Communication*. Odense: Denmark.

Strathie, S., Strathie, C. & Kennedy, H. (2011). Video Enhanced Reflective Practice. Teoksessa H. Kennedy, M. Landor ja L. Todd (toim.) *Video Interaction Guidance. A Relationship-Based Intervention to Promote Attunement, Emphaty and Wellbeing*, 170-180. London: Jessica Kingsley.

Strauss, A. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge University Press.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, CA: Sage

Strauss, A. & Corbin, J. (1994) Grounded theory methodology: An Overview. Teoksessa Denzin N.K. & Lincoln Y.S. (toim.) *Handbook of Qualitative Research*, 273–285. Thousand Oaks: Sage Publications.

- Strauss A. & Corbin J. (1997). Introduction. Teoksessa Strauss A. & Corbin J. (toim.) *Grounded theory in practice*, vii–viii. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Takala, H.-M. (2014). *Yhteisöllinen puheterapia puheterapeuttien ja päiväkodin työntekijöiden kuvaamana ja kokemana*. Logopedian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- von Tetzchner, S. & Jensen, K. (1999). Interacting with people who have severe communication problems: ethical considerations. *International Journal of Disability, Development and Education*, 46, 453–462.
- von Tetzchner, S. & Martinsen, M. (1999). *Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry
- Tirassa, M, Bosco, F. M. & Colle, L. (2006). Sharedness and privateness in human early social life. *Cognitive systems research*, 7, 128–139.
- Toimintakyvyn ja elämänlaadun arviointi (2011). Kehitysvammaliitto. Viitattu 20.5.2016. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/koulutus/arviointipalvelut/toimintakyvyn-ja-elamanlaadun-arviointi/>
- Townsend-White, C., Pham A. N., Vassos, N.V. (2012). Review: a systematic review of quality of life measures for people with intellectual disabilities and challenging behaviours. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56, 270–284.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2006). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tykkyläinen, T. & Lindholm, T. (2015). Oiva vuorovaikutusosaamisen lisääjänä. Teoksessa A.-M. Korpijaakko-Huuhka, M. Lehtihalmes ja S. Pekkala (toim.), *Aikuisten neurologisperäiset puheen, kielen ja viestinnän ongelmat*. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisuja, 47, 119–130.
- Tynjälä, P. (1999). *Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita*. Helsinki: Tammi.
- Understanding community based rehabilitation (1998). *Economics and Social Commission for Asia and the Pacific*. New York: United Nations.
- Vanhala, R. (2015). Autismikirjon häiriöt. Teoksessa H. Pihko, L. Haataja & H. Rantala (toim.) *Lastenneurologia*, 83–89. Helsinki: Duodecim.
- Viramo, P., Sulkava, R. (2001). Muistihäiriöiden ja dementian epidemiologia. Teoksessa T. Erkinjuntti, J. Rinne, K. Alhainen ja H. Soininen (toim.), *Muistihäiriöt ja dementia*, 20–36. Helsinki: Duodecim.
- Viramo, P. & Sulkava, R. (2015). Muistisairauksien epidemiologia. Teoksessa T. Erkinjuntti, A. Remes, J. Rinne & H. Soininen (toim.) *Muistisairaudet*, 35–43. Helsinki: Duodecim.
- Vuoti, K., Bukaroff, K. & Martikainen, K., (2009). *Jokainen hetki on mahdollisuus. Tutkimus OIVA-hankkeen yhteisöllisen työskentelytavan vaikutuksista*. Kehitysvammaliitto: Helsinki. Viitattu 25.11.2013. <http://www.papunet.net/tikoteekki/oiva/>

Vygotski, L. S. (1982). *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin+Göös.

Winqvist S.& Nybo T. (2015). Aivovammat. Teoksessa M. Jehkonen, T. Saunamäki, L. Paavola & J. Vilkki (toim.) *Klininen neuropsykologia*, 204-223. Helsinki: Duodecim

Överlund, J. (1994). Vauvan kommunikaatiotaitojen kehitys – puheen oppimisen perusta. Teoksessa A. Iivonen, A. Lieko ja P. Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys*, 306–331. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 583.

Överlund, J. (2006). Puhe ja kieli kehittyvät vuorovaikutuksessa. Teoksessa K. Launonen ja A.M. Korpijaakko-Huuhka (toim.) *Kommunikoinnin häiriöt – syitä ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. Helsinki: Yliopistopaino.

Øvreeide, H. & Hafstad, R. (1996). *The Marte Meo method and developmental supportive dialogues*. Harderwijk. Hollanti: Aarts Productions.

LIITTEET

Liite 1. OIVA-vuorovaikutusmallin® -kooste

OIVA-vuorovaikutusmalli®

OIVALLA vuorovaikutukseen - Vuorovaikutusmalli vaikeimmin puhevammaisten ihmisten osallistamiseksi -hanke 2009-2012

OIVA-VUOROVAIKUTUSMALLIN® KOOSTE

OIVA-vuorovaikutusmalli on vaikeimmin puhevammaisten ihmisten ja työntekijöiden vuorovaikutusta vahvistava työskentelymalli. OIVA-vuorovaikutusmallin osallistajat havainnoivat yhdessä OIVA-ohjaajansa kanssa yhteisön arjessa kuvattuja vuorovaikutustilanteita. Yhteisten tapaamisten tarkoituksena on löytää sellaisia vuorovaikutustapoja, jotka edistävät puhevammaisen ihmisen aloitteellisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia. Tavoitteena on yhteisö, jossa jokainen arjen tilanne nähdään mahdollisuutena vuorovaikutukseen ja jossa jokainen yhteisön jäsen nähdään ihmisenä, jolla on mielipiteitä ja mahdollisuus ilmaista niitä.

TAUSTATIEDOT

OIVA-ohjaaja:
Yhteisö: Nimi: Organisaatio: Tehtävä:
OIVA-vuorovaikutusmallin tilaaja:
Yhteisön esimies:
OIVA-työskentelyyn osallistujat:
OIVA-työskentelyyn osallistuvan yksikön asiakkaat: Lukumäärä: Iät: Pääasialliset ilmaisukeinot: Omatoimisuus ja liikkuminen:

TOTEUTUS

OIVA-vuorovaikutusmallin esittely esimiehelle Päivämäärä:
OIVA-ohjaajan tutustumiskäynti yhteisöön Päivämäärä:
Alkukeskustelut osallistujien kanssa Päivämäärä:
OIVA-koulutus Päivämäärä: Osallistujat:
1. Oivariihi Päivämäärä: Osallistujat:
2. Oivariihi Päivämäärä: Osallistujat:
3. Oivariihi Päivämäärä: Osallistujat:

OIVA-vuorovaikutusmalli®

OIVALLA vuorovaikutukseen - Vuorovaikutusmalli vaikeimmin puhevammaisten ihmisten osallistamiseksi -hanke 2009-2012

Suunta-tapaaminen Päivämäärä: Osallistujat:
4. Oivariihi Päivämäärä: Osallistujat:
5. Oivariihi Päivämäärä: Osallistujat:
6. Oivariihi Päivämäärä: Osallistujat:
Sulkeva-tapaaminen Päivämäärä: Osallistujat:
Loppukeskustelut osallistujien kanssa Päivämäärä:
OIVA-vuorovaikutusmallin kooste esimiehelle Päivämäärä:

OIVA-TYÖSKENTELYN TAVOITE Tavoite ja sen Suunta-tapaamisessa tarkennetut toteuttamistavat:
--

OSALLISTUJIEN KOKEMUKSET OIVA-TYÖSKENTELYSTÄ (koottu loppukeskusteluista) Miltä työskentely on osallistujista tuntunut?
Mitä hyötyä työskentelystä on ollut yhteisölle? Asiakkailla: Työyhteisölle: Työntekijöille:
Mitä olisi voitu tehdä toisin työskentelyn aikana?

OIVA-TYÖSKENTELYN VAIKUTUKSET OSALLISTUJIEN VUOROVAIKUTUSTAPAAN Miten osallistujien vuorovaikutustapa on muuttunut?
Tärkeimmät oivallukset:

OIVA-HUONEENTAULU Minkälaisina tekoina OIVA näkyy yhteisössä nyt?

OIVA-vuorovaikutusmalli®

OIVALLA vuorovaikutukseen - Vuorovaikutusmalli vaikeimmin puhevammaisten ihmisten osallistamiseksi -hanke 2009-2012

OIVA-KULTTUURIN JATKAMINEN

Mitä yhteisö tarvitsee arjessaan, että OIVA jää elämään?

Paikka ja päivämäärä:

OIVA-ohjaajan allekirjoitus:

Yhteystiedot:

Liite 2. Pääkategorian yhteisöllisyys ja oppiminen jakautuminen kategorioihin ja alakategorioihin

Pääkategoria *yhteisöllisyys ja oppiminen*

Jakautuminen eri kategorioihin (lihavoitu) ja niiden alakategoriat. Suluissa on mainittu aineistossa esiintyneiden ilmausten määrät.

Videotyöskentely (46)	Uuden oppiminen (129)
KOK_TT_videotyöskentely (45)	KOK_TT_arvostus omaan työhön (11)
VAIK_TT_videotyöskentely (1)	KOK_YHT_työskentelytavat (6)
	TAV_johdonmukaisuus (3)
Oivatyöskentely (42)	KOK_TT_työskentelytavat (11)
KOK_TT_oivatyöskentelu (42)	TAV_uuden oppiminen (1)
	TAV_työskentelymenetelmät (6)
Yhteisöllinen työskentely (67)	KOK_TT_uuden oppiminen (12)
KOK_YHT_yhteisöllisyys (11)	KOK_TT_positiivisuus (8)
TAV_yhteisöllisyys (5)	VAIK_OIVALLUS_uuden oppiminen (5)
KOK_TT_ryhmätyöskentelyn edut (21)	VAIK_OIVALLUS_oma toiminta (4)
KOK_YHT_ryhmätyön edut (4)	VAIK_OIVALLUS_keskit.lis. (9)
KOK_YHT_yhteisön tuki (7)	VAIK_OIVALLUS_arvostus omaan työhön (2)
VAIK_TT_yhteisöllisyys (3)	KOK_TT_keskittymisen lisääntyminen (40)
VAIK_OIVALLUS_yhteisöllisyys (1)	TAULU_keskit. lis. (3)
VAIK_OIVALLUS_oivan soveltaminen (2)	TAULU_positiivisuus (8)
TAULU_perehdytys (1)	
TAULU_tervehtiminen (1)	Yleistyminen (15)
TAULU_yhteistyö omaisten kanssa (1)	KOK_YHT_yleistyminen (7)
TAULU_yhteisöllisyys (9)	VAIK_TT_yleistyminen (1)
TAV_työyhteisön koulutus ja esim. tuki (1)	TAV_yleistyminen (3)
	TAULU_yleistyminen (4)

Liite 3. Pääkategorian *osaava kumppani* jakautuminen kategorioihin ja alakategorioihin

Pääkategoria *osaava kumppani*

Jakautuminen eri kategorioihin (lihavoitu) ja niiden alakategoriat. Suluissa on mainittu aineistossa esiintyneiden ilmausten määrät.

Läsnäolo (329)	Yhteisymmärrys (48)
KOK_YHT_rauhallisuus (1)	VAIK_TT_tarkistaminen (8)
KOK_TT_herkkyys havainnoida (10)	VAIK_TT_ymmärtäminen (4)
KOK_TT_rauhallisuus (5)	TAV_yhteisymmärrys (5)
VAIK_TT_herkkyys havainnoida (15)	TAV_tarkistaminen (8)
VAIK_TT_läsnäolo (43)	KOK_TT_tarkistaminen (2)
VAIK_TT_rauhallisuus (18)	TAV_ymmärrys (3)
TAV_havainnointi (8)	KOK_TT_ymmärrys (2)
TAV_rauhallisuus (23)	VAIK_TT_empatia (2)
TAV_läsnäolo (60)	VAIK_OIVALLUS_yhteisymmärrys (3)
KOK_YHT_läsnäolo (2)	VAIK_OIVALLUS_tarkistaminen (2)
KOK_TT_läsnäolo (12)	TAULU_tarkistaminen (9)
TAV_avoimuus (4)	
KOK_TT_avoimuus (1)	Odottaminen (136)
TAV_turvallisuus (2)	TAV_innostava (5)
VAIK_TT_turvallisuus (1)	TAV_pitkäjänteinen (5)
KOK_TT_turvallisuus (1)	KOK_TT_odottaminen (9)
VAIK_OIVALLUS_rauhallisuus (5)	VAIK_TT_odottaminen (25)
VAIK_OIVALLUS_läsnäolo (25)	KOK_YHT_odottaminen (1)
KOK_TT_pienet teot ja eleet (11)	TAV_odottaminen (33)
VAIK_TT_pienet teot ja eleet (8)	TAV_kannustava (5)
TAV_pienet teot ja eleet (2)	TAV_tukeminen ja motivointi (1)
VAIK_OIVALLUS_pienet teot ja eleet(4)	VAIK_OIVALLUS_odottaminen (8)
VAIK_OIVALLUS_katsekontakti (1)	VAIK_OIVALLUS_kannustaminen (2)
TAULU_havainnointi (4)	TAULU_odottaminen (35)
TAULU_läsnäolo (39)	TAULU_kannustaminen (4)
TAULU_rauhallisuus (20)	TAULU_kärsivällisyys (3)
TAULU_pienet teot ja eleet (1)	
TAULU_turvallisuus (1)	
TAULU_katsekontakti (1)	
TAULU_avoimuus (1)	

Vuorovaikutusosaaminen (173)
TAV_vuorovaikutus (4)
KOK_TT_vuorovaikutus (23)
TAV_osaava (8)
KOK_TT_lovit (3)
VAIK_TT_lovit (6)
VAIK_TT_vuorovaikutuksen muutos (10)
TAV_keskittymisen lisääntyminen (7)
VAIK_TT_keskittymisen lisääntyminen (27)
VAIK_TT_arvostus omaan työhön (2)
VAIK_TT_oma toiminta (6)
KOK_TT_oma toiminta (2)
VAIK_TT_työskentelytavat (9)
VAIK_TT_motivaatio (2)
KOK_TT_rohkeus (1)
VAIK_TT_rohkeus (4)
TAV_positiivisuus (10)
VAIK_TT_positiivisuus (2)
VAIK_OIVALLUS_vuorovaikutus (19)
VAIK_OIVALLUS_positiivisuus (1)
VAIK_OIVALLUS_osaava (1)
VAIK_OIVALLUS_lovit (5)
TAV_rohkeus (3)
TAULU_osaava (4)
TAULU_rohkeus (2)
TAULU_lovit (10)
TAULU_aktiivisuus (1)
TAULU_johdonmukaisuus (1)

Ilmaisun mukattaminen (67)
VAIK_TT_ilmalaisun muk. (17)
KOK_TT_ilmalaisun muk. (4)
KOK_TT_selkokieli (1)
TAV_selkeä (3)
TAV_ilmalaisun muk. (19)
VAIK_OIVALLUS_ilmalaisun muk. (3)
TAULU_ilmalaisun muk. (20)

Yksilöllinen vuorovaikutus (72)
TAV_kunnioitus (1)
TAV_oikeudenmukaisuus (3)
VAIK_TT_asiakkaan huomiointi (18)
KOK_TT_asiakkaan huomiointi (5)
TAV_asiakkaan huomioiminen (20)
KOK_YHT_asiakkaan kuuleminen (5)
TAV_yksilöllinen vv (6)
KOK_TT_yksilöllinen vv (1)
VAIK_TT_yksilöllinen vv (8)
VAIK_OIVALLUS_yksilöllinen vv (5)

Vastaaminen (44)
TAV_luova (1)
KOK_TT_vastaaminen (1)
VAIK_TT_vastaaminen (7)
TAV_vastaaminen (14)
VAIK_OIVALLUS_vastaaminen (3)
TAULU_vastaaminen (17)
TAULU_luova (1)

Liite 4. Pääkategorian *asiakkaan elämänlaatu* jakautuminen kategorioihin ja alakategorioihin

Pääkategoria *asiakkaan elämänlaatu*

Jakautuminen eri kategorioihin (lihavoitu) ja niiden alakategoriat. Suluissa on mainittu aineistossa esiintyneiden ilmausten määrät.

Asiakkaan huomioon ottaminen (139)	Rauhallisuus (88)
VAIK_ASIAC_kuulluksi tuleminen (3)	VAIK_ASIAC_rauhallisuus (11)
KOK_ASIAC_kuulluksi tuleminen (20)	KOK_ASIAC_rauhallisuus (2)
VAIK_OIVALLUS_asiakkaan huomiointi (5)	TAV_ASIAC_rauhallisuus (10)
KOK_YHT_asiakkaan kuuleminen (5)	KOK_ASIAC_häiriökäyttäytyminen (1)
VAIK_ASIAC_odottaminen (1)	VAIK_ASIAC_häiriökäyttäytyminen (4)
TAULU_asiakkaan huomiointi (27)	KOK_ASIAC_avoimuus (3)
VAIK_OIVALLUS_kuulluksi tuleminen (8)	KOK_ASIAC_yhteistyö (1)
KOK_ASIAC_asukaiden huomioiminen (24)	TAV_ASIAC_luottamus (1)
TAV_ASIAC_kuulluksi tuleminen (15)	VAIK_ASIAC_läsnäolo (8)
KOK_ASIAC_kannustus (1)	VAIK_ASIAC_luottamus (2)
KOK_ASIAC_yksilöllinen vv (2)	KOK_ASIAC_luottamus (1)
TAULU_yksilöllinen vv (13)	KOK_ASIAC_turvallisuus (6)
KOK_YHT_yksilöllinen vv (3)	TAV_ASIAC_turvallisuudentunne (9)
TAV_ASIAC_ymmärrys (2)	VAIK_ASIAC_turvallisuus (2)
VAIK_ASIAC_ymmärrys (2)	TAULU_asiakkaan hyödyt (1)
KOK_ASIAC_ymmärrys (8)	VAIK_ASIAC_positiivisuus (1)
	KOK_ASIAC_elämänlaatu (9)
Vuorovaikutustaidot (127)	VAIK_ASIAC_elämänlaatu (9)
VAIK_ASIAC_yleistyminen (1)	TAV_ASIAC_elämänlaatu (6)
VAIK_ASIAC_vastaaminen (3)	TAULU_elämänlaatu (1)
TAV_ASIAC_vuorottelu (1)	
KOK_ASIAC_toiminnallisuuden lis. (5)	Tasa-arvo (26)
VAIK_OIVALLUS_monipuolistunut vv (1)	TAV_ASIAC_tunteiden ilmaiseminen (1)
VAIK_ASIAC_aktiivisuus (17)	VAIK_OIVALLUS_itsemääräämisoikeus (1)
VAIK_ASIAC_aloitteet (29)	TAV_ASIAC_arvostus (2)
TAV_ASIAC_aloitteet (5)	TAULU_asiakkaan kunnioitus (9)
KOK_ASIAC_aloitteet (12)	TAULU_tasa-arvo (6)
TAULU_aloitteet (5)	KOK_ASIAC_arvostettu (4)
VAIK_ASIAC_ilmaisun muk. (5)	TAV_ASIAC_itsetunnon kasvu (3)
VAIK_ASIAC_monipuolistunut vv (17)	
KOK_ASIAC_taitojen karttuminen (3)	
KOK_ASIAC_vuorovaikutus (4)	
VAIK_ASIAC_keskinäinen vv (10)	
VAIK_OIVALLUS_asiakkaiden kesk. vv (1)	
KOK_ASIAC_keskinäinen vv (6)	
TAV_ASIAC_keskinäinen vv (2)	